ERICH MARIA REMARQUE

NIMIC NOU PE FRONTUL DE VEST

ERICH MARIA REMARQUE

NIMIC NOU PE FRONTUL DE VEST

Traducere: Em. Cerbu

Editura AMB
1992

Cuprins

I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII

Cartea aceasta nu vrea să fie nici act de acuzare, nici profesiune de credinţă. Vrea doar să încerce să înfăţişeze o generaţie care a fost distrusă de război – chiar dacă a scăpat de obuzele lui.

I

Ne aflăm la nouă kilometri în spatele frontului. Ieri am fost înlocuiţi; acum avem burta plină de fasole cu carne şi suntem sătui şi mulţumiţi. Chiar şi pentru masa de seară fiecare şi-a putut pune la păstrare o gamelă plină; afară de asta, mai avem dreptul la porţii duble de cârnaţi şi de pâine – e straşnic. Asemenea lucru nu s-a mai văzut de mult: bucătarul, cu capul lui ca o pătlăgică roşie, oferă mâncare cui vrea; fiecăruia care trece îi face semn cu polonicul şi-i pune în gamelă o porţie zdravănă. E disperat că nu ştie cum să-şi deşerte bucătăria de campanie. Tjaden şi Müller au dat peste câteva lighene şi s-au pus să le umple cu vârf, ca rezervă. Müller o face din prevedere; Tjaden, din lăcomie. Şi totuşi băiatul ăsta este şi rămâne slab ca un ţâr.

Cel mai important lucru e însă că ni s-au dat şi raţii duble de fumat. Fiecăruia câte zece ţigări de foi, douăzeci de ţigarete şi două bucăţi de tutun de mestecat, ceea ce e foarte onorabil. Eu am schimbat tutunul de mestecat cu Katezinsky, luând ţigaretele lui; asta face patruzeci de ţigarete pentru mine. Cu asemenea provizie poţi să te descurci o zi.

Şi când te gândeşti că toată dărnicia asta nici nu ni se cuvenea. Nu-s prusacii atât de mărinimoşi. O datorăm unei erori.

Acum paisprezece zile am pornit spre primele linii ca să-i

schimbăm pe alţii. Sectorul nostru era destul de liniştit şi furierul primise deci, pentru ziua întoarcerii noastre, cantitatea obişnuită de alimente, făcând pregătirile necesare pentru companie, care număra o sută cincizeci de oameni. Iată însă că în ultima zi am avut surprinzător de mult de furcă cu tunurile de tir lung şi cu cele burtoase – artileria engleză care bombarda fără întrerupere poziţia noastră, astfel că am suferit pierderi serioase şi ne-am întors numai optzeci de oameni.

Sosind noaptea, ne lungisem numaidecât, ca mai întâi să dormim în lege; căci Katezinsky are dreptate: războiul n-ar fi atât de groaznic dacă s-ar putea dormi ca lumea. În prima linie, însă, nu poate fi vorba de aşa ceva, aşa că paisprezece zile, cât ne ţin de obicei acolo, e vreme îndelungată.

Soarele era la nămiezi, când primii dintre noi au început să iasă din bărăci. După o jumătate de oră, fiecare a pus mâna pe gamelă şi ne-am adunat în faţa bucătăriei de campanie, care mirosea gras şi gustos. În frunte, fireşte, cei mai flămânzi: Albert Kropp, mărunţelul, care are capul cel mai limpede dintre noi şi de aceea n-a ajuns decât fruntaş; Müller, care mai cară cu el cărţi de şcoală şi visează examene trecute cu chiu şi vai; în mijlocul focului concentric toceşte teoreme de fizică, Leer, care poartă barbă mare şi e ahtiat după fetele din bordelurile ofiţereşti, despre care jură că, din ordin pe armată, sunt obligate să poarte cămăşi de mătase, iar pentru clienţii mai sus de căpitani să facă întâi baie; şi, în sfârşit, al patrulea, eu, Paul Baumer. Tuspatru de nouăsprezece ani, tuspatru din aceeaşi clasă, intraţi în acelaşi timp în război.

Îndărătul nostru, prietenii: Tjaden, lăcătuşul cel slăbănog, băiat de vârsta noastră, cel mai mare mâncău al companiei. Se aşază la masă subţirel şi se scoală umflat ca o ploşniţă gravidă; Haie Westhus, de aceeaşi vârstă, muncitor la turbă, care e în stare să ia într-o mână un codru de pâine şi

să întrebe: „Ia ghiciţi ce am în labă?”; Detering, ţăranul, care nu se gândeşte decât la ograda şi la femeia lui; şi, în sfârşit, Stanislaus Katezinsky, capul grupei noastre, vânjos, viclean, isteţ, de patruzeci de ani, cu faţa pământie, ochii albaştri, umerii căzuţi şi un nas neasemuit pentru adulmecarea situaţiilor periculoase, a mâncării bune şi a locurilor potrivite pentru adăpostire.

Grupa noastră era în fruntea cozii din faţa bucătăriei de campanie. Deveneam nerăbdător, căci bucătarul, nepăsător, sta încă şi aştepta.

Deodată Katezinsky se răsteşte la el:

— Dar deschide-ţi odată tractirul, Heinrich! Se vede cale de-o poştă că fasolea e gata.

Dar bucătarul scutură din cap, somnoros:

— Întâi să fiţi cu toţii aici.

Tjaden rânjeşte:

— Suntem toţi, în păr.

Subofiţerul încă n-a băgat de seamă:

— V-ar conveni! Unde-s ceilalţi?

— Pe ăia nu-i mai hrăneşti tu azi! Spitalul şi groapa.

Bucătarul se îngrozi când află ce se întâmplase. Se clătină pe picioare.

— Şi eu care am gătit pentru o sută cincizeci de oameni!

Kropp îi arse una între coaste:

— Atunci o să ne săturăm şi noi măcar o dată. Haide, dă-i drumul!

În aceeaşi clipă, pe Tjaden îl fulgeră o idee. Faţa-i ascuţită de şoarece începu să lucească, ochii i se făcură mici de şiretenie, fălcile îi zvâcniră şi el se trase mai aproape:

— Păi atunci, omul lui Dumnezeu, ţi s-o fi dat şi pâine pentru o sută cincizeci de oameni – da?

Subofiţerul încuviinţă din cap, aiurit şi tâmp.

Tjaden îl apucă de veston:

— Şi cârnaţi?

Pătlăgica roşie încuviinţă şi de data asta din cap. Fălcile lui Tjaden se cutremurară:

— Şi tutun?

— Şi. De toate.

Tjaden se uită victorios în jur:

— Păi asta, băieţi, se cheamă să ai baftă! Înseamnă că ne-a rămas totul nouă! Atunci, fiecare capătă – ia staţi puţin – da, mă, taman porţia dublă!

Acum însă pătlăgica se învioră din nou şi grăi:

— Salutare! Nu se poate.

Dar vezi că acum ne trezisem şi noi şi ne apropiarăm mai mult de el.

— De ce nu se poate, mă morcovule? întrebă Katezinsky.

— Ce era pentru o sută cincizeci de oameni nu poate să fie pentru optzeci.

— Las' că-ţi arătăm noi cum se poate, mârâi Müller.

— Mâncarea, ca mâncarea, dar celelalte raţii nu pot să le împart decât la optzeci de oameni, stărui pătlăgica.

Katezinsky se burzului:

— Ţi s-a făcut de front, bă? Ai primit furaj nu pentru optzeci de oameni, ci pentru compania a doua. Asta ai să împarţi! Compania a doua suntem noi.

Şi ne-am dat şi mai aproape de el. Nimeni nu-l putea suferi pe bucătar; de câteva ori fusese de vină că, în tranşee, primisem mâncarea mult prea târziu şi rece: din pricina unui mic bombardament cu obuze nu îndrăznise să se apropie cu cazanul, astfel că oamenii însărcinaţi cu adusul mâncării trebuiseră să facă drum mai lung decât cei de la celelalte companii. În privinţa asta, Bulcke de la compania întâi era băiat mai bun. Aşa cum arăta, pântecos ca un porc, căra la nevoie singur cazanele până în primele rânduri de tranşee.

În starea de spirit în care ne găseam, s-ar fi iscat cine ştie ce, dacă nu s-ar fi ivit comandantul companiei. El se interesă ce se întâmplase şi se mulţumi să spună

deocamdată:

— Da, am avut ieri pierderi mari...

Apoi se uită în cazan:

— Fasolea pare să fie bună.

Pătlăgica dădu din cap:

— Gătită cu untură şi carne.

Locotenentul se uită la noi. Ştia el ce ne umbla prin cap. Ştia de altfel şi multe altele căci venise ca subofiţer în companie şi avansase în mijlocul nostru. Mai ridică o dată capacul de pe cazan şi mirosi. Plecând, zise:

— Să-mi aduceţi şi mie o farfurie. Şi porţiile se împart toate. Au să ne prindă bine.

Pătlăgica făcu o mutră tâmpită. Tjaden începu să ţopăie în jurul lui.

— Pierzi ceva, te costă ceva? Ia te uită! Parcă al lui ar fi serviciul de aprovizionare! Dar acum începe odată, boţ de slănină ce eşti, şi vezi să nu greşeşti la socoteală.

— Moaş-ta pe gheaţă! se zbârli pătlăgica.

Explodase pentru că nu-i intra în cap una ca asta şi nici nu putea înţelege. Şi, ca şi cum ar fi vrut să demonstreze că acum nimic nu-l mai interesează, împărţi de la el şi câte o litră de miere artificială de cap de om.

*

În toate avem azi o zi bună. Până şi poşta a sosit şi aproape fiecare are câteva scrisori şi ziare. Acum ne ducem agale spre lunca dindărătul barăcilor. Kropp ţine sub braţ capacul rotund al unui butoiaş de margarină.

La marginea din dreapta a luncii e construită o latrină comună, şopron solid, cu acoperiş. Dar asta-i ceva pentru boboci, care n-au învăţat încă să tragă foloase din orice lucru. Noi căutăm ceva mai bun. Răspândite peste tot, se află diferite gherete mai mici, pentru acelaşi scop. Sunt pătrate, curate, tâmplărite din scânduri, închise de jur

împrejur, cu un scaun excelent şi comod. Pe pereţii laterali au mânere, ca să poată fi transportate.

Ne adunăm trei în cerc şi luăm loc confortabil. În mai puţin de două ceasuri e sigur că nu ne vom mişca de aici.

Mi-aduc aminte cum la început, ca recruţi, în cazarmă, ne jenam când trebuia să ne ducem la latrina comună. Uşi nu erau, iar oamenii şedeau câte douăzeci unul lângă altul, ca în tren. Puteai să-i vezi dintr-o singură ochire – căci soldatul trebuie să fie pururea sub supraveghere.

De atunci, însă, am învăţat mai multe decât să biruim ruşinea asta. Cu vremea ne-am deprins cu altele şi mai şi.

Aici, lucrul acesta este aproape o voluptate. Nu mai ştiu de ce, pe vremuri, ne feream cu sfială de asemenea chestii; sunt doar tot atât de naturale ca mâncatul şi băutul. Şi poate că nici n-ar trebui să vorbim de ele, dacă la noi n-ar fi jucat un rol atât de însemnat – ceilalţi se deprinseseră de mult.

Pentru soldat, stomacul şi digestia sunt un domeniu mai familiar decât oricărui alt om. Trei sferturi din vocabularul ostaşului sunt luate dintr-însul, şi atât expresia celei mai înalte bucurii cât şi a celei mai profunde indignări găseşte aici cuvintele cele mai savuroase. Într-alt fel ar fi şi imposibil să te exprimi atât de limpede şi de lapidar. Familiile şi profesorii noştri au să se mire grozav când ne vom întoarce acasă – dar aici asta e limba universală.

Pentru noi toate manifestările acestea şi-au recăpătat caracterul de candoare, graţie răspândirii lor obligatorii. Mai mult: ne sunt atât de fireşti, că rezolvarea lor comodă e la fel de preţuită ca, bunăoară, o chintă regală, jucată subtil şi elegant. Nu degeaba s-a creat pentru flecărelile de tot felul cuvântul „taclale de latrină”; locurile acestea sunt colţişoare de taifas şi surogatul de cafenea ale vieţii cazone.

În acest moment ne simţim mai bine decât în cele mai luxoase closete cu faianţă albă. Acolo poate să fie mai

igienic; aici însă e frumos.

Sunt ceasuri minunate când nu te gândeşti la nimic. Deasupra noastră se bolteşte cerul albastru. În zare plutesc baloane captive, galbene, luminate violent, şi nouraşii albi ai obuzelor antiaeriene, explodate recent. Uneori, când urmăresc un avion, ţâşnesc în sus ca un snop.

Duduirea surdă de pe front se aude doar ca o furtună foarte depărtată. Bondarii care trec în zbor o acoperă cu bâzâitul lor.

De jur împrejurul nostru se aşterne lunca înflorită. Firele subţiri de iarbă se leagănă; fluturi albi se clatină ca beţi, plutesc în vântul cald şi moale al verii târzii; noi citim scrisori şi ziare şi fumăm, ne scoatem capelele şi le punem lângă noi, vântul se joacă în părul nostru, se joacă mereu cu vorbele şi gândurile noastre.

Cele trei latrine stau în mijlocul macilor roşii ca sângele…

Punem capacul butoiaşului de margarină pe genunchi şi avem astfel o masă bună pentru jocul de cărţi. Kropp are foiţele la el. După fiecare partidă isprăvită jucăm una de popa-prostu'. Am putea să stăm aşa o viaţă întreagă.

Sunetele unei armonici se aud dinspre barăci. Uneori lăsăm cărţile din mână şi ne uităm unii la alţii. Careva spune atunci: „Măi băieţi, băieţi…" sau: „Ne puteam arde urât…" şi o clipă rămânem muţi. În noi e un simţământ puternic şi reţinut; fiecare îşi dă seama de el, şi pentru asta nu-i nevoie de vorbe multe. Cât de uşor s-ar fi putut întâmpla ca astăzi să nu şedem pe latrinele astea; mult n-ar fi lipsit. Şi de aceea totul e nou şi bun – macul roşu şi mâncarea gustoasă, ţigările şi vântul verii.

Kropp întreabă:

— L-a mai văzut vreunul dintre voi pe Kemmerich?

— E la Sfântul Iosif, răspund eu.

Müller spune că i-a trecut un glonţ prin coapsă, paşaport bun pentru concediu acasă.

Hotărâm să-l vizităm după-amiază.

Kropp scoate o scrisoare:
— Kantorek vă trimite complimente.
Râdem. Müller îşi aruncă ţigara şi zice:
— Pe ăsta aş vrea să-l văd aici.

*

Kantorek a fost dirigintele nostru, un domn mărunţel şi sever, în redingotă cenuşie, cu o faţă ţuguiată ca de şoarece. Era cam de înălţimea subofiţerului Kimmelstoss, „spaima Klosterbergului”. E fără îndoială caraghios că nenorocirile de pe lumea asta se trag mai totdeauna de pe urma oamenilor mărunţi de stat. Ei sunt mult mai energici şi mai nesuferiţi decât cei înalţi. Eu unul m-am ferit totdeauna să nimeresc în companii cu comandanţi de statură mică; aceştia sunt de cele mai multe ori nişte hingheri afurisiţi.

În orele lui de gimnastică, Kantorek ne-a ţinut discursuri atât de lungi, încât la un moment dat clasa noastră a pornit în bloc compact, sub comanda lui, la centrul de recrutare şi s-a prezentat la mobilizare. Îl văd şi acum înaintea mea, săgetându-ne prin sticlele ochelarilor şi întrebându-ne cu glasul emoţionat: „Mergeţi şi voi, camarazi, nu-i aşa?”

Educatorii aceştia au sentimentele totdeauna la-ndemână, în buzunarul vestei; şi nu-i de mirare, căci doar le împart cu ora. Dar pe atunci nu ne preocupau încă astfel de lucruri.

Unul dintre noi, ce-i drept, a şovăit şi n-a prea vrut să meargă. Acesta era Josef Behm, un băiat grav şi jovial. Până la urmă, însă, s-a lăsat convins; altminteri s-ar fi exclus singur din mijlocul nostru. Poate că mai erau şi alţii care gândeau ca dânsul; dar nimeni nu se putea ţine deoparte, căci pe vremea aceea până şi părinţii aveau repede pe buze cuvântul „laş”. Nu puteau bănui ce avea să urmeze. Înţelegători erau de fapt doar oamenii săraci şi

simpli; ei au spus din capul locului că războiul e o pacoste, pe când cei bine situaţi nu ştiau ce să mai facă de bucurie, deşi tocmai ei ar fi putut să prevadă mai uşor consecinţele.

Katezinsky declară că asta-i din pricina culturii, că ea idiotizează. Şi ce spune Kat e lucru gândit.

Foarte ciudat că Behm a fost unul dintre cei dintâi care a căzut. La un atac s-a pomenit cu un glonţ în ochi; l-am lăsat în părăsire, crezându-l mort. De altfel nici nu l-am fi putut lua cu noi, pentru că trebuia să ne retragem în fugă. După amiază, deodată, l-am auzit strigând şi l-am văzut târându-se în faţa tranşeelor. În primul moment îşi pierduse doar cunoştinţa. Fiindcă nu vedea nimic şi-l înnebuneau durerile, nu folosea niciun adăpost, astfel că a fost împuşcat din cealaltă parte, mai înainte ca vreunul dintre ai noştri să poată ajunge până la el să-l ridice.

Kantorek, firește, nu poate fi învinuit de asta – unde am ajunge dacă asemenea lucru ar fi considerat drept o vină? Existau mii de Kantoreki, care erau încredinţaţi, toţi, că fac lucrul cel mai potrivit în chipul cel mai agreabil pentru ei.

Dar tocmai într-asta vedem noi falimentul lor.

Ei ar trebui să fie pentru noi, cei de optsprezece ani, intermediari şi conducători spre lumea maturizării, a muncii, a datoriei, a culturii şi progresului, călăuze către viitor. E adevărat că ne băteam uneori joc de ei şi le jucam mici feste, dar, în fond, aveam încredere în ei. Cu noţiunea de autoritate, ai cărei stegari erau, se îmbina în mintea noastră o mai mare înţelepciune şi o mai bună cunoaştere a oamenilor. Dar cel dintâi mort pe care l-am văzut a zdruncinat convingerea asta.

A trebuit să recunoaştem că vârsta noastră era mai onestă decât a lor; ei nu ne întreceau decât cu frazeologia şi cu îndemânarea.

Primul foc de baraj ne-a arătat eroarea noastră şi sub el s-a prăbuşit întreaga concepţie de viaţă, învăţată de la ei.

În timp ce dânşii încă mai scriau şi dădeau cu gura, noi

am văzut lazarete şi muribunzi; în timp ce ei considerau că a sluji statul e fapta cea mai măreaţă, noi ştiam că teama de moarte e mai covârşitoare. Asta însă n-a făcut din noi nişte răzvrătiţi, dezertori sau laşi – aceşti termeni îi aveau ei cu uşurinţă pe buze; noi ne iubeam patria, ca şi ei, şi, la fiecare atac, înaintam cu curaj; ştiam însă acum să facem diferenţieri, învăţasem dintr-odată să vedem. Şi vedeam că nu ne mai rămânea nimic din lumea lor. Ne-am pomenit brusc îngrozitor de singuri – şi singuri trebuia să învingem această stare de lucruri.

*

Înainte de a ne duce la Kemmerich îi împachetăm lucrurile; va avea nevoie de ele pe drum.

În lazaret e forfotă mare; miroase ca de obicei a carbol, a puroi şi a năduşeală. Noi, cei din barăci, suntem obişnuiţi cu multe, dar aici parcă totul te leşuieşte. Întrebăm din om în om unde zace Kemmerich; îl găsim într-o sală mare şi ne primeşte cu o expresie vagă de bucurie şi de emoţie nevolnică. În vreme ce zăcuse fără cunoştinţă i se furase ceasornicul.

Müller scutură din cap:

— Nu ţi-am spus eu că un ceasornic aşa de bun nu se ia pe front?

Müller e cam necioplit şi autoritar. Altfel şi-ar ţine gura, căci oricine poate să vadă că bietul Kemmerich nu va mai ieşi teafăr din sala asta. Dacă-şi va găsi ceasul, e tot una; cel mult, de-ar fi să-l trimitem acasă.

— Cum mai merge, Franz? întrebă Kropp.

Kemmerich îşi lăsă capul în piept:

— Destul de bine. Numai dacă nu m-ar ţine afurisitele astea de dureri din picior.

Ne uităm la pătura lui. Piciorul îi e pus sub un coş de sârmă, şi pătura se bolteşte înalt deasupra. Îl izbesc pe

Müller în fluierul piciorului, căci ar fi în stare să-i spună lui Kemmerich ce ne-au destăinuit sanitarii afară: că nefericitul nici nu mai are picior. I-a fost amputat.

Are o faţă îngrozitoare, galbenă şi lividă, iar pe obraz s-au şi adâncit cutele acelea străine pe care le cunoaştem atât de bine, pentru că le-am văzut de o sută de ori. De fapt nici nu sunt măcar cute; mai degrabă semne. Sub piele nu mai circulă şuvoiul vieţii; a fost împins până la marginile trupului şi, dinăuntru, îşi face loc moartea; pe ochi a şi pus stăpânire.

Aici zace comandantul nostru Kemmerich, care nu demult a mai fript cu noi carne de cal şi a stat chircit într-o pâlnie de obuz; e încă el, şi totuşi nu mai e el: imaginea lui s-a şters, a devenit nedesluşită ca o placă fotografică pe care s-au imprimat două imagini. Până şi glasul îi e precum cenuşa.

Mi-aduc aminte de ziua plecării noastre. Mama lui, o femeie de treabă, grasă, l-a condus la gară. Şi plângea fără încetare; faţa i se buhăise de atâta plâns. Kemmerich se jena din pricina asta, căci ea era cea mai puţin stăpânită dintre toţi, aproape că se topea în grăsime şi apă. Şi unde mai pui că pe mine pusese ochii şi mereu mă apuca de braţ şi mă implora să am grijă de Franz pe front. E drept că şi avea un obrăjor ca de copil şi oase atât de moi, că după patru săptămâni de raniţă în spinare s-a ales cu picioare plate. Dar cum să ai grijă de cineva în tranşee!

— Acum au să te trimită acasă, zice Kropp. Altminteri ar fi trebuit să mai aştepţi trei, patru luni până să capeţi permisie.

Kemmerich dă din cap. Nu pot să mă uit la mâinile lui, sunt ca de ceară. Sub unghii mai are noroi din tranşee, vânăt ca otrava. Îmi trece prin gând că unghiile astea vor urma să crească, multă vreme de-aici înainte, buruieni fantomatice de hrubă, când Kemmerich de mult nu va mai respira. Le văd înaintea mea aievea: se răsucesc ca nişte

tirbuşoane, şi cresc, şi cu ele părul pe craniul în descompunere, ca iarba din argila grasă, întocmai ca iarba – cum se poate una ca asta?

Müller se apleacă:

— Ţi-am adus lucrurile, Franz.

Kemmerich arătă cu mâna:

— Puneţi-le sub pat.

Müller se execută. Kemmerich începe iar să vorbească de ceasornic. Cum naiba să-l liniştim fără să-i trezim vreo bănuială?

Müller iese de sub pat cu o pereche de cizme de aviator. Sunt cizme englezeşti, superbe, din piele moale, galbenă, care ajung până la genunchi şi se leagă cu şireturi până sus, încălţăminte râvnită de toţi. Müller e entuziasmat la vederea lor; compară tălpile cu ale bocancilor lui butucănoşi şi întrebă:

— Vrei să iei cu tine şi cizmele astea, Franz?

Tustrei ne gândim la acelaşi lucru; chiar dacă s-ar înzdrăveni, tot nu i-ar mai trebui decât una; pentru el, cizmele n-ar avea deci nicio valoare. Dar aşa cum stau lucrurile acum, ţi-e mai mare mila să le laşi acolo – căci sanitarii au să le şterpelească fără doar şi poate îndată ce va muri.

Müller repetă:

— Nu vrei să le laşi aici?

Kemmerich nu vrea. Este lucrul cel mai bun.

— Am putea face schimb, propune Müller. Pe-aici ne-ar prinde straşnic de bine.

Dar Kemmerich nu se lăsă înduplecat.

Îi fac lui Müller semn cu piciorul şi el pune frumoasele cizme, şovăitor, înapoi sub pat.

Mai vorbim de una, de alta, apoi ne luăm rămas bun.

— Numai bine, Franz.

Îi făgăduiesc să vin şi mâine. Müller îi promite şi el; se gândeşte la cizmele cu şireturi şi de aceea vrea să fie

negreşit de faţă.

Kemmerich geme. Are febră. Afară oprim pe un sanitar şi încercăm să-l convingem să-i facă lui Kemmerich o injecţie.

El refuză:

— Dacă ar fi să dăm morfină tuturora, ne-ar trebui butoaie întregi.

— Pe semne că tu îngrijeşti numai ofiţeri, zice Kropp cu ostilitate.

Mă amestec repede în vorbă şi mă grăbesc să-i dau sanitarului o ţigară. O ia. Apoi îl întreb:

— Dar, mă rog, ai măcar dreptul să faci injecţii?

Sanitarul se simte jignit:

— Dacă nu credeţi, ce mai întrebaţi?

Îi mai vâr câteva ţigări în palmă:

— Fă-ne plăcerea…

— Ei haide, fie! zice.

Kropp intră cu el în salon; n-are încredere în el şi vrea să vadă ce face. Noi aşteptăm afară.

Müller începe iar să vorbească de cizme:

— Mă, teribil mi-ar veni! În bărcile astea fac băşici peste băşici. Şi ce crezi: o s-o ducă până mâine după instrucţie? Dacă se curăţă la noapte, putem să ne ştergem pe bot de cizme…

Albert se întoarce:

— Credeţi că…? întrebă el.

— Salutare! face Müller, tăindu-i vorba.

Pornim spre barăci. Eu mă gândesc la scrisoarea pe care va trebui s-o scriu mâine mamei lui Kemmerich. Mă înfior; aş bea un rachiu.

Müller smulge fire de iarbă şi le roade între dinţi. Deodată, micul Kropp îşi aruncă ţigara, o striveşte sălbatic sub picioare, se uită împrejur cu faţa descompusă şi halucinată şi îngăimează:

— Porcărie! Mama ei de porcărie!

Mergem mai departe, cale lungă. Kropp s-a liniştit;

cunoaştem asta, sunt pandaliile frontului; pe toţi ne apucă odată şi odată.

Müller îl întrebă:

— Şi ce ţi-a scris Kantorek?

Kropp râde:

— Cică noi ăştia am fi tineretul de fier.

Râdem tustrei, acum. Kropp înjură; e bucuros că poate vorbi.

Da, aşa gândesc ei, aşa gândesc cei o sută de mii de Kantoreki! Tineretul de fier. Tineret! Toţi câţi suntem aici n-avem mai mult de douăzeci de ani. Dar tineri? Tineret? Tinereţe? E mult de atunci. Suntem oameni bătrâni.

II

Mi se pare ciudat când mă gândesc că acasă, într-un sertar, se află o dramă începută: *Saul,* şi un teanc de poezii. Câte seri n-am stat aplecat deasupra lor! Mai toţi am făcut de-astea; dar acum mi se pare atât de nefiresc, încât nici nu-mi mai pot închipui cum a fost posibil.

De când suntem aici, tot trecutul nostru e rupt de noi, fără ca vreunul să fi contribuit cu ceva la asta. Căutăm uneori să înţelegem şi să găsim o explicaţie, dar nu reuşim niciodată. Tocmai pentru noi, cei de douăzeci de ani, toate sunt neclare: pentru Kropp, pentru Müller, pentru mine, pentru toţi cei pe care Kantorek îi numeşte tineretul de fier. Oamenii mai în vârstă sunt, toţi, legaţi zdravăn de trecut. Şi e lesne de înţeles; au neveste, copii, profesii şi interese, care, toate, sunt atât de puternice încât războiul nu le poate destrăma. Noi însă, cei de douăzeci de ani, nu-i avem decât pe părinţii noştri şi, unii dintre noi, câte o drăguţă. Asta nu-i mult – căci la vârsta noastră autoritatea părinţilor e mai slabă ca oricând, iar fetele n-au încă întâietate. Pe lângă astea, multe altele nu avem; câteva exaltări, câteva preferinţe şi şcoala; şi nici dintre ele nu ne-a rămas nimic. Viaţa noastră n-a ajuns încă mai departe.

Kantorek ar spune că ne-am aflat tocmai în pragul vieţii. Cam aşa şi este. Nu eram încă înrădăcinaţi. Războiul ne-a atras în vâltoarea lui. Pentru ceilalţi, vârstnicii, războiul e o

întrerupere; ei pot gândi dincolo de el. Noi însă am fost luaţi de puhoi şi nu vedem cum se va sfârşi. Deocamdată tot ce ştim este că ne-am sălbăticit în chip neobişnuit şi întristător, deşi nici măcar trişti nu mai ştim să fim, uneori.

*

Dacă Müller râvneşte la cizmele lui Kemmerich, asta nu înseamnă că-i mai puţin mâhnit decât altul care, din pricina întristării, n-ar îndrăzni să se gândească la ele. Müller, însă, ştie să facă deosebiri. Dacă cizmele i-ar putea fi de folos lui Kemmerich, Müller ar prefera să umble desculţ pe sârmă ghimpată decât să plănuiască în ce fel să pună mâna pe ele. Aşa însă, cizmele sunt ceva ce n-are nicio legătură cu starea lui Kemmerich, pe câtă vreme lui Müller i-ar prinde foarte bine. Kemmerich o să moară; ce importanţă are cine va pune mâna pe cizme! Şi atunci, de ce să nu umble Müller după ele? La urma urmei, el are mai mult drept asupra lor decât un sanitar oarecare. Dacă ar sta să aştepte moartea lui Kemmerich, ar fi prea târziu. Tocmai de aceea Müller le pândeşte de pe acum.

Am pierdut înţelegerea pentru alte corelaţii, deoarece toate sunt artificiale. Numai faptele sunt exacte şi importante pentru noi. Iar cizmele bune nu se găsesc peste tot.

*

Pe vremuri şi lucrurile astea se petreceau altfel. Când ne-am dus la centrul de recrutare, eram douăzeci de băieţi din aceeaşi clasă, şi unii dintre noi, cei mai zburdalnici, s-au bărbierit pentru prima oară, în comun, înainte de a păşi în curtea cazărmii. N-aveam planuri de viitor bine conturate; numai pentru puţini preocupările cu privire la carieră şi profesie erau atât de bine conturate, încât să poată fi

privite drept un ideal de viaţă; în schimb, ne furnicau prin cap mii de idei nebuloase, care dădeau vieţii şi chiar războiului, în ochii noştri, un caracter idealizat şi aproape romantic.

Zece săptămâni am făcut instrucţie cazonă. În acest timp am fost transformaţi mai radical decât în zece ani de şcoală. Am învăţat că un nasture bine lustruit are mai multă însemnătate decât patru volume de Schopenhauer. La început miraţi, apoi scârbiţi şi în cele din urmă indiferenţi, ne-am dat seama că nu spiritul se află pe primul plan, ci peria de ghete; nu ideea, ci sistemul; nu libertatea, ci instrucţia cazonă. Cu entuziasm şi voie bună am devenit soldaţi; dar s-a făcut totul pentru a alunga din noi şi entuziasmul şi voia bună. După trei săptămâni nu ni s-a mai părut ciudat că un factor poştal cu galoane are mai multă putere asupra noastră decât au avut pe vremuri părinţii, profesorii şi toate somităţile culturale de la Platon până la Goethe. Cu ochii tineri şi treji vedeam că noţiunea clasică de patrie a dascălilor noştri se cristaliza aici, deocamdată, în renunţarea la personalitate, astfel cum n-am fi pretins vreodată nici slugilor celor mai de rând. Salutul, poziţia de drepţi, marşul de defilare, prezentarea armei, la dreapta-mprejur, la stânga-mprejur, pocnitul călcâielor, înjurăturile şi miile de mizerii: hotărât, ne închipuisem cu totul altfel misiunea noastră şi descopeream subit că eram dresaţi pentru eroism ca nişte cai de circ. Dar ne-am obişnuit repede. Ba am înţeles chiar că unele din aceste lucruri sunt necesare, pe cât erau altele de inutile. Soldatul are mirosul fin pentru asemenea discernăminte.

*

În serii de câte trei şi patru, clasa noastră a fost împrăştiată în diferite grupe, împreună cu pescari frizoni, cu ţărani, lucrători şi meseriaşi cu care ne-am împrietenit

repede. Kropp, Müller, Kemmerich şi cu mine am fost repartizaţi la grupa a noua, de sub comanda subofiţerului Himmelstass.

Himmelstoss trecea drept cel mai afurisit din toată cazarma şi se mândrea cu asta. Un omuleţ mărunt, îndesat, care servise doisprezece ani în armată, cu mustaţa roşcată, răsucită în sus, factor poştal în civilitate. Pe Kropp, Tjaden, Westhus şi pe mine ne persecuta cu predilecţie, pentru că simţea împotrivirea noastră mută.

Într-o dimineaţă i-am făcut patul de paisprezece ori. Mereu găsea câte ceva de obiectat şi arunca totul jos. Muncind douăzeci de ceasuri – cu pauze, bineînţeles – am uns o pereche de cizme străvechi, tari ca piatra, făcându-le moi ca untul, că nici chiar Himmelstoss n-a mai avut nimic de cârtit; din ordinul lui am frecat cu o perie de dinţi scândurile întregului dormitor al plutonului; pe Kropp şi pe mine ne-a pus să curăţăm de zăpadă curtea cazărmii cu o perie de haine şi un făraş, şi am fi rezistat până la îngheţ dacă n-ar fi trecut din întâmplare un locotenent care ne-a gonit şi s-a răstit cumplit la Himmelstoss. Din păcate, însă, rezultatul a fost că Himmelstoss s-a înfuriat şi mai tare pe noi. Patru săptămâni în şir am stat în toate duminicile de santinelă şi tot atâta timp planton în cameră; cu întreg echipamentul şi cu arma am executat pe o pârloagă moale şi udă comenzile: „Culcat” şi „Drepţi”, „Culcat” şi „Drepţi”, până ce n-am mai fost decât un bulgăre de noroi şi am căzut grămadă; patru ceasuri mai târziu i-am arătat lui Himmelstoss tot echipamentul curăţat ca în palmă, ce-i drept, cu mâinile roase până la sânge; alături de Kropp, Westhus şi Tjaden am stat un sfert de ceas în poziţie de drepţi, fără mănuşi, pe un ger năprasnic, cu degetele goale lipite de ţeava îngheţată a armei, pândiţi cu viclenie de Himmelstoss, care aştepta cea mai mică mişcare spre a constata o nesupunere; noaptea la orele 2 am alergat în cămaşă, de la etajul cel mai de sus al cazărmii până în

curte, pentru că izmenele mele ieşiseră cu câţiva centimetri în afara scăunelului pe care fiecare trebuia să-şi aşeze efectele. Lângă mine alerga subofiţerul de serviciu Himmelstoss şi mă călca pe degetele picioarelor; la instrucţia cu baioneta, trebuia să lupt totdeauna cu Himmelstoss, eu având în mână o rangă grea de fier, iar el o puşcă uşoară de lemn, astfel că-i era uşor să mă lovească şi să mă umple de vânătăi pe braţe. E drept că, odată, într-o împrejurare de acest fel, m-a cuprins o furie atât de grozavă că m-am năpustit orbeşte asupra lui şi l-am izbit în burtă cu asemenea furie, că s-a dat de-a berbeleacul. Când s-a dus să raporteze, comandantul companiei şi-a bătut joc de el, spunându-i că altădată să fie cu mai multă băgare de seamă; îl ştia bine pe Himmelstoss şi părea că se bucură de ceea ce păţise. Am ajuns un căţărător perfect pe dulapuri; peste puţin, la instrucţie, n-am mai avut rival în mişcările de îndoire a genunchilor şi de aşezare pe vine; toţi tremuram numai când îi auzeam glasul, dar de înfrânt n-a izbutit să ne înfrângă mârţoaga asta de poştă sălbăticită.

Când Kropp şi cu mine, în cantonamentul de barăci căram într-o duminică, atârnate de o prăjină, hârdaiele latrinei prin curtea cazărmii, iar Himmelstoss, spilcuit, gata de plecare, trecând pe lângă noi şi, oprindu-se în faţa noastră, ne-a întrebat cum ne place munca asta, ne-am prefăcut că ne poticnim şi i-am golit hârdăul peste picioare. Himmelstoss s-a înfuriat, dar noi ne uşurasem.

— Pentru asta vă paşte carcera, răcnise el.

Kropp se săturase:

— Mai înainte, însă, la raport, o să spunem şi noi ce-avem de spus.

— Cum îţi permiţi să vorbeşti aşa cu un subofiţer? spumega Himmelstoss. Ai înnebunit? Să nu-ţi aud pliscul până ce nu eşti întrebat. Ce-ai de gând să faci?

— Să-l raportez pe domnul subofiţer! zisese Kropp, luând poziţia de drepţi.

Acum îşi dădu seama şi Himmelstoss că se îngroşase gluma şi-şi văzu de drum fără să mai scoată o vorbă. Înainte de a pleca, mai mârâi doar; „Las’ că vă arăt eu” – dar se isprăvise cu persecuţiile. A mai încercat o dată, pe pârloagă, cu „Culcaţi” şi „Drepţi” şi „Înainte, marş-marş”. Ne-am supus, ce-i drept, comenzilor, căci ordinul e ordin, se execută şi nu se discută. Însă le executam atât de lent încât îl adusesem la disperare pe Himmelstoss. Agale de tot ne lăsam în genunchi: apoi pe braţe şi aşa mai departe; între timp, furios, el şi dăduse altă comandă. Mai înainte ca pe noi să ne treacă sudorile, răguşea el.

Apoi ne-a lăsat în pace. Ne mai făcea, ce-i drept, porci dar o spunea cu respect.

Se găseau la cazarmă şi mulţi caporali de treabă, mai înţelegători; ba cei de treabă erau chiar în număr mai mare. Dar partea proastă era că fiecare voia să-şi păstreze cât mai multă vreme postul acesta excelent în patrie, şi asta nu se putea decât dacă erau milităroşi cu recruţii.

Datorită acestui fapt cred că am avut parte de toate şicanele imaginabile ale vieţii de cazarmă, şi nu o dată am urlat de ciudă. Unii dintre noi s-au şi îmbolnăvit din pricina asta, ba Wolf a şi murit de pneumonie. Ni s-ar fi părut însă că suntem caraghioşi dacă am fi îngenuncheat. Ne-am călit, am devenit bănuitori, nemiloşi, răzbunători, cruzi – şi asta a fost foarte bine, căci tocmai însuşirile acestea ne lipseau. Dacă am fi fost trimişi în tranşee fără o asemenea perioadă de instrucţie, probabil că cei mai mulţi dintre noi ar fi înnebunit. Aşa, însă, eram pregătiţi pentru cele ce ne aşteptau.

Nu ne-am prăpădit, ne-am adaptat; cei douăzeci de ani ai noştri, care ne îngreunau atâtea altele, aici ne-au fost de folos. Principalul, însă, e că s-a trezit în noi un sentiment viguros şi practic de solidaritate, care a crescut în tranşee şi a devenit tot ce războiul a produs mai bun: camaraderia!

*

Stau la patul lui Kemmerich. Se topeşte văzând cu ochii. În jurul nostru e fierbere mare. A sosit un tren sanitar şi se aleg răniţii care pot fi transportaţi. Pe lângă patul lui Kemmerich trece medicul, dar nici nu se uită la el.

— Data viitoare, Franz, îi spun eu.

El se ridică în coate pe pernă:

— Mi-au amputat piciorul.

Aşadar tot a aflat. Dau din ochi şi răspund:

— Fii mulţumit că ai scăpat cu atât.

Kemmerich tace. Eu urmez:

— Puteau să ţi le taie pe amândouă, Franz. Wegeler şi-a pierdut braţul drept. Asta-i mult mai rău. Şi unde mai pui să au să te trimită acasă.

Kemmerich se uită la mine:

— Crezi?

— Se-nţelege.

Kemmerich repetă:

— Crezi?

— Sigur, Franz. Trebuie numai să te mai întremezi după operaţie.

Kemmerich îmi face semn să mă apropii. Mă aplec peste el şi-mi şopteşte:

— Eu nu cred.

— Nu vorbi prostii, Franz; peste câteva zile o să-ţi dai singur seama. Ce mare lucru, un picior amputat; aici se repară şi beteşuguri mai grele.

Kemmerich ridică o mână:

— Uită-te numai la degetele astea.

— E de la operaţie. Mănâncă zdravăn şi-ai să vezi cum te refaci. Vi se dă mâncare bună?

Kemmerich mi-arată o farfurie încă pe jumătate plină cu mâncare. Mă enervez:

— Trebuie să mănânci, Franz. Mâncarea e cel mai

important lucru. O duceţi destul de bine aici.

El dă din mână cu dispreţ. După o pauză zice încet:

— Pe vremuri am vrut să mă fac inspector silvic.

— Mai poţi şi acum, îl consolez eu. Se pun în ultima vreme proteze admirabile; nici nu bagi de seamă că-ţi lipseşte ceva. Se leagă de muşchi. La protezele de mână poţi să mişti degetele şi să lucrezi, ba chiar să şi scrii. Şi-apoi în domeniul ăsta, au să se mai inventeze o mulţime de alte lucruri.

Kemmerich rămâne câtva timp nemişcat. Apoi zice:

— Poţi să iei cizmele mele cu şireturi şi să i le dai lui Müller.

Încuviinţez din cap şi mă gândesc ce cuvinte de încurajare să-i mai spun. Buzele i-au dispărut, gura i s-a făcut mai mare, dinţii îi ies în afară şi parcă ar fi de cretă. Carnea se topeşte, fruntea se bolteşte mai tare, oasele fălcilor străpung obrazul. Scheletul îşi face drum. Ochii se scufundă în orbite. Peste câteva ceasuri, totul se va fi sfârşit.

Nu e primul pe care-l văd aşa; dar noi doi am crescut împreună, şi asta, oricum, e altceva. Mi-am copiat temele din caietele lui. La şcoală purta un costum cafeniu cu cordon, şi mânecile erau roase. Dintre noi, el era singurul care ştia să facă roata mare la bara fixă. Părul îi cădea ca mătasea pe obraz când făcea roata. De aceea Kantorek se mândrea cu el. Cu fumatul nu se putea împăca. Pielea îi era foarte albă; avea ceva de fată.

Mă uit la cizmele mele. Sunt mari şi butucănoase, cu pantalonii vârâţi înăuntru; când stau în picioare, par gros şi voinic în burlanele astea. Dar când ne ducem la scăldat şi ne dezbrăcăm, avem deodată iarăşi picioare pirpirii şi umeri înguşti. Atunci nu mai suntem soldaţi, ci nişte băieţandri; nici n-ai crede că putem căra raniţe în spinare. E o privelişte ciudată să ne vezi goi; în clipele acelea suntem civili şi aproape că ne şi simţim aşa.

La baie, Franz Kemmerich era mic şi sfrijit ca un copil. Iar acum zace aici; de ce oare? Ar trebui adusă toată omenirea la patul lui, ca să se spună tuturora: Băiatul ăsta e Franz Kemmerich, de nouăsprezece ani şi jumătate, şi nu vrea să moară. Nu-l lăsaţi să moară!

Gândurile mi se încâlcesc. Aerul îmbâcsit de carbol şi de duhoarea cauterizărilor otrăveşte plămânii; e ca o pastă lipicioasă care sufocă.

Se întunecă. Faţa lui Kemmerich pierde orice culoare, se detaşează de pe pernă şi e atât de palidă că aduce cu argintul. Gura i se mişcă încet. Mă apropii de el. Şopteşte:

— Dacă-mi găsiţi ceasul, trimiteţi-l acasă.

Nu-l contrazic. Nu mai are niciun rost. Nu mai poate fi convins. Mă seacă la inimă neputinţa mea. Fruntea aceasta cu tâmplele adâncite, gura asta care nu mai e decât dantură, nasul ăsta ascuţit! Şi biata femeie grasă şi scăldată în lacrimi de acasă, căreia trebuie să-i scriu. De-aş isprăvi odată cu scrisoarea!

Infirmieri trec prin sală cu sticle şi căldări. Unul se opreşte, îi aruncă lui Kemmerich o privire iscoditoare şi se depărtează. Se vede că aşteaptă ceva: probabil că are nevoie de pat.

Mă apropii mai mult de Franz şi-i vorbesc, ca şi cum asta l-ar putea salva:

— Poate că te vor trimite la căminul de convalescenţi de la Klosterberg, Franz; ştii, acolo, între vile. O să stai la fereastră şi o să priveşti peste câmp şi o să vezi până la cei doi copaci din parc. Acum, când se coc grânele, e timpul cel mai frumos; seara, la scăpătatul soarelui, ogoarele par de sidef. Dar aleea cu plopi de lângă pârâul mănăstirii, unde pescuiam costreşi! Te pomeneşti c-o să-ţi faci iar un acvariu şi o să îngrijeşti de peşti; o să poţi ieşi fără să ceri voie şi o să poţi cânta la pian când ţi-o plăcea.

Mă aplec peste capul lui, care se află acum în umbră. Răsuflă încă, încetişor. Faţa îi e umedă; Kemmerich plânge.

Ce prostie am făcut, să-i vorbesc despre toate neroziile astea!

— Haide, haide, Franz! îi spun luându-l de umăr şi lipindu-mi obrazul de-al lui. Vrei să dormi?

Kemmerich nu răspunde. Lacrimile i se rostogolesc pe faţă. Aş vrea să le şterg, dar batista mea e prea murdară.

Trece un ceas. Stau încordat şi-i urmăresc fiecare mişcare; poate vrea să mai spună ceva. Măcar de-ar deschide gura şi ar ţipa! Dar el plânge numai, cu capul întors. Nu vorbeşte de mama şi de surorile lui, nu spune nimic, a trecut poate de mult peste astea; este singur cu mica lui viaţă de nouăsprezece ani şi plânge pentru că-l părăseşte.

E cea mai absurdă şi grea despărţire pe care am trăit-o vreodată, cu toate că, mai târziu, atunci când i-a venit rândul lui Tjaden, a fost şi cu el destul de greu; o chema pe maică-sa urlând, om voinic ca ursul, şi-i ţinea pe medic la distanţă de patul său, cu ochii holbaţi, îngrozit, ameninţându-l cu baioneta, până ce şi-a dat sufletul.

Deodată Kemmerich geme şi începe să horcăie.

Sar în sus, mă năpustesc afară şi întreb:

— Unde-i doctorul? Unde-i doctorul?

Când zăresc halatul alb, mă agăţ de el:

— Veniţi repede; moare Franz Kemmerich!

Medicul se desprinde şi întreabă pe un sanitar:

— Ce mai e şi asta?

Sanitarul răspunde:

— Patul 26, picior amputat.

Doctorul se zborşeşte:

— Ce pot să ştiu eu? Am amputat azi cinci picioare. Mă dă la o parte, îi spune sanitarului: „Vezi dumneata ce e!” şi dă fuga în sala de operaţii.

Tremur de mânie când pornesc cu sanitarul. Omul se uită la mine şi zice:

— O operaţie după alta de la 5 dimineaţa… nebunie

curată, măi băiete. Şi numai azi şaisprezece morţi – cu al tău şaptesprezece. Au să fie cu siguranţă douăzeci.

Mi se face rău şi, deodată, mă părăsesc puterile. Nu mai înjur, e o prostie; aş vrea să cad şi să nu mă mai ridic niciodată.

Am ajuns la patul lui Kemmerich. E mort. Faţa îi e încă umedă de lacrimi. Ochii sunt pe jumătate închişi şi galbeni ca nişte nasturi vechi de os.

Sanitarul îmi păleşte una în coaste:

— Îi iei tu lucrurile?

Dau din cap. Sanitarul adaugă:

— Trebuie să-l ducem numaidecât de aici; avem nevoie de pat. Afară stau înşiraţi pe culoare.

Iau lucrurile şi-i desprind lui Kemmerich tăbliţa de identitate de pe piept. Sanitarul întrebă de livretul lui militar. Nu e aici. Îi răspund că poate să fie la cancelarie şi plec. Îndărătul meu, îl întind pe Kemmerich pe o foaie de cort.

În faţa uşii, întunericul şi vântul sunt ca o mângâiere pentru mine. Răsuflu din fundul plămânilor şi simt ca niciodată, pe obraz, aerul cald şi mătăsos.

Gânduri despre fete, despre pajişti înflorite şi nori albi îmi flutură deodată prin cap. Picioarele, în cizme, înaintează; iuţesc paşii, alerg. Soldaţi trec pe lângă mine, convorbirile lor mă enervează, deşi nu le înţeleg. Pământul e doldora de forţe care-mi pătrund prin tălpi în trup. Noaptea e încărcată de electricitate; frontul uruie grav, ca un concert de tobe. Mădularele mele se mişcă mlădios, îmi simt încheieturile vânjoase, pufăi şi gâfâi. Noaptea trăieşte, eu trăiesc. Mi se face foame, o foame mai aprigă decât cea care urcă din stomac.

Müller e în faţa barăcii şi mă aşteaptă. Îi dau cizmele. Intrăm şi le încearcă. Îi vin ca de comandă.

Cotrobăie printre proviziile sale şi-mi întinde o bucată mare de salam. Apoi bem ceai fierbinte cu rom.

III

Ne sosesc rezerve. Golurile se umplu şi, peste puţin, saltelele de paie din barăci sunt toate ocupate. Unii dintre noii-sosiţi sunt oameni bătrâni, dar de la cercurile de recrutare ne-au venit şi douăzeci şi cinci de băieţi. Sunt aproape cu un an mai tineri decât noi. Kropp îmi dă un ghiont:

— Ai văzut puştimea?

Dau din cap. Facem pe grozavii, ne bărbierim în curte, băgăm mâinile în buzunare, îi măsurăm pe boboci de sus până jos şi avem impresia că suntem leaturi străvechi.

Katezinsky ni se alătură. Trecem prin grajduri şi ajungem la oamenii de rezervă, care tocmai primesc măşti contra gazelor şi cafea. Kat întreabă pe unul dintre cei mai tineri:

— Fac pariu că de mult n-aţi mai păpat ceva solid, aşa-i?

Băiatul se strâmbă:

— Dimineaţa pâine de napi, la prânz napi fierţi, seara cotlete de napi şi salată de napi.

Katezinsky fluieră cu un aer de mare cunoscător:

— Pâine de napi? Păi, aţi avut noroc, că acum au început să facă pâine şi din talaş. Dar tu, ce-ai zice de nişte fasolică? Ai vrea o porţioară?

Băiatul se roşeşte:

— De ce-ţi baţi joc de mine?

Katezinsky nu spune decât: „Adu-ţi gamela”.

Îl urmăm curioşi. Ne duce la o donicioară de lângă salteaua lui. Şi doniţa e pe jumătate plină de fasole cu carne. Katezinsky stă în faţa ei ca un general şi zice:

— Deschide ochii şi întinde mâna! Asta-i parola la prusaci.

Suntem uluiţi. Întreb:

— Ia ascultă, Kat, cum de-ai pus mâna pe asta?

— Pătlăgică era bucuros că i-am golit cazanul. L-am fericit în schimb cu trei bucăţi de mătase de paraşută. Şi fasolea rece e tot atât de bună ca şi cea caldă.

Cu un gest de nabab îi toarnă băiatului o porţie în gamelă şi-i spune:

— Altă dată când te mai prezinţi aici cu gamela, să ai în mâna stângă o ţigară sau un pachet de tutun. Înţelegi?

Apoi se întoarce către noi:

— Vouă, fireşte, vă dau şi aşa.

*

Katezinsky e de neînlocuit, pentru că are un al şaselea simţ. Peste tot se găsesc asemenea oameni, dar nimeni nu-şi dă seama, când îi vede, că au această însuşire. În fiecare companie, întâlneşti unul sau doi. Katezinsky e însă cel mai iscusit din câţi am văzut. De meserie este – pare-mi-se – cizmar, dar asta n-are nicio importanţă; se pricepe la orice. E bine să fii prieten cu el. Şi noi, Kropp şi cu mine, suntem prietenii lui, iar Haie Westhus face şi el pe jumătate parte din grupul nostru. De fapt, Westhus e mai degrabă un fel de organ executoriu, căci el lucrează sub comanda lui Kat când se pune la cale o treabă la care e nevoie de pumni zdraveni. Atunci însă Haie se bucură şi de avantaje deosebite.

Sosim, bunăoară, noaptea, într-o localitate cu desăvârşire necunoscută, un cătun mizer. Observăm numaidecât că e sărăcit până la ziduri. Cvartirul e într-o

mică fabrică întunecoasă, care a fost amenajată în acest scop. Înăuntru sunt paturi, adică nişte schelete de paturi: câteva scânduri acoperite cu o împletitură de sârmă.

Împletitura de sârmă e tare. O pătură pe care s-o punem sub noi se găseşte, căci ale noastre ne trebuie ca să ne acoperim. Şi foaia de cort e prea subţire.

Kat aruncă o singură privire şi-i spune lui Hale Westhus:

— Hai cu mine.

Şi pornesc în localitatea cu totul necunoscută. După o jumătate de oră se întorc cu braţele pline de paie. Kat a descoperit un grajd şi, înăuntru, paie. Acum am putea dormi confortabil dacă nu ne-ar tăia atât de cumplit la ramazan.

Kropp întrebă pe un artilerist care e de mai multă vreme în localitate:

— Există pe-aici vreo cantină?

Artileristul râde:

— Pofta-n cui, băiete! Aici nu-i rost de nimic. Nicio coajă de pâine nu găseşti.

— Cum? N-a mai rămas niciun localnic?

Celălalt scuipă:

— Ba da, mai sunt câţiva. Dar şi ei dau târcoale fiecărui cazan de mâncare şi cerşesc.

Asta e cam albastru. Va trebui deci să strângem cureaua şi să aşteptăm până mâine când soseşte aprovizionarea.

Îl văd însă pe Kat punându-şi capela şi-l întreb:

— Încotro, Kat?

— Să văd şi eu cum stă chestia.

Şi dă să iasă. Artileristul rânjeşte batjocoritor:

— Du-te, du-te! Vezi numai să nu-ţi rupi şalele la cărat!

Ne culcăm dezamăgiţi şi chibzuim dacă n-ar trebui să atacăm raţiile de rezervă. Dar e prea riscant. Încercăm deci să ne amăgim cu somnul.

Kropp rupe o ţigară în două şi-mi dă o jumătate. Tjaden vorbeşte de mâncarea lui naţională, fasole boabe cu

slănină. Condamnă prepararea fără cimbru. În tot cazul trebuie gătit totul laolaltă şi nicidecum, Doamne fereşte, cartofii, fasolea şi slănina separat. Cineva mârâie că va face din Tjaden cimbru dacă nu-şi va ţine imediat gura. Pe dată se aşterne linişte în încăpere. Numai câteva lumânări pâlpâie în gâturi de sticlă, şi, din când în când, artileristul scuipă.

Suntem aproape adormiţi când se deschide uşa şi Kat îşi face apariţia. Mi se pare că visez: are două pâini sub braţ, iar în mână un sac cu carne de cal, din care picură sânge.

Tunarului îi cade luleaua din gură. Pipăie pâinea:

— Măi să fie al dracului! Pâine! Pâine adevărată! şi caldă încă.

Kat nu-şi pierde vremea să mai spună ceva. Are pâine, altceva nu interesează. Sunt convins că dacă ar rămâne singur în deşert, ar fi în stare să ofere într-un ceas o masă compusă din curmale, friptură şi vin.

Îi porunceşte scurt lui Haie:

— Spintecă nişte lemne.

Apoi scoate de sub tunică o tigaie, iar din buzunar un pumn de sare, ba chiar şi un boţ de untură; la toate s-a gândit. Haie face foc pe podea. Lemnele trosnesc în hala goală a fabricii. Ne dăm jos din paturi.

Tunarul nu ştie ce să facă. Chibzuieşte dacă ar fi bine să aducă elogii, pentru că astfel să se aleagă poate şi el cu ceva. Dar Katezinsky nici nu-l vede, parcă nici n-ar exista. Şi artileristul pleacă înjurând.

Kat se pricepe să frigă carnea de cal ca să se înmoaie bine. Nu e recomandabil s-o pui numaidecât în tigaie, căci atunci se întăreşte. Trebuie mai întâi fiartă în puţină apă. Noi ne aşezăm cu cuţitele în jur şi ne umplem burţile.

Aşa e Kat. Dacă în cursul unui an, într-o regiune oarecare, s-ar găsi numai într-o singură oră ceva de mâncare, exact în ceasul acela, ca mânat de o inspiraţie, Kat şi-ar pune capela în cap, ar ieşi, s-ar duce ca după

busolă de-a dreptul acolo şi ar găsi mâncarea.

El găseşte tot; când e frig, sobiţe şi lemne, fân şi paie, mese, scaune – mai ales însă haleală. E ceva misterios; ai zice că vrăjeşte totul din văzduh. Lovitura cea mai mare a dat-o în ziua când a adus patru cutii de homar. E drept că noi am fi preferat untură.

*

Stăm lungiţi de-a lungul barăcilor, în partea unde bate soarele. Miroase a gudron, a vară şi a picioare asudate.

Kat şade lângă mine, căci îi place să stea de vorbă. Azi la prânz am făcut un ceas exerciţiu de salut, pentru că Tjaden a salutat cam neglijent pe un maior. Asta nu-i mai iese lui Katezinsky din cap. Zice:

— Să vezi, mă, c-o să pierdem războiul fiindcă ştim să salutăm prea bine.

Kropp se apropie în picioarele goale, cu pantalonii suflecaţi. Îşi pune ciorapii spălaţi, pe iarbă, la uscat. Kat se uită la cer, scoate un zgomot puternic şi adaugă poetic:

— Toată fasolica, vere, pe muzica ei piere.

Cei doi încep să discute. Totodată pariază pe o sticlă de bere asupra rezultatului unei lupte aeriene care se dă deasupra noastră.

— Dacă solda şi mâncarea ar fi pentru toţi la fel, află, frăţioare, că de mult n-ar fi război.

Kropp, în schimb, e un cugetător. El propune ca viitoarele declaraţii de război să fie un fel de serbări populare cu bilete de intrare şi cu muzică, ca la luptele cu tauri. În arenă s-ar încăiera miniştri şi generalii celor două ţări, în chiloţi de baie şi înarmaţi cu reteveie. Şi învingătoare ar fi ţara acelora care ar rămâne în viaţă. Un asemenea sistem – asigură Kropp – e mult mai simplu şi mai eficace decât cel de acum, când luptă oameni care n-au nici în clin nici în mânecă unii cu alţii.

Propunerea place. Apoi convorbirea alunecă asupra instrucţiei de cazarmă.

Mie-mi revine în minte o imagine. Amiază dogoritoare în curtea cazărmii. Arşiţa apasă greu. Clădirile cazărmii par pustii. Totul doarme. Se aud toboşari exersând; s-au adunat undeva şi exersează stângaci, monoton, tâmpit. Ce triplu acord: arşiţa de amiază, curte de cazarmă şi răpăit de tobe!

Ferestrele cazărmii sunt goale şi întunecate. Din câteva atârnă pantaloni de doc, puşi la uscat. Te uiţi cu nostalgie într-acolo. Camerele sunt răcoroase.

O, dormitoare întunecoase şi mucede de pluton, cu paturi de fier, cu perne în carouri, cu dulapuri şi scăunele în faţa lor! Până şi voi puteţi fi ţinta unor dorinţe; aici pe front sunteţi chiar un reflex aproape legendar al patriei, o, voi încăperi pline de miros stătut de mâncăruri, de somn, de fum şi de uniforme!

Katezinsky le descrie pitoresc şi cu mare elan. Ce n-am da să ne putem întoarce la ele! Căci mai departe gândurile nici nu îndrăznesc să ne poarte.

O, voi ore de teorie în zorii zilei: „Din ce părţi se compune arma de 98?” – voi ore de gimnastică după amiază: „Pianiştii să iasă înainte. La dreapta-mprejur! Prezentaţi-vă în bucătărie la curăţatul cartofilor.”

Ne îmbătăm cu amintiri. Kropp râde subit şi exclamă:

— La Löhne schimbaţi trenul.

Acesta era jocul preferat al caporalului nostru. Löhne e o gară de tranzit. Pentru ca băieţii noştri plecând în permisie să nu se rătăcească acolo, Himmelstoss repeta cu noi în cazarmă transbordarea. Trebuia să învăţăm că la Löhne se trece printr-un pasaj subteran ca să ajungi la celălalt tren. Paturile înfăţişau pasajul subteran şi fiecare dintre noi trebuia să se aşeze la stânga patului. Apoi venea comanda: „La Löhne – schimbaţi trenul!”, iar noi, fulgerător, ne vâram sub paturi, ca să ieşim pe partea cealaltă. Treaba asta am repetat-o ceasuri întregi.

Între timp avionul german a fost doborât. Ca o cometă se prăbuşeşte într-o volbură de fum. Pe chestia asta Kropp a pierdut o sticlă de bere şi numără banii bombănind.

— Ca factor poştal, probabil că Himmelstoss e un om modest, spun eu după ce s-a potolit dezamăgirea lui Albert. Atunci cum se face că-i atât de câinos ca subofiţer?

Întrebarea asta îl înviorează din nou pe Kropp:

— Nu numai Himmelstoss e aşa; ca el sunt foarte mulţi. De cum au galoane sau sabie, se schimbă imediat, de parcă ar fi înghiţit beton armat.

— Uniforma e de vină, opinez eu.

— Cam aşa, răspunde Kat şi se instalează pentru un discurs mai lung. Dar motivul e altul. Vezi tu, dacă ai dresat un câine să mănânce cartofi şi-i pui apoi o bucată de carne în faţă, câinele o să se repeadă negreşit la bucata de carne, pentru că asta-i e firea. Iar dacă îi dai unui om o bucăţică de autoritate, se întâmplă la fel: o înhaţă la repezeală. Asta vine de la sine, pentru că, la drept vorbind, omul nu e în primul rând decât un animal, uns pe deasupra cu puţină civilizaţie, ca o felie de pâine cu untură. Milităria constă tocmai în faptul că mereu e unul care are putere mai mare decât celălalt. Răul e doar că fiecare se bucură de prea multă putere faţă de interior; un subofiţer faţă de un răcan, un locotenent faţă de un subofiţer, un căpitan faţă de un locotenent pot fi atât de haini, încât să-i facă să-şi piardă minţile. Şi pentru că fiecare ştie asta, se deprinde din capul locului cu asemenea apucături. Uite, să luăm lucrul cel mai simplu: venim de la instrucţie şi suntem morţi de oboseală. Deodată ni se comandă: „Cântaţi!” Bineînţeles, cântecul e cam leşinat, căci fiecare e mulţumit că-şi mai poate duce arma. Dar din pricina asta companiei i s-a şi ordonat: „La stânga-mprejur!” şi un ceas trebuie să facă instrucţie de pedeapsă. La întoarcere auzi din nou: „Cântaţi!”, dar acum se cântă în lege. Ce rost au toate astea? Comandantul companiei şi-a impus voinţa fiindcă are puterea s-o facă.

Nimeni n-o să-l mustre pentru aşa ceva: din contra, o să fie lăudat că-i milităros. Dar ăsta-i doar un fleac; există lucruri şi mai şi, cu care ne fac zile fripte. Şi atunci vă întreb: indiferent de ce este în civilie omul nostru, în care profesie îşi poate permite asemenea lucruri fără să i se mute fălcile? Numai în armată poate! Păi, vedeţi? Şi asta i se suie fiecăruia la cap! Şi i se suie cu atât mai vârtos, cu cât în viaţa civilă are mai puţin dreptul s-o facă.

— Cică fără disciplină nu se poate, observă Kropp în treacăt.

— Motive, hârâie Kat, găsesc ei totdeauna. Se prea poate să şi fie aşa. Dar până la persecuţie n-au voie să meargă. Încearcă însă să explici asta unui fierar sau unui argat sau unui muncitor, explică-i unui om simplu, şi doar de ăştia sunt cei mai mulţi pe aici; el vede doar că-i frecat şi trimis în tranşee, ştiind totdeauna perfect ce se cade şi ce nu. Ascultaţi-mă pe mine: faptul că soldatul de rând îndură atât de multe în tranşee e pur şi simplu uluitor! Uluitor, pur şi simplu!

Toţi îi dăm dreptate, deoarece fiecare dintre noi ştie că în tranşee încetează instrucţia cazonă, dar că la numai câţiva kilometri înapoia frontului reîncepe, de n-ar fi decât pentru nişte imense prostii: exerciţii de salut sau de pas descompus. Căci e lege ca soldatul să fie ocupat în orice moment.

Deodată îşi face apariţia Tjaden, cu pete roşii pe faţă. E atât de emoţionat că se bâlbâie. Cu faţa radioasă scandează:

— Himmelstoss e pe drum. Vine pe front!

*

Tjaden îl urăşte de moarte pe Himmelstoss, fiindcă în cantonament a vrut să-l dezveţe de o meteahnă a lui. Tjaden se scapă în pat; i se întâmplă uneori noaptea, când

doarme. Himmelstoss afirmase sus şi tare că-i numai din lenevie şi găsise un mijloc vrednic de el ca să-l lecuiască pe Tjaden.

A descoperit într-o baracă vecină un alt soldat care-şi uda patul, unul Kindervater. Şi pe acesta l-a culcat împreună cu Tjaden. În barăci se aflau paturi obişnuite, unul peste altul, cu fundurile de sârmă. Himmelstoss i-a culcat pe cei doi în aşa fel încât unul să doarmă în patul de sus, iar celălalt în patul de dedesubt. Cel din patul de jos avea deci de suportat ponosul. În seara următoare îi schimba, şi cel de jos era culcat sus, ca să se poată răzbuna. Aşa înţelegea Himmelstoss autoeducaţia.

Ideea era sinistră, dar bună ca intenţie. Numai că n-a folosit la nimic, dat fiind că premiza era greşită: niciunul, nici celălalt nu făceau asta din lenevie. Era de ajuns să te uiţi la pielea lor pământie, ca să-ţi dai seama. Experienţa s-a terminat cu un aranjament al băieţilor ca unul dintre ei să se culce pe jos. Ce uşor ar fi putut să răcească din pricina asta!

Între timp s-a aşezat şi Haie lângă noi. Îmi face cu ochiul şi-şi freacă laba cu evlavie. Noi doi am petrecut împreună cea mai frumoasă zi din viaţa noastră ostăşească. Asta a fost în seara dinaintea plecării pe front. Fusesem repartizaţi la un regiment cu număr mare, însă mai înainte am fost trimişi, pentru a fi îmbrăcaţi, în garnizoană, dar nu la centrul de recrutare, ci la o cazarmă. A doua zi urma să plecăm dis-de-dimineaţă. Seara dinainte am rezervat-o pentru răfuiala noastră cu Himmelstoss. De săptămâni ne jurasem să facem asta. Ba Kropp mersese atât de departe încât îşi propusese ca după încheierea păcii să se angajeze funcţionar la poştă, pentru ca atunci când Himmelstoss va redeveni factor, să poată fi superiorul lui. Şi se îmbăta la gândul mizeriilor ce-i va face. Căci acesta era motivul pentru care Himmelstoss nu reuşea să ne pună cu botul pe labe: toată vremea visam c-o să ne pice cândva în palmă,

cel mai târziu la terminarea războiului.

Deocamdată voiam să-i tragem o sfântă de bătaie. Ce riscam în definitiv, dacă nu ne recunoştea iar în dimineaţa următoare tot plecam?

Ştiam în ce cârciumă îşi petrecea serile. Când ieşea de acolo şi se îndrepta spre cazarmă trecea printr-o uliţă întunecoasă şi pustie. Eu luasem un cearşaf cu mine. Tremuram de nerăbdare şi ne întrebam dacă va veni singur. În sfârşit îi auzirăm paşii, şi-i cunoşteam prea bine, căci îi auzisem de destule ori dimineaţa, când se deschidea uşa şi se striga „Drepţi!”

— Singur? şopti Kropp.

— Singur!

Mă strecurai cu Tjaden în faţa mormanului de pietre.

Văzurăm paftaua centironului său sclipind în întuneric. Himmelstoss părea cu chef; cânta. Fără să bănuiască ceva, trecu.

Atunci luarăm cearşaful, făcurăm un salt, i-l aruncarăm din spate peste cap şi-l traserăm în jos, astfel că Himmelstoss părea vârât într-un sac alb şi nu-şi putea ridica braţele. Cântecul îi murise pe buze.

În clipa următoare apăru în faţa noastră Haie Westhus. Cu braţele întinse, se dădu îndărăt: voia să fie cel dintâi. Savurând situaţia, se înfipse bine pe picioare, ridică braţul ca un stâlp de semnalizare, cu mâna ca o lopată de cărbuni, şi repezi un ghiont în sacul alb, cu atâta violenţă, că ar fi putut omorî un bivol.

Himmelstoss se dădu peste cap, se rostogoli vreo cinci metri şi începu să răcnească. Dar şi de asta ne îngrijisem, căci aveam o pernă cu noi. Haie se lăsă pe vine, puse perna pe genunchi, îl apucă pe Himmelstoss de locul unde bănuia că-i e capul şi-l apăsă pe pernă. Imediat, răcnetele sunară mai înăbuşit. Haie îl lăsa din când în când să-şi tragă sufletul, şi atunci gâlgâitul se transforma din nou într-un splendid ţipăt sonor, care se stingea însă numaidecât.

Tjaden îi desprinse acum lui Himmelstoss bretelele şi-i dădu pantalonii jos. În acest timp ţine o biciuşcă între dinţi. Apoi se ridică şi începu să se agite.

Era un tablou minunat: Himmelstoss pe caldarâm; peste el, aplecat, ţinându-i capul pe genunchi, Haie care rânjea diabolic, cu gura căscată de plăcere; apoi izmenele vărgate, bălăbănindu-se pe picioarele strâmbe care, la fiecare plesnitură deasupra pantalonilor lăsaţi până jos făceau mişcările cele mai originale; iar sus, ca un tăietor de lemne, neobosit, Tjaden. A trebuit, în cele din urmă, să-l smulgem cu de-a sila de-acolo, ca să ne mai vină şi nouă rândul.

După aceea, Haie l-a ridicat pe Himmelstoss în picioare şi a dat, ca încheiere, o reprezentaţie personală. Parcă ar fi vrut să culeagă stele, aşa şi-a pregătit dreapta pentru palma pe care i-a cârpit-o. Himmelstoss căzu grămadă. Haie îl săltă din nou, îl aşează în aceeaşi poziţie şi-i repezi o a doua palmă, ţintită de data asta, fără greş, cu mâna stângă. Himmelstoss scoase un urlet şi o rupse la fugă în patru labe. Izmenele vărgate de factor poştal străluceau în lumina lunii.

Noi o zbughirăm în galop.

Haie se mai uită o dată înapoi şi rosti ursuz, sătul şi cam misterios:

— Răzbunarea e un cârnat umplut cu sânge.

La urma urmei, Himmelstoss putea fi mulţumit, deoarece vorba lui după care fiecare om trebuie să-l înveţe pe altul, dăduse roade pe propria-i piele. Fusesem adepţii conştiincioşi ai metodelor domniei-sale.

N-a aflat niciodată cui îi datorează lecţia. În tot cazul s-a ales cu un cearşaf; căci după câteva ceasuri, când ne-am dus la faţa locului, cearşaful dispăruse.

Datorită acelei seri, am putut pleca a doua zi cu inima mai uşoară. Iar o barbă lungă, fluturând în vânt, a găsit cu cale să ne proclame cu emoţie, pe chestia asta, tineret eroic.

IV

Trebuie să mergem pe front la săpat tranşee. Când se întunecă, sosesc camioanele. Ne căţărăm în ele. E o seară caldă iar amurgul ni se pare ca o pânză, sub ocrotirea căreia ne simţim bine. Parcă ne-ar uni mai strâns; până şi cărpănosul de Tjaden îmi dă o ţigară şi mi-o aprinde.

Stăm unii lângă alţii, înghesuiţi ca sardelele, căci loc de şezut nu-i pentru nimeni. De altfel, nici nu suntem obişnuiţi. Müller e în sfârşit bine dispus; şi-a pus cizmele cele noi.

Motoarele încep să duduie, camioanele clămpăne şi zornăie. Drumurile sunt desfundate şi pline de hârtoape. Nu e voie să se facă lumină şi de aceea nimerim în toate gropile, astfel că suntem mereu gata să cădem din camion. Dar asta nu ne nelinişteşte. Ce mare lucru se poate întâmpla? La urma urmei, mai bine un braţ fracturat decât o gaură în burtă, şi mulţi aproape că-şi doresc o asemenea fericită ocazie, ca să fie trimişi acasă.

Alături de noi, în şir lung, trec coloane de muniţii. Sunt grăbite şi ne depăşesc. Strigăm celor dinăuntru vorbe glumeţe şi ei ne răspund.

Se zăreşte un perete care face parte dintr-o casă de la marginea şoselei. Subit, ciulesc urechile. Să mă înşel oare? Nu, aud din nou, precis, gâgâit de gâşte. Mă uit la Katezinsky – Katezinsky se uită la mine: ne-am înţeles.

— Kat, aud un candidat la friptură.

El dă din cap:

— Las’ pe mine! La întoarcere. Ştiu rosturile pe aici.

Cum să nu ştie Katezinsky rosturile? Cunoaşte desigur fiecare pulpă de gâscă pe o rază de douăzeci de kilometri.

Camioanele ajung în sectorul ocupat de artilerie. Locurile de tragere sunt acoperite cu frunziş, ca să nu poată fi zărite de aviatori; par aranjate ca pentru o chermeză militară, cu chioşcuri de verdeaţă. Chioşcurile acestea ar fi vesele şi îmbietoare, dacă înăuntru nu s-ar afla tunuri.

Aerul e înecăcios, numai fum de artilerie şi ceaţă. Simţi pe limbă gustul amar al prafului de puşcă. Tunurile bubuie de se cutremură camionul şi ecoul se repercutează ca tunetul; toate se clatină. Feţele noastre se transformă încetul cu încetul. E drept că nu mergem în tranşee, ci numai la săpat, dar pe fiecare chip citeşti: Aici e frontul, suntem în preajma lui.

Asta nu e încă teamă. Cine a fost de atâtea ori ca noi în prima linie are pielea groasă. Numai recruţii abia sosiţi sunt emoţionaţi. Kat le dă explicaţii:

— Ăsta care a tras acum e un tun de 30,5. Se aude după cum porneşte obuzul; îndată se va auzi şi explozia.

Dar bubuitura surdă nu ajunge până la noi: se pierde în vuietul frontului. Kat trage cu urechea:

— În noaptea asta o să fie lată.

Devenim cu toţii atenţi. Frontul e neliniştit. Kropp zice:

— Englezii au început să tragă de pe acum.

Bubuiturile se aud desluşit. Sunt bateriile engleze de la dreapta sectorului nostru. S-au dezlănţuit cu un ceas mai devreme. La noi începeau totdeauna la 10 fix.

— Ce-au păţit? se miră Müller. Le merg ceasurile înainte?

— O să fie lată, ascultaţi-mă pe mine; o simt în toate oasele.

Şi Kat îşi îndesă capul între umeri.

Lângă noi trosnesc năprasnic trei bubuituri. Fulgerele de foc spintecă oblic negura, tunurile mârâie şi duduie. Ne trec

fiori şi suntem fericiţi că mâine dimineaţă vom fi iarăşi în barăci.

Feţele noastre nu sunt nici mai palide, nici mai roşii ca de obicei; nu par nici mai încordate sau mai destinse şi totuşi sunt schimbate. Simţeam că în sângele nostru un buton răsucit a creat un contact. Nu e un fel de a vorbi, ci un fapt. Frontul, conştiinţa că ne aflăm pe front, a răsucit acel buton şi a creat contactul. În clipa când şuieră întâile şrapnele, când văzduhul e sfâşiat de bubuituri, se înfiripă brusc în vinele, în mâinile, în ochii noştri un fel de aşteptare ghemuită, o pândă, o atenţie mai vie, o stranie supleţe a simţurilor. Trupul e, dintr-odată, în plină pregătire. Adesea ni se pare că aerul zguduit şi în plină vibrare cade asupra noastră cu aripi mute, sau că frontul însuşi se năpusteşte şi că din el ţâşnesc scântei electrice care mobilizează în noi extremităţi necunoscute ale nervilor.

Trăim mereu acelaşi lucru; plecând, suntem o mână de ostaşi posaci sau bine dispuşi; apoi, apar primele tunuri şi fiecare cuvânt din convorbirile noastre începe să sune ciudat.

Când Katezinsky stă în faţa barăcilor şi spune: „O să fie lată”, asta-i părerea lui şi gata; dar când o spune aici, cuvintele scapără ca un tăiş de baionetă, noaptea pe lună, şi spintecă toate gândurile; sunt mai aproape şi vorbesc subconştientului nostru, care tocmai s-a trezit, cu un tâlc ascuns: „...o să fie lată...” Poate că-i viaţa noastră cea mai lăuntrică şi mai intimă, care se cutremură şi vrea să se apere.

*

Pentru mine, frontul e o vâltoare halucinantă. Chiar când eşti departe de centrul ei, în ape liniştite, îi simţi puterea aspiratoare ce te atrage, încet, inevitabil, fără putinţă de împotrivire.

Din pământ însă, din aer, pătrund în noi forţe care ne dau rezistenţă – mai cu seamă din pământ. Pentru nimeni pământul nu înseamnă atât de mult ca pentru soldaţi. Când soldatul se lipeşte de el, îndelung, cu toate puterile, când se adânceşte în el cu faţa şi cu mădularele, răscolit de frica de moarte a bombardamentelor, atunci pământul e singurul lui prieten, fratele său, mama sa; el îşi geme teama şi strigătele, în tăcerea şi tainiţele lui, şi pământul le primeşte şi-i dă apoi drumul pentru alte zece secunde de alergătură şi vieţuire, după care îl cuprinde din nou, şi uneori pentru totdeauna.

— Pământ – pământ – pământ!

Pământ, cu cutele, cu gropile şi cu adânciturile tale, în care te poţi arunca şi ascunde! Pământ – în încleştarea groazei, în spasmul distrugerii, în urletul de moarte al exploziilor, tu ne-ai dat uriaşul val îmbietor al vieţii câştigate! Vijelia sălbatică a fiinţei aproape nimicite a trecut din tine, ca un şuvoi, în mâinile noastre, astfel că, salvate, le-am îngropat în ţărâna ta şi, în fericirea mută a clipei, după groaza din care ne-a fost dat să scăpăm, am muşcat din tine, pământ!

Prima bubuitură de obuz ne face să ne refugiem cu un zvâcnet într-o latură a fiinţei noastre, care ne azvârle cu mii de ani în urmă. E instinctul animalului care se trezeşte în noi, care ne călăuzeşte şi ne apără. Nu e conştient acest instinct, dar e mult mai rapid, mai sigur, mai infailibil decât conştiinţa. Nu poate fi explicat. Porneşti şi nu te gândeşti la nimic – şi, deodată, zaci într-o scobitură de pământ şi deasupra ta zboară schijele – dar nu poţi să-ţi aminteşti dacă ai auzit venind şrapnelul sau dacă ai gândit să te lungeşti în adâncitură. De-ar fi fost să te bizui pe asta, de mult ai fi un morman de carne tocată. A fost cu totul altceva, simţul clarvăzător din noi, care ne-a culcat la pământ şi ne-a salvat fără să ne dăm seama cum. Dacă n-am avea acest simţ, din Flandra şi până în Vosgi, n-ar mai fi

de mult picior de om.

Plecând, suntem ostaşi posaci sau bine dispuşi – sosim în zona unde începe frontul şi devenim animale-oameni.

*

Intrăm într-o pădure rară care ne adăposteşte. Trecem pe lângă bucătăriile de campanie. Dincolo de pădure coborâm din camion. Maşinile se întorc. Dimineaţa, înainte de revărsatul zorilor, au să vină să ne ia înapoi.

Ceaţă şi fum de artilerie se înalţă pe câmp până la pieptul omului. Pe şosea trec trupe. Luna le luminează. Căştile de oţel sclipesc cu reflexe mate în bătaia lunii. Capetele şi puştile răsar din ceaţa albă, capete care moţăie, ţevi de armă care se clatină.

Ceva mai încolo, ceaţa dispare. Capetele întregesc acum făpturi – vestoanele, pantalonii şi cizmele apar din negură ca dintr-un iaz de lapte. Alcătuiesc o coloană. Coloana înaintează, făpturile se înşiruie în formă de ic, nu mai deosebeşti oamenii, doar icul întunecat alunecă înainte, format straniu din capetele şi puştile ce se ivesc din iazul de ceaţă. O coloană – nu oameni.

De pe o şosea laterală se apropie tunuri uşoare şi furgonete de muniţii. În lumina lunii caii au spinările lucioase; mişcările lor sunt fermecătoare; îşi saltă capetele şi le vezi ochii scăpărând. Tunurile şi furgonetele se preling pe dinaintea fundalului estompat al peisajului lunar, călăreţii cu căşti de oţel par cavaleri din vremuri trecute, şi e ceva uimitor de frumos şi de emoţionant.

Ne îndreptăm spre depozitul geniştilor. Unii dintre noi iau pe umeri bare de fier, îndoite şi ascuţite la vârf, alţii străpung suluri de sârmă cu tije netede de oţel, şi aşa pornim mai departe. Poverile sunt grele şi anevoie de purtat.

Solul e mai răscolit. Din primele rânduri răzbat înştiinţări:

„Atenţie, la stânga pâlnie adâncă de obuz” – „Atenţie, groapă…”

Ochii ne sunt încordaţi, picioarele şi toiegele din mâini pipăie terenul înainte de a ne lăsa cu toată greutatea pe el. Deodată convoiul se opreşte; te izbeşti cu capul de sulul de sârmă al omului din faţă şi înjuri.

Câteva căruţe ciuruite de gloanţe stau în drum. Alt ordin. „Stingeţi ţigările şi pipele!” Suntem în preajma tranşeelor.

Între timp s-a întunecat de tot. Ocolim o pădurice şi avem apoi zona frontului în faţă.

O lumină roşiatică, neclară, se întinde de-a lungul orizontului de la un capăt la celălalt. Şi lumina aceasta e în continuă mişcare, străbătută de focul din gurile tunurilor. Deasupra ei se înalţă fuzee luminoase, mingi roşii şi argintii, care se sparg şi revarsă o ploaie de steluţe albe, verzi, roşii. Rachete franceze suie spre cer, desfăşoară în văzduh o umbrelă de mătase şi alunecă apoi încet în jos. Luminează totul ca ziua: reflexul lor ajunge până la noi; ne vedem umbrele conturate pe pământ. Plutesc minute întregi înainte de a se stinge. Şi imediat urcă altele, pretutindeni, şi printre ele iarăşi cele verzi, roşii, albastre.

— Prăpăd, zise Kat.

Furtuna bubuiturilor se înteţeşte până ce devine un muget unic, sumbru, şi se descompune apoi iarăşi în detunături parţiale. Se aude lătratul sacadat al mitralierelor. Peste noi aerul freamătă de nevăzute fugăriri, urlete, şuierături şi vâjâieli. Sunt proiectile mai mici – printre ele trăsnesc însă în noapte şi matahalele cele negre, tunurile foarte grele, şi obuzele lor cad departe îndărătul nostru. Se aud ca nişte urlete răguşite, depărtate, ca boncăluitul cerbilor în călduri, şi trec deasupra şuierăturilor şi ţiuitului proiectilelor mici.

Reflectoarele încep să scruteze cerul întunecat. Alunecă peste el ca nişte rigle uriaşe ce se îngustează la capăt. Un fascicul luminos se opreşte şi tremură puţin. Imediat se

apropie de el al doilea, se încrucişează, o insectă neagră e prinsă între amândouă şi caută să scape: avionul. Orbit, îşi pierde echilibrul şi începe să se clatine.

*

Înfigem barele de fier, la distanţe egale, în pământ. Doi câte doi ţinem câte un sul, iar ceilalţi desfăşoară sârmă ghimpată. E sârma aceea păcătoasă cu ghimpii lungi şi deşi. Nu mai sunt deprins cu desfăşurarea ei şi mă tai la mână.

După câteva ceasuri suntem gata. Însă, până la venirea camioanelor, e încă timp. Cei mai mulţi se lungesc şi adorm. Încerc şi eu. Dar e prea răcoare. Se vede că suntem aproape de mare; frigul ne deşteaptă mereu din somn.

La un moment dat adorm tun. Dar brusc mă trezesc ca de-o zguduitură şi nu ştiu unde mă aflu. Văd stelele, văd fuzeele şi, o clipă, mi se pare că am adormit la o chermeză. Nu ştiu dacă e dimineaţă, ori seară. Stau întins în leagănul palid al zorilor şi aştept cuvinte calde şi tainice... Dar ce-i asta: plâng? Duc mâna la ochi; ciudat: sunt iarăşi copil? Pielea asta catifelată... Numai un moment – şi apoi recunosc silueta lui Katezinsky. Şade liniştit, deşcă veche, şi fumează din lulea – lulea cu capac, bineînţeles. Când bagă de seamă că m-am trezit, zice:

— Da’ grozav ai mai sărit din somn! Şi n-a fost decât rachetă; a picat aici în tufiş.

Mă ridic în capul oaselor şi am senzaţia că sunt nespus de singur. Ce bine că e Kat aici! El se uită îngândurat spre front şi zice:

— Frumos foc de artificii; numai de n-ar fi atât de periculos!

Îndărătul nostru trăsneşte un obuz. Câţiva recruţi zvâcnesc speriaţi din somn. Peste puţin cade altul, mai aproape. Kat îşi scutură luleaua.

— Se îngroaşă.

A şi început. O tulim de-a buşilea, cât putem de repede. Obuzul următor cade în mijlocul nostru.

Câţiva ţipă. În zare suie fuzee verzi. Noroiul stropeşte în sus, schijele zuruie. Le mai auzim plesnind chiar şi după ce larma bubuiturilor s-a stins.

Lângă noi e un recrut speriat, cu capul bălan. Şi-a ascuns obrazul în palme. Casca i-a sărit cât colo. O trag spre mine şi vreau să i-o pun în cap. El mă priveşte lung, îi face vânt şi, ca un copil, îşi ascunde capul sub braţul meu, aproape de piept. Umerii înguşti îi tremură. Umeri ca ai lui Kemmerich.

Îl las aşa. Dar pentru ca şi casca să folosească la ceva, i-o pun pe şezut; nu ca o glumă proastă, ci cu chibzuială, căci acela e acum locul cel mai ridicat din corpul lui. Chiar dacă e carne multă acolo, gloanţele care pătrund în ea sunt suficient de dureroase şi, pe lângă că te silesc să stai luni de zile pe burtă la spital, după aceea e aproape sigur că rămâi şchiop.

Undeva, un obuz a lovit în plin. Se aud urlete printre bubuituri.

În sfârşit, vuietul se potoleşte. Focul a trecut ca o rafală deasupra noastră şi izbeşte acum ultimele tranşee de rezervă. Îndrăznim să aruncăm o privire. Rachete roşii joacă pe cer. Probabil că se pregăteşte un atac.

La noi e tot linişte. Mă aşez cumsecade şi-l zgâlţâi pe recrut de umăr:

— Gata, puştiule. De data asta am scăpat.

El se uită împrejur cu privirea rătăcită. Caut să-l îmbărbătez:

— Las’ c-ai să te obişnuieşti.

Îşi zăreşte casca şi şi-o pune în cap. Încetul cu încetul, îşi revine. Deodată, se face roşu ca focul şi pare stingherit. Îşi duce binişor mâna la şezut şi se uită speriat la mine. Înţeleg numaidecât: efectul bombardamentului. Nu pentru asta i-

am pus eu casca acolo – totuşi îl consolez:

— Nu-i nicio ruşine; alţii mai breji decât tine şi-au murdărit pantalonii la primul contact cu focul. Du-te îndărătul tufişului de colo şi aruncă-ţi izmenele. Asta-i tot.

*

Recrutul o ia din ioc. Larma se mai potoleşte, dar urletele nu contenesc.

— Ce dracu o fi, Albert? întreb.

— Nişte coloane au fost izbite în plin.

Răcnetele continuă. Nu sunt ţipete omeneşti; oamenii nu pot ţipa atât de groaznic.

Kat ne lămureşte:

— Cai răniţi.

N-am auzit încă niciodată muget de cai şi nu-mi vine a crede. E toată jalea lumii, e chinul întregii fiinţe, o durere sălbatică, înfricoşătoare, care umple văzduhul. Suntem livizi. Detering se ridică:

— Hingherilor! Hingherilor! Împuşcaţi-i odată, ce naiba!

Detering e plugar şi se pricepe la cai. Îl doare. Şi focul, ca dinadins, aproape că încetează acum. Cu atât mai lămurit se aud urletele cailor. Nu se mai ştie de unde vin în peisajul acesta devenit deodată calm şi argintiu; sunt urlete nevăzute, fantomatice, pretutindeni între cer şi pământ, şi se înteţesc monstruos. Detering se înfurie şi strigă:

— Împuşcaţi-i! Împuşcaţi-i odată, mama voastră de idioţi!

— Trebuie să-i ridice mai întâi pe oameni, zice Kat.

Ne sculăm şi ne ducem să căutăm locul unde s-a întâmplat grozăvia. Când vom vedea animalele, o să putem suporta mai uşor răcnetele lor. Meyer are un binoclu. Zărim un grup de sanitari cu brancarde şi mormane mari, negre, în mişcare. Sunt caii răniţi. Câţiva galopează ceva mai încolo, cad şi iar pornesc. Unul are burta spintecată şi maţele îi curg afară. Calul se împiedică în ele şi se

prăbuşeşte, dar se ridică iar.

Detering duce arma la umăr şi ocheşte. Kat i-o îmbrânceşte în sus:

— Ce, ai înnebunit?

Detering tremură şi-şi aruncă arma.

Ne aşezăm şi ne astupăm urechile. Dar gemetele, răcnetele şi vaietele înfiorătoare continuă să se audă, răzbat prin orice.

Suntem dispuşi să îndurăm multe. De astă dată, însă, ne trec sudorile. Am vrea să ne ridicăm şi s-o rupem ia fugă, indiferent unde, doar să nu mai auzim zbierete. Şi nici măcar nu sunt oameni, ci numai cai.

Din ghemul întunecat se desprind iarăşi brancarde. Apoi răpăie câteva împuşcături. Maldărele zvâcnesc şi se lipesc de pământ. În sfârşit! Dar tot nu s-a isprăvit. Oamenii nu se pot apropia de animalele rănite care, în groaza lor, fug, cu toate durerile lumii în boturile larg căscate. Unul cade în genunchi, o detunătură – un cal se prăbuşeşte – încă unul. Cel din urmă se înfige pe picioarele dinainte şi se învârteşte în cerc ca o sfârleză; şezând, se sprijină pe picioarele din faţă proptite ţeapăn, şi se roteşte; probabil că are spinarea sfârtecată. Soldatul dă fuga şi-l împuşcă. Încet, smerit, calul alunecă la pământ.

Ne luăm mâinile de la urechi. Răcnetele au amuţit. Numai un suspin prelung şi muribund mai pluteşte în văzduh. Apoi rămân iarăşi doar rachetele, ţiuitul şrapnelelor şi stelele – acum totul pare ciudat.

Detering se depărtează înjurând:

— Grozav aş vrea să ştiu ce-s de vină caii.

Apoi se apropie din nou. Glasul îi freamătă şi are o sonoritate aproape solemnă când ne spune:

— Să ştiţi de la mine: cea mai mare porcărie e că sunt animale în război.

*

Pornim înapoi. Tocmai la timp, ca să ajungem la camioanele noastre. Cerul s-a mai luminat. Ora 3 dimineaţa. Vântul e proaspăt şi răcoros, lumina spălăcită ne face feţele cenuşii.

Înaintăm unul după altul, printre gropi şi pâlnii, şi ajungem din nou în zona de ceaţă. Katezinsky e neliniştit; semn rău.

— Ce-i cu tine, Kat? îl întrebă Kropp.

— De-am fi odată acasă!

Acasă? Se gândeşte la barăci, fireşte.

— Nu mai e mult, Kat.

Dar Kat e nervos:

— Nu ştiu, nu ştiu…

Intrăm în tranşee şi ieşim apoi pe câmp. Apare păduricea; cunoaştem aici fiecare palmă de pământ. Iată şi cimitirul vânătorilor cu moviliţele şi crucile lui negre.

În clipa aceasta îndărătul nostru şuieră ceva, creşte, plesneşte, bubuie. Ne-am aplecat – la o sută de metri în faţa noastră ţâşneşte o trâmbă de foc.

În clipa următoare, la o a doua detunătură, o bucată de pădure se înălţă încet peste creştetele copacilor; trei, patru arbori pornesc în acelaşi timp şi se fac ţăndări. Următoarele obuze şuieră după aceea ca nişte ventile de maşină – bombardament susţinut.

— Adăposturi! urlă cineva. Adăposturi!

Câmpia e netedă ca-n palmă, pădurea e prea departe şi primejdioasă; nu există alt adăpost decât cimitirul şi moviliţele mormintelor. Dibuim prin beznă până ajungem acolo şi, de îndată, fiecare se lipeşte, ca un scuipat, de spinarea unei moviliţe.

Niciun moment prea devreme. Întunericul căpiază. Urlă şi se învârtejeşte. Întunecimi mai negre decât noaptea se năpustesc cu cocoaşe gigantice asupra noastră, peste noi. Fulgerele exploziilor iluminează cimitirul.

Nicăieri, o ieşire. În scăpărarea exploziilor, îndrăznesc să-mi arunc ochii pe câmp. E o mare răscolită; flăcările proiectilelor ţâşnesc din ea, ca nişte gheizere. Este exclus ca vreun picior de om să treacă pe-acolo.

Pădurea dispare, e strivită, zdrenţuită, ciopârţită. Trebuie să rămânem în cimitir.

În faţa noastră se despică pământul. Plouă cu bulgări. Simt o zgârietură. Mâneca mi-e sfâşiată de o schijă. Strâng pumnul. Nicio durere. Dar asta nu mă linişteşte; rănile dor totdeauna mai târziu. Îmi trec mâna peste braţ. E zgâriat, dar întreg. În clipa aceasta mă pocneşte ceva în ţeastă, de mi se întunecă mintea. Un gând mă străbate fulgerător: Nu leşina! Mă scufund într-o năclăială neagră, dar îmi revin imediat. O schijă m-a izbit în cască; a venit însă de atât de departe încât n-a putut-o găuri. Îmi şterg noroiul din ochi. În faţa mea s-a căscat o gaură; îmi dau seama nelămurit de acest lucru. Obuzele nu obişnuiesc să nimerească în aceeaşi pâlnie; de aceea vreau să intru în ea. Cu un singur salt îmi fac vânt înainte, rămânând lipit de pământ, întins ca un şarpe; în aceeaşi clipă aud un nou şuierat, mă zgribulesc repede, caut adăpost, simt la stânga ceva, mă lipesc de obiect, cedează, gem, pământul crapă, presiunea aerului îmi vâjâie în urechi, alunec sub obiectul care a cedat, mă acopăr cu el, e lemn, pânză, adăpost – adăpost! — un biet adăpost împotriva schijelor care plouă de sus.

Deschid ochii; degetele mi s-au agăţat de o mânecă, de un braţ. Un rănit? Îl strig – niciun răspuns – e mort. Mâna mea pipăie mai departe; aşchii de lemn: atunci îmi aduc aminte că suntem în cimitir.

Dar bombardamentul e mai puternic decât orice. Îţi ia minţile. Mă las şi mai jos sub sicriu; el să mă adăpostească, chiar dacă Moartea însăşi s-ar afla înăuntru.

În faţa mea, se cască pâlnia. O cuprind cu ochii, ca şi cum aş prinde-o în mâini; cu un salt trebuie să mă arunc în ea. Dar primesc o izbitură în obraz; o mână se încleştează

de umărul meu – să se fi deşteptat mortul? Mâna mă zgâlţâie, întorc capul şi, în lumina unui fulger de-o clipă, văd faţa lui Katezinsky, cu gura larg deschisă, răcnind ceva. Nu aud nimic; Kat mă zgâlţâie, se apropie şi, într-un moment de domolire a tumultului, glasului lui îmi pătrunde în urechi:

— Gaze… gaaze… gaaaze! Strigă-le şi celorlalţi!

Apuc cutia măştii contra gazelor. La oarecare depărtare de mine se află cineva. Nu mă mai gândesc decât la un singur lucru: cel de colo trebuie să afle:

— Gaaze! Gaaaze!

Strig, mă apropii, îl lovesc cu cutia măştii, el nu observă – încă o dată, încă o dată – el se fereşte – e un recrut – mă uit disperat la Kat, care şi-a şi pus masca – o scot şi eu din cutie; fac vânt căştii, trec masca peste cap, îl ajung pe recrut, cutia măştii lui e lângă mine, scot masca, i-o pun, el mă ajută – şi, deodată, cu un salt, sunt în pâlnie.

Bubuiturile surde ale bombelor cu gaze se amestecă acum cu detunăturile proiectilelor explozive. Un clopot dăngăne în mijlocul exploziilor; gonguri huruitoare de metal vestesc peste tot – gaze – gaze – gaaze!

Îndărătul meu o bufnitură, alta. Şterg de pe ochelarii măştii aburul respiraţiei. Lângă mine se află Kat, Kropp şi încă unul. Toţi patru stăm încordaţi, la pândă grea; abia îndrăznim să răsuflăm.

Aceste prime minute cu masca pe faţă hotărăsc asupra vieţii şi morţii: o fi impermeabilă? Mi-aduc aminte de imaginile înfricoşătoare din lazaret: bolnavi de gaze asfixiante, care tuşesc icnind zile întregi şi scuipându-şi, bucată cu bucată, plămânii arşi.

Cu băgare de seamă, lipindu-mi gura de capsulă, respir. Acum, aburul gros al gazelor se prelinge pe pământ şi se scufundă în toate adânciturile. Ca o meduză moale, lăbărţată, se aşterne în pâlnia noastră, se cuibăreşte înăuntru. Îi dau lui Kat un ghiont; e mai bine să ieşim din

pâlnie şi să stăm sus, decât să rămânem aici unde gazele se îngrămădesc mai mult. Dar n-apucăm s-o facem; se porneşte o nouă grindină de proiectile. Acum însă parcă nu proiectilele duduie; parcă însuşi pământul vuieşte.

Cu un trosnet, ceva negru se năpusteşte de sus asupra noastră. Izbeşte pământul de lângă noi: un coşciug zvârlit în aer.

Îl văd pe Kat mişcându-se şi mă strecor până la el. Sicriul a lovit peste braţul întins pe cel de-al patrulea din groapa noastră. Cu mâna cealaltă, omul vrea să-şi smulgă masca de pe faţă. Dar Kropp îl opreşte la timp, îi răsuceşte mâna la spate şi i-o ţine nemişcată.

Kat şi cu mine ne opintim să-i liberăm braţul rănit. Capacul sicriului e slobod şi plesnit, îl putem desprinde uşor; pe mort îl aruncăm afară şi ne străduim apoi să scoatem şi partea de jos a coşciugului.

Din fericire omul îşi pierde cunoştinţa şi Albert ne poate da o mână de ajutor. Acum nu trebuie să mai fim atât de precauţi; muncim din răsputeri până când, sub lopata vârâtă dedesubt, fundul sicriului cedează cu un suspin.

S-a luminat ceva mai mult. Kat ia o bucată de scândură din capac, o pune sub braţul fracturat, iar noi îl bandajăm cu toate pachetele de feşi ce le avem asupra noastră. Pentru moment nu putem face mai mult.

Sub mască, capul îmi vâjâie şi zvâcneşte; e gata să plesnească. Plămânii sunt obosiţi, nu primesc decât mereu aceeaşi respiraţie fierbinte şi uzată; vinele de la tâmple se umflă; am impresia că mă înăbuş.

Lumină cenuşie se filtrează înăuntrul măştii. Vântul suflă vijelios prin cimitir. Mă înalţ binişor peste marginea pâlniei. În zorile murdare, desluşesc un picior rupt, cu cizma întreagă; văd totul cu limpezime, într-o secundă. Dar acum se mai ridică la câţiva metri cineva; îmi şterg ochelarii; de emoţie, însă, se aburesc din nou; mă uit încordat în direcţia aceea – omul de colo nu mai poartă mască.

Mai aştept câteva secunde – omul nu se prăbuşeşte, priveşte împrejur ca şi cum ar căuta ceva, şi face câţiva paşi; vântul a împrăştiat gazele, aerul e curat; atunci îmi smulg şi eu, horcăind, masca de pe faţă şi cad grămadă; ca un şuvoi de apă rece năvăleşte aerul în mine; ochii sunt gata să se stingă, valul mă acoperă şi mă afundă în beznă.

*

Bombardamentul a încetat. Mă întorc cu faţa spre pâlnie şi fac semne celorlalţi. Se suie şi ei şi-şi scot măştile. Îl luăm pe rănit şi unul dintre noi îi susţine braţul bandajat. Aşa pornim în fugă, cu paşii împleticiţi.

Cimitirul e un morman de sfărâmături. Sicriele şi cadavrele sunt împrăştiate. Morţii au fost omorâţi încă o dată, dar fiecare, în clipa când a fost sfârtecat, a salvat pe unul dintre noi.

Gardul e distrus; şinele căii ferate de front, smulse de pe terasament, stau răsucite în sus. În faţa noastră zace cineva. Ne oprim; numai Kropp merge mai departe cu rănitul. Cel din ţărână e un recrut. Are şoldul mânjit de sânge; pare atât de istovit că vreau să-i întind bidonul în care am ceai cu rom. Kat îmi dă însă mâna la o parte şi se apleacă peste el:

— Unde eşti lovit, camarade?

Recrutul mişcă doar ochii; e prea slăbit ca să răspundă.

Cu băgare de seamă îi tăiem pantalonii. Băiatul geme.

— Uşurel, uşurel; o să fie bine.

Dacă are o rană în burtă, nu trebuie să bea nimic. N-a vărsat; semn bun. Îi dezvelim şoldul. E o tocătură de carne cu ţăndări de oase. A fost izbit la încheietură. Băiatul ăsta n-o să mai poată umbla niciodată.

Cu degetul umezit îl frec la tâmplă şi-i dau o înghiţitură. În ochii lui se iveşte un licăr. Abia acum vedem că şi braţul drept îi sângerează.

Kat sfâşie două pachete de feşi, în benzi late, ca să poată acoperi rana. Eu caut o bucată de stofă, ca să-i bandajez pe deasupra. Dar nu mai avem nimic; de aceea fac încă o tăietură în pantalonii rănitului, ca să iau o fâşie din izmene şi să încropesc un bandaj din ea. Dar băiatul n-are izmene. Mă uit mai bine la el; e recrutul bălan de adineauri.

Între timp Kat a scos, din buzunarele unui mort, alte pachete de feşi, pe care le punem, cu băgare de seamă, pe rană. Şi-i spun băiatului care ne priveşte ţintă:

— Ţi-aducem acum o brancardă.

Dar el deschide gura şi şopteşte:

— Staţi aici…

Kat răspunde:

— Ne întoarcem numaidecât. Plecăm numai ca să aducem o targă pentru tine.

Nu se poate şti dacă a înţeles; scânceşte ca un copil în urma noastră:

— Nu plecaţi…

Kat îşi întoarce capul şi mormăie:

— N-ar fi mai bine, într-un caz ca ăsta, să pui mâna pe revolver, ca să se sfârşească?

E clar că băiatul nu va putea suporta transportul, iar peste cel mult câteva zile se va curăţa. Dar tot ce-a suferit până acum nu va fi nimic faţă de cele ce va îndura până ce-şi va da sufletul. Acum e încă ameţit şi nu simte nimic. Peste un ceas va fi un ghemotoc de dureri insuportabile şi gura lui va fi doar urlet. Zilele pe care le mai are de trăit vor fi pentru el o tortură bezmetică. Şi cui îi vor folosi aceste câteva zile, dacă le va mai avea ori ba?

Dau din cap:

— Da, Kat, ar trebui un revolver.

— Dă-l încoa’, zice el, oprindu-se.

E hotărât, se vede cât de colo. Ne uităm în jur – dar nu mai suntem singuri. În faţa noastră se adună un pâlc de oameni; din pâlnii şi gropi se ivesc capete.

Aducem o targă.
Katezinsky scutură din cap:
— Băieţi aşa tineri…
Şi repetă:
— Băieţi atât de tineri şi de nevinovaţi…

*

Pierderile noastre sunt mai mici decât era de presupus: cinci morţi şi opt răniţi. A fost doar un bombardament scurt. Doi din morţii noştri zac într-unul dintre mormintele răscolite; n-avem decât să astupăm groapa la loc.

Pornim înapoi. Muţi, păşim unul după altul în şir indian. Răniţii sunt duşi la postul sanitar. Dimineaţa e tulbure, infirmierii aleargă cu numere şi hârtiuţe, răniţii gem. Începe să plouă.

După o oră ajungem la camioanele noastre şi ne suim. Avem acum mai mult loc decât la venire.

Ploaia se înteţeşte. Desfacem foi de cort şi ni le punem pe cap. Apa răpăie pe ele. Şuvoaiele se preling pe laturi. Camioanele hurducă prin hârtoape, iar noi ne legănăm încoace şi încolo, pe jumătate adormiţi.

Doi oameni din faţă au nişte prăjini în formă de furci. Ei ne feresc de sârmele de telefon care atârnă de-a curmezişul şoselei, atât de jos încât ne-ar putea despărţi capetele de trup. Cei doi din faţă le prind la timp în furci şi le ridică deasupra noastră. Auzim strigătul lor: „Atenţiune – sârmă!” şi, aţipiţi, ne lăsăm pe vine şi ne ridicăm din nou.

Camioanele se înşiruie monoton unele după altele; monotone sunt strigătele, monoton cade ploaia. Cade pe capetele noastre şi pe capetele morţilor din tranşee, pe trupul micului recrut cu rana mult prea mare pentru şoldul lui; cade pe mormântul lui Kemmerich, cade pe inimile noastre.

O bubuitură răsună undeva. Tresărim cu privirea

încordată, cu mâinile din nou pregătite ca să ne aruncăm peste marginea camionului în şanţ.

Dar nu se mai întâmplă nimic. Auzim doar, monotone, strigătele: „Atenţiune – sârmă!”. Ne lăsăm pe vine – aţipim din nou.

V

E greu să omori păduchii unul câte unul, când ai cu sutele. Sunt cam tari şi veşnicul trosnit între unghii devine plicticos. De aceea, Tjaden a agăţat de-o sârmă, deasupra unui muc de lumânare aprinsă, capacul unei cutii de vacs. În tigăiţa asta aruncă păduchii – păduchii pocnesc şi s-a sfârşit.

Stăm roată, cu cămăşile pe genunchi, cu pieptul gol în aerul cald, cu mâinile la lucru. Haie are un soi de păduchi deosebit de fini: au o cruce roşie pe cap. De aceea susţine că i-a adus din lazaretul de la Thourhout şi anume de la un medic maior în persoană. Mai spune că are de gând să întrebuinţeze pentru unsul cizmelor grăsimea ce se adună în căpăcelul de tablă – şi gluma asta îl face să se prăpădească de râs o jumătate de ceas.

Dar azi n-are succes; pe noi ne preocupă cu totul altceva.

Zvonul s-a adeverit. Himmelstoss a sosit. Ieri şi-a făcut apariţia; i-am şi auzit binecunoscutul glas. Cică în patrie ar fi făcut-o de oaie, culcând cam prea vârtos câţiva recruţi în noroi. Fără ştirea lui se afla printre ei fiul preşedintelui de consiliu. Asta i-a frânt gâtul.

Aici o să vadă pe dracul. De ceasuri întregi, Tjaden analizează pe toate feţele felul cum îi va răspunde. Haie se uită gânditor la laba lui de urs şi-mi face cu ochiul. Păruiala de atunci a fost apogeul vieţii lui; mi-a spus că şi acum o

mai visează uneori.

*

Kropp şi Müller stau la taifas. Kropp a capturat de unul singur o gamelă plină cu linte, probabil de la bucătăria geniştilor. Müller îi aruncă ocheade pofticioase, se stăpâneşte însă şi întreabă:

— Ce-ai face tu, Albert, dacă acum deodată s-ar încheia pacea?

— Nici pomeneală de aşa ceva! i-o tăie Albert scurt.

— Bine, dar dacă totuşi s-ar încheia? stăruie Müller. Ce-ai face?

— Pe-aici mi-ar fi drumul! mârâie Kropp.

— Mai e vorbă! Şi apoi?

— M-aş îmbăta, zice Albert.

— Dă-o naibii; vorbesc serios.

— Şi eu, ripostează Albert. Altceva ce-ai vrea să fac?

Şi pe Kat îl interesează problema. Îi cere lui Kropp tributul lui de linte, îl capătă, cugetă apoi câtva timp şi declară:

— Fireşte, nu-i o idee rea să te îmbeţi, dar după aceea, ţuşti în primul tren – şi drept la mămica. Pace, măi omule; pace, măi Albert...

Caută în portvizitul lui de muşama o fotografie şi o arătă mândru celor dimprejur:

— Bătrâna mea!

Apoi o pune la loc şi înjură:

— Afurisit, păduchiosul ăsta de război!

— Ţie-ţi vine uşor să vorbeşti, mă amestec eu. Ai nevastă şi copii.

— Asta aşa-i, încuviinţează el. Trebuie să mă dau peste cap ca să le fac rost de mâncare.

Râdem.

— Asta n-o să-ţi lipsească niciodată, Kat. Căci la nevoie te pui pe rechiziţii.

Müller e flămând şi nu se dă încă bătut. Îl zgâlţâie pe Haie Westhus din visurile lui de cotonogeli:

— Tu ce-ai face, Haie, dacă s-ar încheia pacea acum?

— În primul rând – intervin eu – ar trebui să te bată la sânge, pentru că te-ai apucat să vorbeşti de asemenea lucruri aici. Cum îţi veni?

— Uite-aşa, ca baliga pe acoperiş! răspunde Müller laconic şi-i repetă lui Haie Westhus întrebarea.

Dar pentru Haie e prea grea. El îşi clatină capul pistruiat:

— Carevasăzică, atunci când n-o să mai fie război?

— Da, mă. Repede ai înţeles!

— Atunci am avea iarăşi muieri, hî? Lui Haie îi lasă gura apă.

— Şi asta.

— Măi să fie al dracului! explodează acum Haie şi faţa i se însufleţeşte. Apăi atunci aş agăţa o bucăţică fainã, ştiţi, una ca un jandarm, cu tot ce trebuie ca s-o poţi ţine bine în labe, şi pe urmă drept în pat cu ea! Vă daţi seama, mă băieţi: perne de puf şi pat cu somieră! Opt zile n-aş mai trage pantalonii pe mine.

Toţi tac. Imaginea e prea ameţitoare. Fiorii ne trec din creştet până-n tălpi. În sfârşit, Müller îşi revine şi întreabă:

— Şi după aia?

Pauză. Apoi Haie răspunde cam confuz:

— Dacă aş fi subofiţer, aş mai rămâne la prusaci şi aş capitula.

— Haie, îţi lipseşte o doagă, pufnesc eu.

El mă întreabă cu glas domol:

— Ai lucrat vreodată la turbă? Ia încearcă o dată.

Şi cu vorbele astea îşi scoate lingura din carâmbul cizmei şi o vârâ în gamela lui Albert.

— Mai rău decât săpatul tranşeelor în Champagne nu poate să fie, răspund eu.

Haie mestecă şi rânjeşte:

— Dar durează mai mult. Şi nu poţi chiuli.

— Bine, Haie, dar acasă tot e mai bine.

— Aşa şi aşa, face el.

Şi, cu gura căscată, cade pe gânduri. Poţi să-i citeşti pe faţă ce gândeşte. O biată colibă în mijlocul smârcurilor de turbă; muncă grea în arşiţa câmpiei sterpe, din zori până seara; simbria, ca vai de lume; haine murdare de argat…

— În armată, pe timp de pace, n-ai nicio grijă, glăsuieşte el. În fiecare zi mâncare, căci altfel faci tărăboi; ai patul tău, la fiecare opt zile rufe curate ca un domnişor; îţi faci serviciul de subofiţer, uniformă frumoasă; iar seara pe-aci ţi-e drumul: drept la cârciumă!

Haie e grozav de mândru de ideea lui. Se îndrăgosteşte de ea:

— Şi când ai împlinit doisprezece ani de serviciu, eşti un om căpătuit şi te faci jandarm. Toată ziua-bună-ziua, numai plimbări.

Îl trec năduşelile la gândurile astea de viitor:

— la gândeşte-te cum se poartă toţi cu tine: fiecare îţi face cinste, ăsta cu un coniac, ălălalt cu o jumătăţică. Că de, cu jandarmul toată lumea vrea să se aibă bine.

— Dar tu n-ai să ajungi niciodată subofiţer, măi Haie, îl apostrofează Kat.

Haie îl priveşte aiurit şi tace. În capul lui se perindă acum, desigur, serile limpezi de toamnă, duminicile pe bărăgan, clopotele satului, după-amiezile şi nopţile petrecute alături de fete, gogoşile de hrişcă, ceasurile de taclale în neştire la cârciumă…

De atâta fantezie, nu ştie cum să se mai descurce; de aceea mârâie supărat:

— Cine naiba vă pune să întrebaţi tâmpenii de astea?

Îşi trece cămaşa peste cap şi se încheie la tunică.

— Tu ce-ai face, Tjaden? trâmbiţează Kropp.

Tjaden ştie doar una şi bună:

— Aş face pe dracu-n patru, să nu-mi scape Himmelstoss.

Dorinţa lui cea mai aprinsă ar fi, pasămite, să-l închidă

într-o cuşcă şi, în fiecare dimineaţă, să-l snopească în bătăi. Întorcându-se spre Kropp, visează:

— Eu în locul tău aş căuta să mă fac locotenent. Atunci ai putea să-i freci ridichea, până când i-ar ieşi şi maţele prin şezut.

— Dar tu, Detering? se interesează Müller mai departe.

Adevărat dascăl de şcoală, Müller ăsta, cu întrebările lui! Dar Detering e zgârcit la vorbă. La întrebarea asta, însă, răspunde. Se uită în sus şi rosteşte doar o singură frază:

— Aş pica tocmai bine, la strânsul bucatelor.

Şi cu vorbele astea se ridică şi plecă.

Detering îşi face griji. Femeia lui trebuie să ducă în spinare toată gospodăria. Colac peste pupăză, i s-au rechiziţionat şi doi cai. În fiecare zi citeşte ziarele care ne sosesc, ca să vadă dacă nu cumva plouă prin părţile lui, în Oldemburg. Pentru că, în acest caz, nu s-ar mai putea căra fânul în hambare.

În clipa aceasta apare Himmelstoss. Vine drept spre grupul nostru. Faţa lui Tjaden se umple de pete. Cât e de lung, se întinde în iarbă şi, de emoţie, închide ochii.

Himmelstoss e cam nesigur; mersul i se încetineşte. Apoi însă tot vine spre noi. Niciunul nu se gândeşte să se ridice. Kropp îl priveşte cu interes.

Himmelstoss se află acum în faţa noastră şi aşteaptă. Şi, pentru că niciunul dintre noi nu scoate o vorbă, articulează el un „da” cu semn de întrebare.

Trec alte câteva secunde; se vede bine că Himmelstoss nu ştie ce atitudine să ia. Cea mai mare plăcere i-ar face să ne pună în pas alergător. Se pare că a învăţat totuşi că frontul nu e cazarmă. Mai încearcă o dată, dar fără să se adreseze tuturor, ci numai unuia, în speranţa că în felul ăsta va primi răspuns. Kropp e cel mai aproape de dânsul. Pe el îl onorează deci:

— Aşadar tot pe-aici?

Dar Albert nu-i e prieten. Răspunde scurt:

— Ceva mai demult decât dumneata, pare-mi-se.

Mustaţa roşcovană pâlpâie:

— Nu mă mai cunoaşteţi?

Acum îşi deschide ochii Tjaden:

— Ba da.

Himmelstoss se întoarce spre el:

— Eşti Tjaden, nu?

Tjaden îşi saltă capul:

— Dar tu ştii ce eşti?

Himmelstoss pică din cer:

— De când ne tutuim? Mi se pare că n-am stat încă niciodată împreună într-un şanţ.

Himmelstoss nu ştie cum să iasă din încurcătură. La duşmănia asta făţişă nu s-a aşteptat. Dar deocamdată se fereşte; pesemne i-o fi spus cineva prostia cu împuşcarea pe la spate.

La întrebarea cu şanţul, Tjaden, de furie, devine glumeţ:

— A, nu; acolo ai stat tu singur.

Acum începe şi Himmelstoss să clocotească. Dar Tjaden i-o ia repede înainte. Nu se lasă până nu spune tot ce are pe inimă:

— Ai vrea să ştii ce eşti? Eşti un porc, asta eşti! E mult de când am vrut să ţi-o spun.

Satisfacţia multor luni de zile sticleşte în ochii lui scăpărători când zvârle cuvântul „porc”.

Dar şi Himmelstoss se dezlănţuie:

— Ce vrei, pezevenghiule, lepră spurcată? Drepţi! Şi lipeşte copita când vorbeşti cu superiorul!

Tjaden răspunde cu un gest superb:

— Poţi să iei pe loc repaus, Himmelstoss. Rupeţi rândurile!

Himmelstoss a devenit un regulament de instrucţie în delir. Nici Kaiserul n-ar putea fi mai ofensat. Răcneşte:

— Tjaden, în exerciţiul funcţiunii îţi ordon să te ridici!

— Altceva? întrebă Tjaden.

— Ai de gând să execuţi ordinul ori ba?

Tjaden, fără să-şi dea seama, răspunde calm şi definitiv cu cel mai celebru citat din clasici[1]. Şi totodată îi arătă dosul.

Himmelstoss se depărtează în pas alergător.

— Te dau pe mâna curţii marţiale!

Îl vedem dispărând în direcţia cancelariei.

Haie şi Tjaden intonează împreună un duet de urlete, ca nişte adevăraţi săpători de turbă. Haie râde cu atâta poftă că-şi scrânteşte falca şi amuţeşte brusc, cu gura căscată. Albert trebuie să-i repeadă un ghiont, ca să-i pună falca la loc.

Kat e îngrijorat:

— Dacă te raportează, o păţeşti.

— Crezi c-o să raporteze? întrebă Tjaden.

— Lege! întăresc eu.

— Umfli cel puţin cinci zile de carceră grea, adăugă Kat.

Asta nu-l tulbură pe Tjaden:

— Cinci zile de carceră sunt cinci zile de odihnă.

— Şi dacă te toarnă la temniţă? întrebă Müller, care e om cu socoteală.

— Atunci, cât voi sta la gherlă, n-o să mai fie război pentru mine.

Tjaden e un copil norocos. Nu ştie de griji. Pleacă cu Haie şi Leer, ca să nu fie găsit în vâltoarea primei emoţii.

*

Müller tot n-a isprăvit. Se adresează din nou lui Kropp:

— Dacă te-ai întoarce acum acasă, Albert, ce-ai face?

Kropp a mâncat pe săturate şi de aceea e mai îngăduitor:

— Câţi am mai fi în clasa noastră?

Socotim: din douăzeci, şapte sunt morţi, patru răniţi, unul

[1] Aluzie la o replică din piesa *Götz von Berlichingen* de Goethe, unde eroul rosteşte cuvintele: „Pupă-mă în...”

la balamuc. Am fi deci cel mult opt.

— Trei dintr-ăştia sunt locotenenţi, precizează Müller. Crezi că vreunul dintre ei i-ar mai permite lui Kantorek să-l bruftuiască?

Nu credem; de altfel nici noi nu l-am mai lăsa să ne facă de două parale.

— „Ce părere ai despre cele trei acţiuni paralele din *Wilhelm Tell?”* îşi aminteşte subit Kropp şi-l pufneşte râsul.

— „Care erau ţelurile Ligii din Göttingen?” întreabă deodată şi Müller, foarte sever.

— „Câţi copii a avut Carol Temerarul?” intervin eu, calm.

— „Dumneata ai să rămâi toată viaţa un terchea-berchea, Baumer!” orăcăie Müller.

— „Când a fost bătălia de la Zama?” vrea să ştie Kropp.

— „Dumneata eşti cu desăvârşire lipsit de seriozitate morală, Kropp! Stai jos. Trei minus!” i-o retez eu.

— „Care erau îndatoririle pe care Licurg le socotea cele mai importante pentru stat?” susură Müller, făcându-se că-şi îndreaptă nişte ochelari pe nas.

— „Cum se zice: «Noi germanii ne temem de Dumnezeu, dar de nimic altceva pe lume» sau «Noi germanii...»?” le dau eu de gândit.

— „Câţi locuitori are Melbourne?” ciripeşte Müller.

— „Cum vrei să ajungi la ceva în viaţă dacă nu ştii asta?” îl întreb eu pe Albert, indignat.

— „Ce se înţelege prin coeziune?” se răţoieşte el la mine.

Din toate astea nu ştim acum mai nimic. Nici nu ne-au folosit vreodată. Vezi că la şcoală nu ne-a învăţat nimeni cum se aprinde o ţigară pe ploaie şi vânt, cum se face foc cu lemne ude – sau că e mai bine să vâri baioneta în burtă, pentru că acolo nu se înţepeneşte ca în coaste.

Müller zice gânditor:

— La ce bun? Tot o să trebuiască să ne întoarcem pe băncile şcolii.

Părerea mea e că lucrul acesta e exclus:

— Poate c-o să dăm un examen rezumativ, de mântuială.

— Dar şi pentru asta trebuie să te pregăteşti. Şi chiar dacă treci examenul, ce brânză ai făcut? Să fii student, e tot un drac. Dacă n-ai bani, trebuie să toceşti.

— Tot e ceva mai bine. Mofturi sunt doar lucrurile pe care te obligă să le înveţi.

Kropp a sesizat starea noastră de spirit:

— Cum să mai ia cineva în serios lucrurile astea, după ce a fost ca noi pe front?

— Totuşi trebuie să ai o profesie! obiectează Müller, de parcă ar fi Kantorek în persoană.

Albert îşi curăţă unghiile cu briceagul. Suntem uluiţi văzând la el apucăturile astea de filfizon. Dar Albert îşi curăţă unghiile pentru că l-au năpădit gândurile. Pune briceagul la o parte şi declară:

— Tocmai asta e. Kat şi Detering şi Haie au să se întoarcă la meseriile lor, pentru că le-au avut şi înainte. Tot aşa şi Himmelstoss. Dar noi n-am avut niciuna. După cele de aici – şi arătă cu mâna spre front – cum o să ne deprindem cu o profesie?

— Ar fi bine să trăieşti ca rentier şi să locuieşti singur într-o pădure, sugerez eu, dar mă ruşinez îndată de grandomania asta.

— Ce-o să se întâmple când ne vom întoarce? întrebă Müller şi până şi el e consternat.

Kropp dă din umeri:

— Ştiu şi eu? Să fim întâi acolo, că vedem noi.

Toţi sunt nedumeriţi.

— Dar ce-am putea face? întreb eu.

— Eu n-am poftă de nimic, răspunde Kropp sastisit. Într-o bună zi tot mori; atunci de ce să te mai osteneşti? Şi apoi, nici nu cred c-o să ne mai întoarcem vreodată.

— Când stau să mă gândesc, Albert – spun eu după câtva timp, rostogolindu-mă pe spate – aş vrea, când voi auzi cuvântul pace – şi ar fi cu adevărat pace – să fac ceva

nemaipomenit, şi gândul acesta mi se suie la cap. Ceva, înţelegi, care să merite să fi stat aici în mijlocul urgiei. Numai că nu-mi pot imagina nimic. Toate pe care le văd realizabile, toate chestiile în legătură cu profesia şi cu studiile şi cu salariul şi aşa mai departe mă dezgustă, căci au fost şi înainte şi sunt respingătoare. Nu găsesc nimic – nu găsesc nimic, Albert!

Şi deodată, toate mi se par inutile şi disperate. Se gândeşte şi Kropp la asta:

— O să fie destul de greu pentru noi toţi. Crezi că ăi de-acasă nu se gândesc uneori şi ei cu grijă la astea? Doi ani de împuşcături şi de grenade – de aşa ceva nu te poţi lepăda după aceea, ca de un ciorap…

Cădem de acord că suntem toţi în aceeaşi situaţie, dar nu numai cei de-aici: peste tot, fiecare om din categoria noastră, unul mai mult, altul mai puţin. E soarta comună a generaţiei noastre.

Albert concretizează:

— Războiul ne-a stricat. Nu mai suntem buni de nimic.

Are dreptate. Nu mai suntem tineri. Nu mai vrem să cucerim lumea. Suntem nişte fugari. Fugim de noi înşine. De viaţa noastră. Am avut optsprezece ani, am început să îndrăgim lumea şi viaţa – şi a trebuit să tragem cu puşca în ele. Primul obuz care a explodat ne-a lovit drept în inimă. Suntem izolaţi de activitate, de năzuinţe, de progres. Nu mai credem în ele, credem în război.

*

Cancelaria e în plină frământare. Se pare că Himmelstoss a pus-o în stare de alarmă. În capul coloanei tropăie majurul cel grăsun. E nostim că aproape toţi plutonierii-majori reangajaţi sunt graşi.

După el vine, însetat de răzbunare, Himmelstoss. Cizmele îi strălucesc în soare.

Ne ridicăm. Majurul pufneşte:

— Unde e Tjaden?

Se înţelege că nimeni nu ştie. Himmelstoss se zgâieşte urât la noi:

— Ba ştiţi! Numai că nu vreţi să spuneţi. Haide, deschideţi pliscul!

Majurul se uită iscoditor împrejur, dar Tjaden nu se vede nicăieri. Atunci încearcă pe altă cale:

— Peste zece minute, Tjaden să se prezinte la cancelarie.

Cu vorbele astea se îndepărtează; Himmelstoss, cu un pas în urma lui.

— Am impresia că la viitoarea săpare de tranşee un sul de sârmă o să-mi pice din mână pe picioarele lui Himmelstoss, prevede Kropp.

— O să mai petrecem straşnic cu el, râde Müller.

Asta ne e acum ambiţia supremă: să-i arătăm unui factor poştal părerea noastră.

Intru în baracă şi-i povestesc lui Tjaden cele întâmplate, ca să se poată ascunde.

Apoi căutăm alt loc de tolăneală şi ne aşezăm pe jos ca să jucăm cărţi. Căci la asta ne pricepem de minune: să jucăm cărţi, să înjurăm şi să facem război. Nu e prea mult pentru nişte oameni de douăzeci de ani – e prea mult pentru nişte oameni de douăzeci de ani.

După o jumătate de ceas, Himmelstoss se înfiinţează din nou în faţa noastră. Nimeni nu-l bagă în seamă. Întreabă de Tjaden. Noi ridicăm din umeri.

— Dar voi de ce nu vă duceţi să-l căutaţi? stăruie el.

— Care „Voi”? întrebă Kropp.

— Voi, ăştia.

— Vă poftesc să nu ne tutuiţi, rosteşte Kropp, cu glas de colonel.

Himmelstoss pică din cer:

— Dar cine vă tutuieşte?

— Dumneavoastră!

— Eu?

— Da.

Himmelstoss fierbe. Se uită la Kropp bănuitor, pentru că n-a priceput ce-a vrut să spună. În tot cazul, nu e tocmai sigur pe poziţie şi încearcă să ne câştige:

— Mă rog, nu l-aţi găsit?

Kropp se lungeşte în iarbă şi întreabă:

— Dumneavoastră aţi mai fost vreodată pe front?

— Asta nu te priveşte! îl repede Himmelstoss. Cer să mi se răspundă la întrebare.

— Cu plăcere! se învoieşte Kropp, ridicându-se. Vedeţi micii nouraşi din partea aceea? Sunt de la proiectilele antiaerienei. Acolo am fost noi ieri. Cinci morţi, opt răniţi. Şi în fond a fost o nimica toată. Data viitoare când veţi veni şi dumneavoastră cu noi, fiecare om, înainte de a muri, se va prezenta în faţa dumneavoastră, va lua poziţia de drepţi şi, reglementar, cu glasul sacadat, va rosti: „Vă rog să-mi daţi voie să rup rândurile; vă rog să-mi îngăduiţi să mor!” Oameni ca dumneavoastră am aşteptat noi aici pe front!

Apoi Kropp se aşază din nou şi Himmelstoss piere, ca o cometă.

— Trei zile de închisoare, opinează Kat.

— Data viitoare e rândul meu, îl anunţ eu pe Albert.

Dar s-a sfârşit. În schimb, seara la apel, se face anchetă. În cancelarie se află locotenentul nostru Bertinck şi ne cheamă unul după altul.

Trebuie să depun şi eu ca martor şi explic de ce s-a răzvrătit Tjaden. Chestia cu udatul patului face impresie. Himmelstoss e adus de faţă şi eu repet mărturia.

— E adevărat? îl întreabă Bertinck pe Himmelstoss.

Himmelstoss se zbate, se sucеşte, dar trebuie să recunoască în cele din urmă, după ce Kropp a făcut aceeaşi declaraţie.

— De ce n-a raportat nimeni atunci? întreabă Bertinck.

Tăcem; locotenentul ştie, fireşte, şi singur că la cazarmă

n-are rost să reclami asemenea fleacuri. Dar există oare măcar posibilitatea unei reclamaţii la cazarmă? Locotenentul pare că-şi dă seama de acest lucru, căci, înainte de toate, îl face pe Himmelstoss cu ou şi cu oţet, atrăgându-i încă o dată energic atenţia că frontul nu e cazarmă. Apoi îl muştruluieşte şi mai aspru pe Tjaden, care umflă o predică zdravănă şi trei zile arest simplu. Lui Kropp, făcându-i cu ochiul, locotenentul îi dă o singură zi de arest.

— Nu se poate altfel, îi spune cu regret.

E om cu scaun la cap.

Arestul simplu e plăcut. Localul a fost cândva coteţ de găini; arestaţii pot primi şi vizite; ştim noi ce trebuie să facem, ca să ajungem la ei. Arestul sever ar fi fost în beci. La început existase şi obiceiul de a ne lega de copaci, dar acum pedeapsa asta a fost oprită. Uneori se întâmplă chiar să fim trataţi omeneşte.

Un ceas după ce Tjaden şi Kropp se află îndărătul reţelelor de sârmă, ne ducem la ei. Tjaden ne salută cotcodăcind. Apoi, până noaptea, jucăm cărţi.

Bineînţeles că, de câştigat, câştigă Tjaden, ageamiul.

*

La plecare Kat mă întreabă:

— Ce-ai zice de nişte friptură de gâscă?

— N-ar fi rău, răspund.

Ne suim într-un furgon de muniţii. Transportul costă două ţigări. Kat şi-a memorat bine locul. Orătăniile sunt ale unui stat-major de regiment. Iau hotărârea să umflu eu gâsca şi cer instrucţiuni. Coteţul se află îndărătul zidului, închis numai cu un ţăruş.

Kat ţine mâinile, eu îmi proptesc un picior pe ele şi mă caţăr peste zid. Între timp Kat face de strajă.

Câteva minute stau pe loc, ca să-mi deprind ochii cu întunericul. Apoi zăresc coteţul. Mă furişez tiptil până la el,

pipăi ţăruşul, îl scot şi deschid uşa.

Deosebesc două pete albe. Două gâşte; asta-i cam albastru: dacă iei una, gâgâie cealaltă. Prin urmare amândouă – dacă sunt iute de mână, merge strună.

Cu un salt, mă reped la ele. Pe una o apuc numaidecât, în clipa următoare şi pe a doua. Ca un descreierat le izbesc cu capetele de perete ca să le ameţesc. Se pare însă că n-am destulă vlagă. Gâştele icnesc şi lovesc cu picioarele şi cu aripile. Mă lupt cu disperare – dar, sfinte dumnezeule, ce puteri are o asemenea gâscă! Se zbat amândouă de mă aruncă încoace şi încolo. În întuneric petele astea albe sunt oribile; e ca şi când braţele mele ar fi căpătat aripi, şi aproape că mi-e teamă să nu mă înalţ în văzduh; parcă aş avea două baloane în mâini.

Deodată se dezlănţuie o gălăgie infernală; una dintre gâşte a apucat să tragă puţin aer în piept şi cârâie acum ca un ceas deşteptător. Înainte de a-mi da seama ce se întâmplă, disting paşi repezi şi lipăind afară, mă pomenesc izbit cu putere, cad la pământ şi aud un mârâit furios. E un dulău. Mă uit într-o parte; e gata să mă înhaţe de gât. Fac numaidecât pe mortul, am însă totodată grijă să-mi vâr repede bărbia în gulerul vestonului.

E un dog. După o veşnicie, îşi trage capul înapoi şi se aşază lângă mine. Dar de cum încerc să mă mişc, mârâie. Chibzuiesc. Singurul lucru ce-l pot face este să scot revolverul. Trebuie să dispar de aici, înainte de a veni cineva. Centimetru cu centimetru apropii mâna de armă.

Am impresia că trec ceasuri. Din răstimp în răstimp, câte o mişcare uşoară şi un mârâit ameninţător; apoi o clipă de aşteptare şi altă încercare. Când apuc în sfârşit revolverul, mâna începe să-mi tremure. O apăs de pământ şi-mi ticluiesc planul: întâi sus mâna cu revolverul, apoi – mai înainte ca dulăul să mă poată înhăţa – trag şi… pe-aci mi-e drumul!

Îmi umplu încet plămânii cu aer şi mă liniştesc. Apoi îmi

ţin răsuflarea, cu un zvâcnet salt revolverul, o detunătură, dulăul se aruncă chelălăind într-o parte, mă reped la uşa coteţului şi mă împiedic de una dintre gâştele fugite.

În goană reuşesc s-o apuc, cu toate puterile o azvârl peste zid şi mă caţăr şi eu. Dulăul şi-a revenit şi dă să se arunce asupra mea. Ca fulgerul, zvâcnesc pe partea cealaltă şi mă trântesc la pământ. La zece paşi de mine se uită Kat, cu gâsca în braţe. De cum mă vede, o tulim.

În sfârşit ne putem trage sufletul. Gâsca e moartă; Kat a omorât-o cât ai zice peşte. Vrem s-o frigem imediat, ca să nu bage nimeni de seamă. Eu aduc oale şi lemne din baracă şi ne tupilăm într-un mic şopron părăsit, pe care l-am dibuit mai demult pentru asemenea treburi. Astupăm bine unica ferestruică. Înăuntru e un fel de plită: pe nişte cărămizi, o placă de fier. Facem focul.

Kat jumuleşte gâsca şi o curăţă. Fulgii îi punem cu grijă la o parte. Vrem să ne facem două perniţe cu înscripţia: „Fie-ţi somnul bun şi în bubuit de tun”.

Focul de artilerie de pe front zumzăie în jurul refugiului nostru. Lumini pâlpâie peste feţele noastre, umbre joacă pe pereţi. Uneori răsună câte o bubuitură înfundată şi şopronul se cutremură. Bombe din avioane. La un moment dat auzim ţipete înăbuşite. Probabil că o baracă a fost lovită în plin.

Avioanele zbârnâie; se aude ţăcănit de mitraliere. Dar de la noi nu pătrunde nicio rază de lumină care să poată fi văzută.

Astfel şedem unul în faţa celuilalt, Kat şi cu mine, doi ostaşi în uniforme ponosite, frigând o gâscă în puterea nopţii. Nu vorbim mult, dar avem unul pentru celălalt atenţii mai gingaşe decât îmi închipui că pot avea nişte îndrăgostiţi. Suntem doi oameni, două minuscule scântei de viaţă, afară e noapte şi pândeşte cercul morţii. Noi stăm la marginea lui, în primejdie şi totuşi ocrotiţi; peste mâini ni se prelinge grăsime de gâscă, inimile noastre sunt una lângă alta; în scânteierea unui foc domol, luminile şi umbrele

sentimentelor trec de la unul la altul. Ce ştie el despre mine – ce ştiu eu despre el? Înainte, niciunul dintre gândurile unuia n-ar fi fost identic cu al celuilalt – acum stăm în faţa unei gâşte, simţim viaţa din noi şi suntem atât de aproape, că nu mai e nevoie să vorbim despre lucrul acesta.

Durează mult până se frige o gâscă, chiar dacă e tânără şi grasă. De aceea schimbăm mereu locurile. Unul o stropeşte, iar celălalt doarme. Un miros ameţitor se răspândeşte încetul cu încetul în şopron. Zgomotele de afară se înlănţuie, devin vis, dar un vis în care amintirile nu se sting. Pe jumătate adormit, îl văd pe Kat ridicând şi coborând lingura; mi-e drag; îmi sunt dragi umerii şi statura lui colţuroasă şi încovoiată – şi în acelaşi timp văd îndărătul lui păduri şi stele, şi un glas duios rosteşte cuvinte ce mă liniştesc, pe mine soldatul care, cu cizmele lui mari, cu raniţă şi centiron, păşeşte mititel sub cerul înalt, pe drumul ce i se aşterne în faţă; care uită lesne şi numai rareori mai e trist; care merge mereu înainte sub cerul nemărginit al nopţii.

Un soldat mititel şi un glas duios – şi dacă l-ar mângâia cineva, poate că nici n-ar mai înţelege aşa ceva soldatul cu cizmele mari, cu inima împietrită care merge înainte pentru că poartă cizme şi a uitat totul, afară de mersul înainte. Nu sunt oare la orizont flori şi un peisaj atât de paşnic încât soldăţelului îi vine să plângă? Nu sunt oare acolo imagini pe care nu le-a pierdut pentru că nici nu le-a avut vreodată, tulburătoare şi totuşi pierite pentru el? Nu sunt oare acolo cei douăzeci de ani ai lui?

Mi-e faţa umedă; unde mă aflu? Kat stă dinaintea mea; umbra lui uriaşă, cocârjată, se aşterne peste mine ca o pătură. Şi Kat vorbeşte încet, cu un zâmbet pe buze, şi se întoarce la foc.

Apoi zice:

— E gata.

— Bine, Kat.

Mă scutur. În mijlocul şopronului se află friptura rumenă. Ne scoatem furculiţele pliante şi bricegele şi ne tăiem fiecare câte o pulpă. O mâncăm cu pâine cazonă, pe care o muiem în sos. Mâncăm încet, cu poftă.

— Îţi place, Kat?

— Grozav! Dar ţie?

— Grozav, Kat.

Suntem fraţi şi ne oferim unul altuia bucăţile cele mai bune. După aceea eu îmi aprind o ţigaretă, iar Kat o ţigară de foi. A mai rămas mult din gâscă.

— Ce zici, Kat? Să nu ducem câte o bucată lui Kropp şi Tjaden?

— S-a făcut! răspunde el.

Tăiem o porţie şi o învelim cu grijă în hârtie de ziar. Restul am vrea să-l luăm ou noi în baracă, dar Kat râde şi zice doar: „Tjaden!”

Îmi dau seama că trebuie să ducem totul. Pornim spre coteţ ca să-i trezim pe cei doi. Mai înainte, însă, punem fulgii bine.

Kropp şi Tjaden se uită la noi ca la o fata morgana. Apoi măselele încep să scrâşnească: Tjaden ţine în gură, cu amândouă mâinile, ca pe o muzicuţă, o aripă de gâscă, şi mestecă. Apoi soarbe grăsimea din oală şi plescăie:

— Să ştiţi că asta n-am să v-o uit toată viaţa!

Pornim spre baraca noastră. Şi iată iarăşi cerul înalt cu stele şi zorile, care se ivesc, şi eu trec pe sub el, soldat cu cizme mari şi burta plină, un mic soldat în revărsat de zi – iar lângă mine, încovoiat şi colţuros, păşeşte Kat, camaradul meu.

Silueta barăcii se apropie de noi în faptul zilei, ca un somn bun şi negru.

VI

Umblă zvonuri despre o ofensivă. Pornim spre front cu două zile mai devreme ca de obicei. În drum trecem pe lângă o şcoală părăduită de bombardament. De-a lungul laturii mai lungi se întinde un zid înalt, dublu, de coşciuge stivuite, noi-nouţe, albe şi nelustruite. Miros încă a răşină, a brad şi a pădure. Sunt cel puţin o sută.

— Da’ grozave pregătiri pentru ofensivă s-au mai făcut! exclamă Müller cu uimire.

— Astea-s pentru noi, bombăne Detering.

— Ţine-ţi fleanca! îl repede Kat.

— Tu să fii mulţumit dacă te vei alege măcar cu un sicriu, rânjeşte Tjaden. Tare mă tem că numai foaia de cort o s-o găsească bună pentru mutra ta de pupăză scăpată dintr-o baracă de dare la semn!

Fac şi ceilalţi glume; glume lugubre, căci n-avem încotro. La urma urmei, sicriele sunt pentru noi, nici vorbă. În chestii de astea, organizarea merge strună.

Frontul, peste tot, e numai freamăt.

În prima noapte încercăm să ne orientăm. E destulă linişte ca să putem auzi camioanele dindărătul tranşeelor inamice uruind fără încetare până în zori. Kat spune că nu vin să ia, ci aduc: trupe, muniţii, tunuri.

Artileria engleză a fost întărită; asta auzim numaidecât. La dreapta fermei sunt acum cel puţin patru baterii de 20,5,

mai multe decât înainte, iar îndărătul ciotului de plop s-au clădit aruncătoare de mine. Au fost aduse şi numeroase drăcovenii de-alea mici franţuzeşti cu focoase percutante.

Ne e inima grea. Două ceasuri după ce ne-am instalat în tranşee suntem bombardaţi de către propria noastră artilerie. E a treia oară în decurs de patru săptămâni. Dacă ar fi erori de ochire, n-ar spune nimeni nimic, dar pricina este că ţevile tunurilor s-au lăbărţat de prea mult uzaj; împroaşcă până şi în sectorul nostru, atât de nesigure au devenit tragerile. În noaptea asta, din cauza lor, avem doi răniţi.

*

Frontul e o colivie în care trebuie să aştepţi, cu nervii biciuiţi, ce se va întâmpla. Ne aflăm sub grila traiectoriilor de obuze şi trăim în încordarea nesiguranţei. Deasupra noastră planează hazardul. Când vine un proiectil, pot să mă ghemuiesc, atâta tot; unde va cădea, nu pot nici să ştiu, nici să dirijez.

Hazardul acesta e pricina care ne face nepăsători. Mă aflam acum câteva luni într-un adăpost şi jucam cărţi; după aceea m-am ridicat şi m-am dus să vizitez pe nişte cunoscuţi dintr-alt adăpost. Când am revenit, n-am mai găsit nici urmă din adăpostul unde jucasem; un obuz căzut în plin l-a făcut una cu pământul. M-am întors la al doilea adăpost şi am sosit tocmai bine ca să dau o mână de ajutor la dezgroparea lui; în lipsa mea, fusese astupat şi el de o explozie.

Tot atât de întâmplător cum pot fi lovit de moarte, tot astfel rămân în viaţă. Într-un adăpost blindat pot fi făcut ciulama, iar pe câmp deschis să stau zece ore sub foc de baraj şi să scap nevătămat. Fiecare soldat rămâne în viaţă numai datorită unui număr nesfârşit de hazarduri. Şi fiecare soldat crede şi se încrede în hazard.

*

Trebuie să ne ferim pâinea. În ultima vreme, de când tranşeele nu prea mai sunt în ordine, şobolanii s-au înmulţit grozav. Detering e de părere că apariţia lor e cel mai sigur indiciu c-o să fie lată.

Şobolanii de aici sunt deosebit de respingători pentru că sunt foarte mari. Fac parte din categoria acelora care se numesc şobolani de cadavre. Au capete hidoase, nude, cu trăsături ostile, şi ţi se face rău numai când le vezi cozile lungi şi golaşe.

Par a fi foarte flămânzi. Aproape tuturor camarazilor le-au ciugulit din pâine. Kropp şi-a pus-o pe a lui sub cap, învelită bine în foaia de cort, dar nu poate dormi, pentru că şobolanii îi aleargă peste obraz ca să ajungă la pâine. Detering a vrut să fie şiret; a prins de tavan o sârmă subţire şi şi-a agăţat de ea sacul cu pâine. Noaptea, aprinzând lanterna de buzunar, vede sârma bălăbănindu-se încoace şi încolo. Pe pâine stă călare un şobolan gras.

În cele din urmă punem capăt tărăşeniei. Colţurile de pâine, roase de şobolănime, le tăiem cu grijă; de aruncat toată bucata nici gând, căci ar însemna să n-avem ce mânca mâine.

Feliile tăiate le îngrămădim la mijloc pe pământ. Fiecare îşi scoate sapa şi stă gata să lovească. Detering, Kropp şi Kat şi-au pregătit lanternele.

După câteva minute auzim primii paşi şi întâile ronţăieli. Zgomotul se înteţeşte, şi acum sunt multe picioruşe care calcă mărunt. Subit, lanternele îşi fulgeră lumina, iar noi izbim cu toţii în grămada neagră care se împrăştie chirăind în toate direcţiile. Suntem mulţumiţi de succes. Adunăm cu sapele resturile de şobolani, le aruncăm peste marginea tranşeei şi ne punem din nou la pândă.

Încă de câteva ori ne reuşeşte lovitura. După aceea, însă,

şobolanii încep să bage de seamă sau au mirosit sângele. Nu se mai întorc. Totuşi, a doua zi, fărâmiturile de pâine de pe jos au dispărut.

În sectorul vecin, şobolanii au atacat doi motani mari şi un câine, i-au muşcat, i-au omorât şi i-au mâncat.

*

A doua zi, ni se distribuie brânză de Olanda. Fiecare primeşte aproape un sfert de calup. Asta e pe de o parte bine, pentru că Olanda e o brânză delicioasă – dar pe de altă parte e semn rău, deoarece până acum, de câte ori ni s-au dat calupuri de-acestea cu coaja roşie, ne-am aflat în preajma unor zile foarte grele. Bănuiala ni se întăreşte şi mai mult când primim şi rachiu. Deocamdată îl bem; dar prea bine nu ne simţim.

În cursul zilei împuşcăm pe întrecute şobolani şi tăiem frunză la câini. Proviziile de cartuşe şi de grenade de mână ne sunt sporite. Baionetele le revizuim noi înşine. Căci sunt unele care, pe partea neascuţită, au dinţi de fierăstrău. Când cei de dincolo prind pe vreunul cu aşa ceva, îl lichidează pe loc. În sectorul vecin au fost găsiţi oameni de-ai noştri, cărora li s-au tăiat nasurile şi li s-au scos ochii cu aceste baionete-fierăstraie. După aceea gura şi nasul le-au fost umplute cu talaş şi oamenii au murit sufocaţi.

Câţiva recruţi mai au baionete de felul acesta; le îndepărtăm şi le dăm altele în loc.

E drept că baioneta a pierdut din importanţă. La atac e acum uneori moda de a se înainta numai cu grenade de mână şi cu sapele. Sapa tăioasă e o armă mai uşoară şi mai funcţională; nu numai c-o poţi înfige sub bărbie, dar ai şi posibilitatea de-a lovi cu ea, şi anume cu mai multă eficacitate; îndeosebi când nimereşti pieziş între umăr şi gât, poţi spinteca lesne până la piept. Baioneta, în schimb, rămâne uneori înfiptă, şi atunci eşti nevoit să-l loveşti pe

celălalt cu putere în burtă ca s-o scoţi; între timp te pomeneşti uneori tu însuţi străpuns de o baionetă. Ba, câteodată, se întâmplă ca baioneta să se şi înţepenească.

Noaptea ni se semnalizează lansare de gaze. Aşteptăm atacul şi stăm eu măştile pregătite, gata să ni le smulgem de pe faţă în clipa când se va ivi prima umbră.

Se crapă de zi fără să se fi întâmplat ceva. Mereu uruitul ucigător de nervi – convoaie, convoaie, camioane, camioane – ce-or fi concentrând? Artileria noastră scuipă obuze peste obuze în direcţia aceea, dar uruitul nu se curmă, uruitul nu se curmă…

Avem feţele obosite şi ne ferim să ne uităm unii la alţii.

— O să fie ca la Somme; acolo am avut după aceea şapte zile şi şapte nopţi de bombardament neîntrerupt, zice Kart posac.

I-a pierit umorul de când suntem aici, şi asta-i rău, căci Kat e o deşcă a frontului şi are mirosul fin. Numai Tjaden e voios; se bucură de porţiile mari şi de romul ce-l primim; ba e chiar de părere c-o să ne întoarcem tot atât de nesupăraţi cum am venit şi că n-o să se întâmple absolut nimic.

Aproape că aşa s-ar şi părea. Trece o zi după alta.

Stau noaptea în pâlnie, în post de ascultare. Deasupra mea, fuzeele şi umbrelele luminoase se înalţă şi coboară. Sunt cu ochii în patru, încordat; inima îmi bate ca un ciocan. Tot timpul mă uit la ceasornicul cu cadran luminos; arătătoarele nu vor să înainteze. Somnul mi se lasă pe pleoape; îmi mişc în cizme degetele de la picioare, ca să rămân treaz. Nu se întâmplă nimic până când îmi vine schimbul – numai uruitul de roţi, dincolo. Încetul cu încetul ne liniştim şi jucăm toată vremea *scat* şi *maus*[2]. Poate avem noroc.

Ziua, cerul e plin de baloane captive. Se zvoneşte că ăi de dincolo vor aduce şi aici tancuri şi aviaţie de infanterie la atacuri. Asta ne interesează însă mai puţin decât ceea ce

[2] Jocuri de cărţi.

se povesteşte despre noile aruncătoare de flăcări.

*

Ne trezim în toiul nopţii. Pământul huruie. Greu bombardament e îndreptat asupra noastră. Ne tupilăm prin colţuri. Distingem proiectilele de toate calibrele.

Fiecare se îngrijeşte de efectele sale şi se asigură din minut în minut că le are la-ndemână. Adăpostul de sub pământ se cutremură; noaptea e numai muget şi trăsnet. În scăpările de-o clipă, ne uităm unii la alţii şi scuturăm capetele cu feţe palide şi buze încleştate.

Fiecare simte cum proiectilele grele sfârtecă parapetul tranşeei, cum răscolesc pereţii şi zdruncină cel mai înalt rând al blocurilor de beton. Deosebim izbitura mai surdă şi mai sălbatică, asemănătoare cu lovitura de labă a unei fiare dezlănţuite, când obuzul loveşte tranşeea în plin. Dimineaţa, câţiva recruţi sunt verzi la faţă şi vomită. Nu sunt încă deprinşi.

Încet-încet se prelinge în adăpostul din adâncuri o lumină dezgustător de cenuşie, făcând să pălească fulgerele exploziilor. E dimineaţă. În focul de artilerie se amestecă acum şi mine percutante. Sunt cele mai turbate zguduituri ce s-au pomenit vreodată. În locul unde se prăvălesc fac masacru.

Schimburile pornesc afară, observatorii se întorc împleticindu-se, stropiţi cu noroi, tremurând. Unul se întinde mut într-un colţ şi mănâncă; altul, un rezervist, plânge cu hohote: de două ori a zburat peste parapet din pricina presiunii de aer a exploziilor, fără să se aleagă cu nimic altceva decât cu un şoc nervos.

Recruţii se uită la el. Asemenea lucruri sunt grozav de molipsitoare; trebuie să fim cu băgare de seamă, căci vedem buze care au început să pâlpâie. Bine că se face ziuă; poate că atacul va începe înainte de amiază.

Focul nu slăbeşte de fel. Obuzele cad şi în spatele nostru. Cât poţi vedea cu ochii ţâşnesc arteziene de glod şi de fier. Bombardamentul acoperă o întindere foarte mare.

Atacul nu se dezlănţuie, dar focul continuă. Încetul cu încetul asurzim. Nu mai vorbeşte aproape nimeni. Nici nu ne-am putea înţelege.

Tranşeea noastră e ca şi dispărută. În multe locuri nu e mai înaltă de o jumătate de metru şi-i toată ciuruită de găuri, pâlnii şi mormane de pământ. Drept în faţa adăpostului nostru explodează un obuz. Imediat se face întuneric. Suntem îngropaţi şi trebuie să ne dezgropăm. După un ceas, ieşirea e iarăşi liberă, iar noi suntem ceva mai calmi, pentru că am avut de lucru.

Comandantul companiei vine la noi şi ne anunţă că două adăposturi au pierit. Recruţii se liniştesc când îl văd. Şi comandantul ne mai spune că deseară se va face o încercare de a se aduce mâncare.

Asta e o mângâiere. Nimeni nu s-a gândit la mâncare, afară de Tjaden. Acum însă se apropie iarăşi ceva din lumea de afară; dacă e vorba să se aducă alimente, înseamnă că nu-i chiar atât de grav, gândesc recruţii. Noi nu le spulberăm iluzia; ştim că hrana e tot atât de importantă ca muniţia şi că numai de aceea se face tot posibilul ca ea să ne fie adusă.

Încercarea dă însă greş. Porneşte altă echipă. Se întoarce şi ea. În cele din urmă, li se alătură şi Kat care pleacă, dar până şi el revine cu treaba nefăcută. Nimeni nu poate războ; nici coada unui câine nu-i destul de subţire ca să se poată strecura prin focul acesta.

Strângem cureaua şi mestecăm de trei ori mai mult fiecare îmbucătură. Totuşi nu ne săturăm; ne e o foame sălbatică. Eu îmi păstrez o coajă de pâine; miezul îl mănânc, iar coaja rămâne în raniţă; din când în când ronţăi puţin din ea.

*

Noaptea e insuportabilă. Nu putem dormi, holbăm ochii în beznă şi picotim. Tjaden regretă că am lăsat şobolanilor bucăţelele de pâine muşcate de ei. Trebuia să le păstrăm pentru noi. Acum le-am fi putut mânca. Ne lipseşte şi apa, dar încă nu atât de mult.

Spre dimineaţă, însă pe întuneric, se produce nelinişte. Prin deschizătura de la intrare năvăleşte o droaie de şobolani şi se caţără pe pereţi. Lanternele de buzunar luminează viermuiala. Toţi strigă, înjură şi lovesc. Este, după atâtea ceasuri, prilejul de a descărca toată furia şi disperarea, care s-au îngrămădit în noi. Feţele sunt crispate, braţele izbesc, şobolanii chiţăie, ne vine greu să ne oprim, era cât pe-aci să ne lovim unii de alţii.

Efortul ne-a istovit. Ne lungim şi aşteptăm din nou. Mare mirare că în adăpostul nostru n-avem încă pierderi. E una dintre puţinele cazemate care mai rezistă.

Un subofiţer se iveşte de-a buşilea; are o pâine la subsuoară. Trei oameni au reuşit să se strecoare în puterea nopţii şi să aducă o mână de provizii. Ei au raportat că bombardamentul continuă cu aceeaşi violenţă formidabilă şi că se întinde până la poziţiile artileriei. E un mister de unde au atâtea tunuri cei de dincolo.

Trebuie să aşteptăm – să aşteptăm. La amiază se produce incidentul pe care l-am prevăzut tot timpul. Unul dintre recruţi are o criză. L-am observat de mult mişcându-şi dinţii neîncetat, strângându-şi şi încleştându-şi pumnii. Ochii aceştia holbaţi înnebuniţi, îi cunoşteam prea bine. În ultimele ceasuri băiatul se liniştise numai în aparenţă: se prăbuşise în el însuşi ca un copac putred.

Acum se ridică, se târăşte nebăgat în seamă prin încăpere, se opreşte un moment şi dă să se furişeze spre ieşire. Mă sucesc spre el şi-l întreb:

— Încotro?

— Mă întorc numaidecât, îmi răspunde, voind să treacă pe lângă mine.

— Mai stai puţin, că focul a început să se domolească.

Recrutul trage cu urechea; privirea i se limpezeşte o clipă. Apoi, însă, devine din nou tulbure; ochii îi sticlesc ca ai unui câine turbat. Tace şi mă dă la o parte.

— Un moment, camarade! strig la el.

Kat devine atent. În clipa în care recrutul mă înghiontește, Kat îl înşfacă şi-l ţinem amândoi. Dar pe dată el începe să se zbată:

— Daţi-mi drumul, lăsaţi-mă să ies, vreau să plec de-aici!

Nu ascultă de nimic şi loveşte în jur; gura îi e umedă şi stropeşte cuvintele, vorbe fără şir, pe jumătate înghiţite. E un acces de teamă – teama de adăpost: are senzaţia că se va înăbuşi şi nu-i mânat decât de un singur imbold: să iasă. Dacă l-am lăsa, ar porni undeva, fără acoperire. Nu e primul.

Deoarece e cu desăvârşire sălbăticit şi ochii au şi început să i se dea peste cap, n-avem încotro: trebuie să-l batem ca să-şi revină. O facem repede şi fără milă, reuşind să-l potolim măcar pentru moment. Ceilalţi au pălit privind: să sperăm că lecţia îi va învăţa minte. Bombardamentul acesta bezmetic e mai presus de puterile nefericiţilor de lângă noi: de la centrul de recrutare au nimerit într-un haos, care şi unui om în vârstă i-ar putea scoate peri albi.

Aerul sufocant ne cade şi mai rău pe nervi după incidentul acesta. Zăcem parcă în propriul nostru mormânt, aşteptând doar să fim acoperiţi de pământ.

Deodată, ceva bubuie şi trăsneşte înfricoşător; cazemata pârâie din toate încheieturile sub un obuz, din fericire mai uşor, căruia stâlpii de beton i-au rezistat. E o bubuitură metalică, înfiorătoare; pereţii se clatină, în jurul nostru zboară armele, căştile, pământ, noroi şi pulbere. Fum de pucioasă pătrunde de afară. Dacă nu ne aflam în adăpostul acesta solid, ci într-unul dintre cele uşoare, cum se fac

acum, în clipa asta n-ar mai fi fost nimeni în viaţă.

Dar şi aşa, efectul e destul de afurisit. Recrutul de adineauri are un nou acces de furie şi alţi doi i se alătură. Unul dintre ei scapă şi o rupe la fugă. Avem de furcă totuşi cu cei rămaşi. Eu mă reped după fugar, întrebându-mă dacă e nimerit să-l împuşc în picioare; în aceeaşi clipă, ţiuie ceva, mă arunc la pământ şi, când mă ridic, peretele tranşeei e căptuşit cu schije fierbinţi, bucăţi de carne şi zdrenţe de uniformă. Mă târăsc înapoi.

Primul recrut pare a fi înnebunit de-a binelea. Se izbeşte cu capul ca un berbec de perete, ori de câte ori i se dă drumul. La noapte va trebui să încercăm să-l transportăm la liniile dinapoi. Deocamdată îl legăm, dar în aşa fel ca la atac să-i putem da numaidecât drumul.

Kat propune să jucăm cărţi... Ce să facem? Poate că aşa ne va fi mai uşor. Dar nu izbutim; ciulim urechile la fiecare explozie mai apropiată şi greşim la număratul levatelor sau nu răspundem la culoare. Trebuie să ne lăsăm păgubaşi. Stăm ca într-un cazan care duduie îngrozitor pentru că e lovit din toate părţile.

Încă o noapte. Suntem acum năuciţi de încordare. O încordare mortală, care ne zgârie măduva spinării ca un cuţit cu tăişul ştirb. Picioarele nu ne mai ţin, mâinile ne tremură, trupul e o pieliţă subţire peste o nebunie anevoie stăpânită, peste un urlet fără de sfârşit, care stă să izbucnească din noi. Nu mai avem carne şi muşchi, nu ne mai putem privi, suntem îngroziţi ca de ceva fără înţeles. Şi atunci ne încleştăm buzele – o să treacă – o să treacă – poate c-o să scăpăm.

*

Subit, exploziile de obuze din preajma noastră încetează. Bombardamentul continuă, dar e îndreptat acum asupra poziţiilor din spate; tranşeea noastră e liberă. Luăm

grenadele de mână, le aruncăm în faţa tranşeei şi sărim afară. Focul concentric a încetat, dar avem în schimb îndărătul nostru foc de baraj. Atacul a sosit.

Nimeni n-ar crede că în pustiul acesta răvăşit ar mai putea fi oameni; dar acum răsar pretutindeni din tranşee căşti de oţel, iar la cincizeci de metri de noi a şi fost aşezată o mitralieră care începe imediat să ţăcăne.

Reţelele de sârmă ghimpată sunt sfârtecate. Totuşi, mai pot stăvili într-o măsură oarecare. Vedem trupele de asalt apropiindu-se. Artileria noastră trage de zor. Mitralierele pârâie, puştile trosnesc. Cei de dincolo îşi croiesc drum. Haie şi Kropp încep cu grenadele de mână. Aruncă una după alta, cât pot de repede; le sunt înmânate cu inelele desfăcute. Haie aruncă la şaizeci de metri, Kropp la cincizeci, asta-i bine stabilit şi de cea mai mare importanţă. Cât timp se află în pas alergător, cei de dincolo nu pot face mai nimic, decât numai când ajung la treizeci de metri.

Recunoaştem feţele crispate, căştile turtite: sunt francezi. Au ajuns la rămăşiţele reţelei de sârmă şi au de pe acum pierderi vizibile. Un şir întreg e culcat la pământ de mitraliera de lângă noi; după aceea avem o serie de rateuri la armele de foc şi ei se apropie.

Văd pe unul dintre ei prăbuşindu-se într-o capcană, cu faţa în sus. Corpul i se face mototol, mâinile rămân agăţate de parcă ar vrea să se închine. Apoi trupul cade lat şi numai mâinile retezate de gloanţe, cu cioturile braţelor, atârnă de sârmă.

În clipa când ne retragem, se înalţă de la pământ trei capete. Sub una dintre căşti, o bărbuţă neagră şi doi ochi îndreptaţi ţintă asupra mea. Ridic mâna, dar nu pot arunca grenada sub privirea acestor ochi ciudaţi; într-o clipă de sminteală, întreaga bătălie se învârteşte ca un circ în jurul meu, în jurul acestor doi ochi care sunt singurii în nemişcare; apoi capul se saltă puţin, văd o mână, o mişcare – şi grenada mea zboară într-acolo, drept la mijloc.

Fugim înapoi; aşezăm capcane în tranşee şi lăsăm grenade de mână, cu inelele desfăcute, în urma noastră, ca să ne asigure în retragere explozii după explozii. Din poziţia următoare trag mitralierele.

Ne-am transformat în fiare. Nu luptăm; ne apărăm doar, ca să nu fim nimiciţi. Nu aruncăm grenadele împotriva oamenilor – ce ştim noi în asemenea momente de astfel de lucruri? De dincolo, cu mâini şi cu căşti, ne fugăreşte moartea; după trei zile putem să-i vedem pentru întâia oară faţa; după trei zile putem, pentru întâia oară, să ne apărăm contra ei; suntem cuprinşi de o furie nebună, nu mai aşteptăm neputincioşi pe eşafod, putem distruge şi ucide ca să ne salvăm – ca să ne salvăm şi să ne răzbunăm.

Ne ghemuim îndărătul fiecărui colţ, îndărătul fiecărui par al reţelei de sârmă ghimpată, şi aruncăm mănunchiuri de explozii la picioarele celor care vin, înainte de a fugi mai departe. Detunăturile grenadelor de mână ne oţelesc braţele, picioarele; chirciţi, ca pisicile alergăm, învăluiţi de talazul acesta care ne poartă, care ne sălbăticeşte, care face din noi tâlhari de drumul mare, ucigaşi, diavoli dacă vreţi; talazul acesta care ne înmulţeşte puterile în toiul fricii, al mâniei, al setei de viaţă, care caută salvarea noastră şi luptă pentru ea. Tatăl tău de-ar fi printre cei de acolo, şi n-ai şovăi să-i arunci grenada în piept!

Tranşeele din prima linie sunt lăsate în părăsire. Dar mai pot fi ele numite tranşee? Sunt ciuruite, spârcuite – n-au mai rămas decât frânturi, gropi legate între ele prin galerii, cuiburi de pâlnii, atât şi nimic mai mult. Însă pierderile celor de dincolo se amplifică. Nu s-au aşteptat la atâta rezistenţă.

*

Se apropie ceasul amiezii. Soarele dogoreşte; nouă ne pică sudoarea în ochi; o ştergem cu mâneca şi uneori e

amestecată cu sânge. Apare prima tranşee, ceva mai bine păstrată. E înţesată şi gata pentru contraatac; în ea găsim adăpost. Artileria noastră deschide foc nimicitor şi stăvileşte înaintarea.

Liniile din spatele nostru stau pironite. Nu pot înainta. Atacul e spulberat de artileria germană. Stăm la pândă. Bombardamentul sare la o sută de metri mai departe şi putem porni din nou înainte. Lângă mine i se retează unui fruntaş capul. Omul mai aleargă câţiva paşi, în vreme ce sângele îi ţâşneşte din gâtlej ca o fântână arteziană.

Nu ajungem la lupte corp la corp; cei de dincolo trebuie să se retragă. Dăm din nou peste resturile tranşeelor noastre şi trecem mai departe.

O, întoarcerile acestea! Ai ajuns la poziţiile de rezervă, mai apărate, ai vrea să te furişezi în ele, să dispari – şi trebuie să te întorci şi să intri din nou în iureşul urgiei. Dacă în clipele acestea n-am acţiona ca nişte automate, am rămâne pe loc, istoviţi, apatici. Dar suntem atraşi iarăşi înainte, fără pic de vlagă în noi şi totuşi înnebuniţi, sălbatici şi fioroşi, puşi pe ucidere, căci acum cei de dincolo ne sunt duşmani de moarte, puştile şi grenadele lor sunt îndreptate împotriva noastră; dacă nu-i distrugem noi, ne distrug ei!

Pământul negru, scurmat, mărunţit, pământul negru, care luceşte gras sub razele soarelui, e fundalul acţiunii fără preget a unor automate îndobitocite; gâfâitul nostru e zbârnâitul unui arc ce se destinde, buzele sunt uscate, capul e mai tulbure ca după o noapte de beţie cruntă – aşa pornim înainte, abia ţinându-ne pe picioare, iar în sufletele noastre sfâşiate, ciuruite, sfredeleşte chinuitor de insistent imaginea pământului brun, cu soarele unsuros, cu soldaţii morţi sau în spasme, care zac aici ca şi cum aşa ar fi firesc să fie, şi care ne apucă de picioare şi urlă când sărim peste ei.

Nu mai avem niciun simţământ unii pentru alţii, aproape că nu ne recunoaştem când vreunul trece în carne şi oase

pe dinaintea privirii noastre rătăcite. Suntem nesimţitori, nişte morţi care, datorită unei scamatorii, a unei magii periculoase, mai pot alerga şi ucide.

Un tânăr francez rămâne în urmă, e ajuns, ridică mâinile, într-una mai ţine revolverul – nu se ştie dacă vrea să tragă sau să se predea – o lovitură de sapă îi spintecă obrazul. Altul vede asta şi încearcă să fugă; o baionetă îi şuieră în spate. El sare în sus şi, cu braţele desfăcute, cu gura larg deschisă în ţipăt, se prăbuşeşte înainte, iar în spinarea lui se bălăbăneşte baioneta. Un al treilea aruncă arma, se ghemuieşte pe jos cu mâinile la ochi. Acesta rămâne înapoi, împreună cu alţi câţiva prizonieri, ca să care răniţi.

Deodată, în acţiunea noastră de urmărire, ajungem la poziţiile duşmane.

Suntem atât de aproape de inamicii în retragere, încât reuşim să ajungem aproape în acelaşi timp cu ei. Datorită acestui fapt avem pierderi mici. O mitralieră chelălăie, dar e amuţită de o grenadă de mână. Oricum, cele câteva secunde au fost de ajuns ca să prilejuiască alor noştri cinci răni în burtă. Cu patul puştii, Kat face piftie din faţa unui servant al mitralierei, rămas teafăr. Pe ceilalţi îi înjunghiem mai înainte ca ei să poată scoate grenadele de mână. Apoi bem însetaţi apa de răcire din mitralieră.

Pretutindeni clămpănesc cleşti care taie sârma, pocnesc scânduri peste reţele, iar noi sărim prin intrările înguste în tranşee. Haie înfige sapa în gâtul unui francez uriaş şi aruncă prima grenadă; câteva secunde ne tupilăm în dosul unui parapet, apoi porţiunea în linie dreaptă a tranşeei din faţa noastră rămâne goală. Oblic peste colţ şuieră grenada următoare şi ne croieşte drum; pe când fugim, cad în tranşee încărcături întregi; pământul se scutură, duduie, fumegă şi scânceşte; ne poticnim de zdrenţe alunecoase de carne, de trupuri moi; eu mă prăbuşesc într-o burtă despicată peste care e aşezat un chipiu ofiţeresc, curat, nou-nouţ.

Bătălia conteneşte. Contactul cu inamicul se pierde. Întrucât aici nu ne vom putea menţine, ne retragem sub ocrotirea focului de artilerie în poziţiile noastre dinainte. Nici nu ne dăm bine seama cum, în zorul cel mare, înainte de a ne cărăbăni, am izbutit să ne mai aruncăm în tranşeele din apropiere şi să punem mâna pe cât am putut, mai ales pe cutiile cu conserve de carne şi cu unt.

Ajungem teferi. Pentru moment, din cealaltă parte nu se mai dă alt atac. Mai bine de o oră stăm lungiţi, gâfâind, şi ne odihnim fără ca vreunul să scoată o vorbă. Suntem atât de sleiţi de puteri că, deşi ne e o foame cumplită, nici nu ne gândim la conserve. Abia încetul cu încetul redevenim ceva asemănător cu oamenii.

Conservele de carne ale celor de dincolo sunt vestite pe tot frontul. Ele sunt uneori chiar motivul principal al unui atac prin surprindere din partea noastră, căci hrana de la noi e îndeobşte proastă; ne e veşnic foame.

În total, am şterpelit cinci cutii. Oamenii de dincolo sunt hrăniţi excepţional; o duc ca în rai, faţă de noi, flămânziţii, cu pârlita noastră de marmeladă de sfeclă; la ei, carnea e pe toate drumurile, n-au decât să întindă mâna. Haie a mai înhăţat şi o franzelă subţire, franţuzească, şi şi-a vârât-o sub centură, ca pe o sapă. Într-un colţ, franzela e puţin mânjită de sânge, dar n-ai decât să tai bucăţica asta, şi gata.

Mare noroc că ne-a picat tocmai acum ceva bun de mâncat; vom mai avea nevoie de forţele noastre. A te sătura e tot atât de important ca o tranşee solidă; de aceea suntem atât de gămani, mâncarea ne poate salva viaţa.

Tjaden a capturat şi două bidoane de coniac. Le trecem din mână în mână.

*

Începe reculegerea de seară.

Se înnoptează şi din pâlnii suie aburi. S-ar zice că toate aceste găuri sunt pline de taine fantomatice. Aburul alb se târăşte cu sfială, înainte de a cuteza să treacă pesta marginea fiecărei pâlnii. Apoi se întinde în fâşii lungi din pâlnie în pâlnie.

E răcoare. Sunt în post şi caut să străpung bezna cu ochii. Mi-e inima leşuită, ca totdeauna după un atac, şi de aceea îmi vine greu să stau singur cu gândurile mele. Nu sunt gânduri propriu-zise; sunt amintiri care mă copleşesc în sfârşeala de acum şi-mi dau o stare de spirit ciudată.

Umbrelele luminoase se înalţă spre cer – şi în mintea mea apare un tablou. Seară de vară. Mă aflu în gangul boltit al catedralei, privind la tufişurile înalte de trandafiri, înflorite în mijlocul micii grădini episcopale, unde sunt îngropaţi canonicii. De jur împrejur, se înşiruie statui ce împodobesc locurile de popas ale călugărilor când se roagă. Nimeni nu-i de faţă – o linişte nesfârşită a cuprins acest pătrat înflorit; soarele străluceşte cald pe lespezile groase, cenuşii; pun mâna pe ele şi le simt căldura. Deasupra colţului din dreapta al acoperişului de şindrilă se înalţă, în albastrul mai şi moale al serii, turnul verde al catedralei. Între micii stâlpi însoriţi ai gangurilor boltite ce înconjoară grădina, stăruie întunericul răcoros, pe care-l au numai bisericile, iar eu mă aflu acolo şi visez că la douăzeci de ani voi cunoaşte toate acele lucruri tulburătoare care vin de la femei.

Tabloul e uluitor de aproape, mai că mă atinge înainte de a se mistui în fulgerarea următoarei rachete luminoase.

Înşfac arma şi mi-o îndrept pe umăr. Ţeava e jilavă; o strâng bine în mână şi mărunţesc umezeala cu degetele.

Între luncile dindărătul oraşului nostru, se înalţă, lângă o gârlă, un şir de plopi bătrâni. Se vedeau de departe şi, măcar că nu se aflau decât pe un singur mal, li se zicea aleea plopilor. Îi îndrăgisem încă de pe vremea când eram doar nişte prichindei; ne atrăgeau în chip inexplicabil; zile

întregi stăteam lângă ei, ascultându-le foşnetul lin. Şedeam sub frunzişul lor pe mal, cu picioarele spânzurate în vălureţele reci şi limpezi ale gârlei. Mireasma curată a apei şi susurul vântului din plopi ne stăpâneau închipuirea. Îi iubeam nespus şi imaginea acelor zile face ca şi azi, înainte de a mi se şterge din minte, să-mi bată inima mai tare.

E ciudat că toate amintirile care ne revin au două însuşiri. Sunt totdeauna învăluite în tăcere – asta e şi puterea lor – şi, chiar dacă în realitate n-au fost la fel de tăcute, nouă ni se pare că au fost. Sunt năluciri fără glas, care vorbesc cu priviri şi gesturi discrete şi mute – şi tăcerea lor e atât de zguduitoare, încât mă sileşte acum să mă apuc de mânecă şi să strâng arma cu putere, ca să nu mă las furat de tulburare şi de ispita în care trupul meu ar vrea să se topească şi să piară, domol, trecând spre forţele mute dinapoia lucrurilor.

Iar dacă sunt atât de tăcute e pentru că ne par atât de neînţelese. Pe front nu există tăcere, şi vuietul lui obsedant ajunge atât de departe încât nu scăpăm niciodată de el. Chiar în taberele şi cantonamentele dinapoi, zumzetul şi duduitul surd al bombardamentelor ne ţiuie veşnic în urechi. Nu ajungem niciodată într-un loc destul de depărtat, ca să nu le mai auzim. Zilele acestea, însă, au fost de-a dreptul de nesuportat.

Tăcerea e pricina pentru care icoanele trecutului nu ne stârnesc atât de mult dorinţe, cât tristeţe – un dor uriaş, negrăit. Toate aceste imagini au trăit cândva, aievea, dar nu se vor mai întoarce niciodată. Au pierit, sunt dintr-o altă lume, o lume care pentru noi nu mai există. În cazărmi, treziseră în sufletele noastre un clocot sălbatic, răzvrătit, pentru că acolo fuseseră încă legate de noi, iar noi mai depindeam de ele, după cum şi ele depindeau de noi, chiar dacă împrejurările ne despărţiseră. Acolo, imaginile acestea se înfiripau din cântecele ostăşeşti pe care le cântam când, între trandafiriul zorilor şi siluetele negre ale pădurilor,

porneam în marş, la instrucţie, pe câmp; erau amintiri impetuoase, care se găseau în noi şi izvorau din noi.

Aici însă, în tranşee, le-am pierdut. Nu se mai deşteaptă în inimile noastre; suntem morţi, iar amintirile se profilează undeva departe în zare, sunt năluciri, un miraj bizar care ne amăgeşte, de care ne temem şi pe care-l îndrăgim fără speranţă. E puternică amăgirea aceasta, şi tot atât de puternică este şi setea noastră de ea, dar e inaccesibilă şi ştim prea bine că e tot atât de inutilă ca nădejdea de a deveni general.

Şi, chiar dacă acest peisaj al tinereţii noastre ne-ar mai fi redat cumva, prea puţini dintre noi am şti ce să facem cu el. Efluviile delicate şi tainice, care circulau între el şi noi, nu pot reînvia. Ne-am afla în acest peisaj şi ne-am plimba prin el; ne-am aminti, l-am iubi şi ne-am înduioşa în faţa lui. Dar ar fi la fel ca atunci când cădem pe gânduri în faţa fotografiei unui camarad mort: sunt trăsăturile lui, e faţa lui, şi zilele pe care le-am petrecut cu dânsul retrăiesc o viaţă amăgitoare în amintirea noastră; şi, totuşi, nu mai e el.

N-am mai putea fi legaţi de acest peisaj al tinereţii noastre, aşa cum am fost cândva. Fiindcă nu conştiinţa frumuseţii şi atmosferei lui ne-a atras atunci, ci convieţuirea, acel sentiment de comuniune, de înfrăţire cu toate lucrurile şi întâmplările vieţii noastre, care ne demarca şi ne făcea totdeauna oarecum neînţeleasă lumea părinţilor noştri – pentru că într-un fel eram mereu afectuos ataşaţi de el, integraţi în el, şi cele mai mici lucruri ne călăuzeau, în cele din urmă, spre căile infinitului. Poate că era doar privilegiul tinereţii noastre – nu vedeam încă împrejmuiri şi nu admiteam nicăieri un sfârşit; aveam în noi aşteptarea sângelui, care se contopea cu zilele noastre.

Astăzi ne-am plimba în peisajul tinereţii, ca nişte călători. Suntem hărţuiţi de evenimente; am învăţat să găsim diferenţele, întocmai ca neguţătorii şi necesităţile, întocmai

ca măcelarii. Nu mai suntem lipsiţi de griji: am devenit înspăimântător de nepăsători. Ne-am găsi în mijlocul peisajului; dar l-am trăi oare?

Suntem părăsiţi, ca nişte copii şi încercaţi, ca oamenii bătrâni. Suntem vulgari şi trişti şi superficiali – mi se pare că suntem pierduţi.

*

Mâinile mi se răcesc şi pielea se înfioară; cu toate astea, noaptea e caldă. Numai ceaţa e rece, ceaţa neliniştitoare, care se lipeşte de morţii din preajma noastră şi suge ultima picătură de viaţă din ei. Mâine vor fi palizi şi verzi, iar sângele lor închegat şi negru.

Umbrelele luminoase continuă să suie pe cer, aruncându-şi razele nemiloase asupra decorului împietrit din jur, plin de cratere şi de lumină îngheţată ca a lunii. Sângele de sub pielea mea îmi învârtejeşte gândurile, învăluindu-le în teamă şi nelinişte. Şi ele îşi pierd cumpătul şi încep să tremure, vor căldură şi viaţă. Gândurile nu pot trăi fără mângâiere şi amăgire; se încâlcesc în faţa deznădejdii.

Aud clămpănit de vase de bucătărie şi mă cuprinde pe dată o poftă cumplită de mâncare caldă; ştiu că mi-ar face bine şi m-ar linişti. Cu greu, mă silesc să aştept până ce-mi vine schimbul.

După aceea, mă întorc în adăpost şi găsesc o cană cu arpacaş. E gătit cu grăsime multă şi gustos; îl mănânc pe-ndelete. Dar rămân tăcut, deşi ceilalţi sunt mai bine dispuşi, pentru că bombardamentul a amuţit.

*

Zilele trec şi fiecare ceas e neverosimil şi totuşi firesc. Atacurile alternează cu contraatacuri şi, pe câmpul dintre tranşee, ciuruit de pâlnii, se îngrămădesc cu încetul tot mai

mulţi morţi. Pe răniţii care nu sunt prea departe de noi îi putem ridica în majoritatea cazurilor. Unii însă trebuie să zacă multă vreme – şi-i auzim murind.

Pe unul îl căutăm zadarnic două zile în şir. Bănuim că e întins pe burtă şi că nu se poate suci; altfel este inexplicabil de ce nu-l găsim; căci numai când cineva strigă cu gura lipită de pământ e greu să se determine direcţia de unde vin strigătele.

Are, desigur, o rană păcătoasă, una dintre rănile acelea afurisite, care nu sunt destul de grave ca să slăbească trupul atât de repede încât rănitul să se stingă pe jumătate ameţit, şi nici destul de uşoare, ca să poată suporta durerile, cu speranţa că se va lecui. Kat e de părere că omul căutat de noi are sau bazinul sfărâmat, sau o rană în şira spinării. La piept nu poate fi rănit, căci n-ar avea atâta putere să strige, iar dacă rana ar fi în altă parte l-am vedea mişcându-se.

Cu încetul, glasul îi răguşeşte. Şi glasul acesta are un sunet atât de dureros că poate veni de oriunde. În prima noapte ies de trei ori din tranşee oameni de la noi. Dar de îndată ce-şi închipuie că au nimerit direcţia şi se târăsc într-acolo, glasul – când îl aud din nou – e cu totul în altă parte.

Până în zori căutăm zadarnic. Ziua cercetăm câmpul cu binoclul; nu descoperim nimic. A doua zi, strigătele omului slăbesc; se simte că buzele şi gura i s-au uscat.

Comandantul companiei a făgăduit o permisie specială, şi trei zile pe deasupra, aceluia care-l va găsi. E un stimulent puternic, dar noi am face şi altminteri tot ce e cu putinţă, căci ţipetele sunt oribile. Kat şi Kropp se duc o dată şi după amiază. Cu ocazia asta, lui Albert un glonte îi loveşte sfârcul unei urechi. Şi tot degeaba; se întorc cu mâinile goale.

Ce-i mai ciudat e că înţelegem tot ce strigă. La început a strigat numai „ajutor”; în a doua noapte are probabil febră şi vorbeşte cu soţia şi copiii săi; auzim de repetate ori,

numele Elise. Azi plânge, doar. Seara, glasul se stinge într-un fel de cârâit. Noaptea însă geme încă, încetişor. Îl auzim atât de bine, pentru că vântul bate înspre tranşeea noastră. Dimineaţa, când credem că şi-a dat de mult sufletul, pătrunde încă o dată până la noi o horcăitură gâlgâită.

Zilele sunt dogoritoare şi morţii stau neîngropaţi. Nu-i putem ridica pe toţi; nu ştim unde să-i ducem. Îi îngroapă obuzele. Unora li se umflă burţile ca nişte baloane. Şi ele fâşâie, râgâie şi zvâcnesc. Gazele colcăie încă pe dinăuntru.

Cerul e albastru şi fără nori. Seara se face zăduf şi căldura se înalţă din pământ. Când vântul suflă spre noi, aduce miros greu de sânge, dezgustător de dulceag, răsufletul acela de moarte al pâlniilor, care pare un amestec de cloroform şi putrefacţie, şi ne pricinuieşte ameţeli şi vărsături.

*

Nopţile se liniştesc şi începe goana după inelele de aramă ale grenadelor şi după umbrelele de mătase ale rachetelor franceze. De ce sunt atât de căutate inelele grenadelor, n-ar putea nimeni să spună. Colecţionarii declară doar, laconic, că sunt preţioase. Unii duc cu ei, atunci când pornim înapoi, atât de multe, că umblă gheboşaţi şi abia ţinându-se pe picioare.

Haie, cel puţin, dă un motiv: vrea să le trimită logodnicei lui, ca înlocuitoare de jartiere. Asta, bineînţeles, dezlănţuie o ilaritate uriaşă în rândurile frizonilor; se bat pe genunchi: Tii, ce glumă, fir-ar să fie; năzdrăvanul de Haie e un şmecher de n-are pereche. Îndeosebi Tjaden nu-şi mai vine în fire; ţine în mână inelul cel mai mare şi-şi trece mereu piciorul printr-însul, ca să arate cât loc mai rămâne:

— Măi Haie, măi! Dar aia a ta trebuie să aibă nişte pulpe… nişte pulpe…

Şi, în gând, se urcă ceva mai sus:

— … ba are desigur şi un… ca… ca de elefant!

Nu se mai satură:

— Cu asta aş vrea să joc odată fripta pe furate, al dracului să fiu dacă te mint!

Haie e radios că logodnica lui are asemenea succes şi declară mulţumit de sine şi lapidar:

— Da, e mişto!

Umbrelele de mătase pot fi folosite mai practic. Din trei sau patru iese o bluză, după mărimea pieptului. Kropp şi cu mine le întrebuinţăm ca batiste. Ceilalţi le trimit acasă. Dacă femeile ar şti cu câte primejdii se adună uneori aceste zdrenţe subţiri, ar da spaima în ele. Kat îl surprinde pe Tjaden în momentul când, foarte liniştit, încearcă să scoată cu lovituri de ciocan inelele de pe un obuz neexplodat. În mâna oricui, obuzul ar fi sărit în aer; Tjaden însă, ca totdeauna, are noroc.

O dimineaţă întreagă, doi fluturi se zbenguiesc în faţa tranşeei noastre. Sunt galbeni şi au puncte roşii pe aripile de culoarea lămâii. Cum de s-or fi rătăcit până aici? Cât vezi cu ochii, nu e nicio buruiană şi nicio floare. Se odihnesc pe dinţii unui craniu. Tot atât de nepăsătoare sunt şi păsărelele care s-au obişnuit de mult cu războiul. În fiecare dimineaţă se înalţă ciocârlii între cele două rânduri de tranşee. Acum un an erau câteva care au şi clocit, reuşind chiar să-şi crească puii.

Şobolanii ne dau acum pace în adăposturi. S-au mutat în faţa noastră – ştim şi de ce: acolo se îngraşă. Unde vedem unul, îl împuşcăm. Noaptea auzim din nou, dincolo, uruit de camioane. În cursul zilei, bombardamentul e normal, aşa că putem repara tranşeele. Avem şi distracţii; de ele au grijă aviatorii. Zi de zi, numeroase lupte au spectatorii lor.

Avioanele de luptă nu ne supără, însă pe cele de observaţie le urâm de moarte, fiindcă ele ne aduc focul de artilerie de dincolo. Câteva minute după ce-au apărut, plouă cu şrapnele şi obuze peste noi. Din pricina asta

pierdem unsprezece oameni într-o singură zi; printre ei, cinci sanitari. Doi sunt atât de tocaţi, încât Tjaden spune că ar putea fi luaţi cu lingura de pe peretele tranşeei şi îngropaţi în gamelă. Altuia i s-a retezat pântecele, cu picioare cu tot. Îndoit pe piept, mort, stă aplecat peste marginea tranşeei; faţa îi e galbenă, de ceară, iar peste barba stufoasă îi arde încă ţigarea. Şi arde până ce i se stinge pe buze.

Deocamdată, îngrămădim morţii într-o pâlnie mare. Sunt până acum trei straturi unul peste altul.

*

Subit, tunurile încep să duduie din nou. Peste puţin ne aflăm iarăşi în încremenirea încordată a aşteptării inactive.

Atac, contraatac, lovitură, contralovitură – cuvinte ca oricare altele, şi totuşi cât înţeles au în ele! Pierdem mulţi oameni, mai ales recruţi. În sectorul nostru se aduc din nou rezerve. De astă dată, e unul dintre regimentele noi, aproape numai băieţi tineri din ultimele contingente mobilizate. N-au aproape nicio pregătire militară; numai teoretic au putut învăţa câte ceva înainte de a fi trimişi pe front. E adevărat că ştiu ce e o grenadă de mână, dar de adăposturi n-au habar; în tot cazul nu se pricep să le descopere; o ondulaţie a solului trebuie să aibă o înălţime de cel puţin o jumătate de metru ca să poată fi văzută de ei.

Deşi avem absolută nevoie de întăriri, recruţii ne dau mai multă bătaie de cap decât ajutor. Nu ştiu să se descurce în sectorul acesta greu atacat şi cad ca muştele. Războiul de poziţii din momentul de faţă cere cunoştinţe şi experienţă; trebuie să ai pricepere în legătură cu terenul; trebuie să percepi cu urechea tipul proiectilelor, zgomotele şi efectele lor; trebuie să poţi determina cu anticipaţie unde vor cădea, cum împrăştie mitraliile şi în ce fel poţi să te aperi.

Bineînţeles, băieţandrii din noile rezerve nu ştiu mai nimic despre toate astea. Sunt decimaţi pentru că abia pot deosebi un şrapnel de un obuz; sunt seceraţi pentru că ascultă înfricoşaţi urletul obuzelor mari, neprimejdioase, care cad departe îndărătul nostru, şi nu sesizează ţiuitul uşor şi fluierat al celor mici, care explodează deasupra noastră şi ne împroaşcă de sus. Se îngrămădesc ca oile, în loc să se împrăştie, şi până şi răniţii sunt împuşcaţi, ca iepurii, de către aviatori.

Feţele palide de napi, mâinile neputincios încleştate, vitejia jalnică a acestor bieţi căţeluşi, care totuşi pornesc şi atacă, a acestor bravi căţeluşi, care sunt atât de intimidaţi că nu îndrăznesc nici măcar să strige tare, iar atunci când cad, cu pieptul, cu burţile, cu braţele şi picioarele sfârtecate, scâncesc încet după mama lor şi încetează imediat, când se uită cineva la ei.

Feţele lor de mort, ascuţite şi cu tuleiele din barba abia mijită, au îngrozitoarea lipsă de expresie a copiilor defuncţi.

Ţi se pune un nod în gât, când îi priveşti cum se năpustesc şi aleargă şi cad. Ai vrea să le tragi o bătaie pentru că sunt atât de proşti, şi să-i iei în braţe şi să-i duci din locurile acestea unde n-au ce căuta. Poartă şi ei cizme, tunici şi pantaloni cenuşii; dar celor mai mulţi uniforma le e prea largă, li se bălăbăneşte pe corp; au umerii prea înguşti, trupurile prea firave; nu s-au găsit uniforme potrivite pentru asemenea măsuri de copii.

Fiecărui leat vechi îi revin cinci până la zece recruţi.

Un atac cu gaze, dezlănţuit prin surprindere, mătură pe mulţi. N-au ajuns încă să ghicească la ce trebuie să se aştepte. Găsim o întreagă tranşee plină de capete învineţite şi de buze negre. Într-o pâlnie, şi-au scos măştile prea curând; nu ştiau că gazele zăbovesc mai multă vreme la fund; văzând pe cei de sus fără măşti, şi le-au scos şi ei şi au înghiţit destul ca să-şi pârjolească plămânii. Starea lor e disperată; icnind, scuipând sânge şi sufocându-se, mor unii

după alţii.

Într-o galerie de tranşee, mă pomenesc deodată nas în nas cu Himmelstoss. Ne ghemuim în acelaşi şanţ. Toţi aşteaptă, cu răsuflarea oprită, să înceapă atacul.

În clipa când ţâşnesc din tranşee, cu toate că sunt crispat de încordare, mă fulgeră un gând: unde e Himmelstoss? Sar repede înapoi în şanţ şi-l găsesc într-un colţ, cu o mică zgârietură de glonţ, făcând pe rănitul. Faţa îi e răvăşită, ca de om bătut. Are un acces de frică, fiindcă şi el e nou pe front. Dar mă înnebuneşte gândul că în clipa asta recruţii cei tineri sunt la atac, iar el e aici.

— Afară! mă zborşesc la el.

Nu se mişcă; numai buzele îi tremură şi mustaţa îi joacă.

— Afară! repet.

Himmelstoss îşi strânge picioarele sub el, se lipeşte de perete şi-şi arată colţii ca o javră.

Îl apuc de braţ şi vreau să-l salt cu anasâna în sus. El icneşte. Atunci nu-mi mai pot strunii nervii. Îl înhaţ de guler, îl scutur ca pe un sac, de-i zboară capul încoace şi încolo, şi-i răcnesc în obraz:

— Afară, secătură! Vrei să tragi chiulul? Câine! Gâde!

Ochii lui Himmelstoss devin sticloşi. Îl lovesc cu capul de perete.

— Vită! îi strig, repezindu-i una în coaste. Porcule!

Şi-l împing din tranşee, cu capul înainte.

Un nou lanţ de trăgători de-ai noştri trece chiar atunci. Un locotenent e în mijlocul lor. Ne vede şi strigă:

— Înainte, înainte! Alipiţi-vă! Alipiţi-vă!

Şi ce n-a fost în stare cotonogeala mea a înfăptuit vorba asta. Himmelstoss a auzit glasul superiorului, se uită în jur şi, trezindu-se brusc, se alătură trăgătorilor.

Îl urmez şi-l văd sărind: este iarăşi aprigul Himmelstoss din cazarmă, ba chiar l-a întrecut pe locotenent şi e în fruntea tuturor.

Foc concentric, foc de baraj, perdea de foc, mine, gaze,

tancuri, mitraliere, grenade de mână – vorbe, vorbe, dar ele cuprind toată groaza lumii.

Feţele noastre au făcut coajă, gândirea noastră e pustiită, suntem obosiţi de moarte; când începe atacul, unii trebuie loviţi cu pumnii ca să se trezească şi să meargă cu ceilalţi; ochii sunt injectaţi, mâinile zdrelite, genunchii sângerează, coatele au numai julituri.

Trec săptămâni – luni – ani? Sunt numai zile. Vedem timpul din preajma noastră pierind pe chipurile fără culoare ale muribunzilor, băgăm mâncare în noi, alergăm, zvârlim grenade, împuşcăm, ucidem; trândăvim în neştire, suntem bicisnici şi apatici, iar dacă ne mai ţine ceva în picioare e faptul că există alţii mai bicisnici, mai apatici, mai tembeli care ne privesc cu ochii holbaţi ca pe nişte zei, care au harul de a scăpa uneori de la moarte.

În puţinele ceasuri de acalmie, îi instruim şi pe ei:

— Vezi oala aia care se clatină? E o mină care se apropie! Stai pe loc, că de data asta trece dincolo. Dar dacă vine aşa, tunde-o, băiete! Se poate fugi din faţa unei mine.

Le ascuţim urechile, ca să cunoască zuruitul viclean al micilor proiectile care abia se pot auzi; vor trebui să le deosebească din mijlocul hărmălăii, ca şi cum ar fi un zumzet de ţânţar; îi învăţăm că sunt mai primejdioase decât cele mari, pe care le auzi cu mult înainte. Le arătăm cum să se ascundă de avioane, cum să facă pe morţii când suntem surprinşi de un atac, cum trebuie să mânuiască grenadele ca să explodeze cu o jumătate de secundă înainte de izbire; îi învăţăm să se arunce fulgerător în pâlnie, când vin obuze percutante; le demonstrăm cum se poate desfiinţa o întreagă tranşee cu ajutorul unui mănunchi de grenade de mână; le explicăm deosebirea dintre durata de explozie a grenadelor inamicului şi ale noastre; îi facem atenţi asupra sunetului bombelor cu gaze şi le arătăm toate tertipurile care-i pot ajuta să scape de la moarte.

Ei ne urmăresc cu atenţie, sunt ascultători – dar când urgia se dezlănţuie din nou se poartă totuşi, mai totdeauna, din pricina emoţiei, la fel de greşit ca înainte.

Haie Westhus e transportat cu spinarea zdrobită; la fiecare răsuflare plămânul iese din rană. Mai pot să-i strâng mâna.

— S-a zis cu mine, Paul! geme el şi de durere îşi muşcă braţul.

Vedem trăind oameni fără ţeastă; vedem alergând soldaţi cu amândouă picioarele retezate; se duc poticnit, pe cioturile în ţăndări, până la groapa cea mai apropiată; un fruntaş se târăşte doi kilometri pe mâini, trăgând după el genunchii zdrobiţi; altul pleacă la ambulanţă şi maţele îi curg peste mâinile care vor să le reţină; vedem oameni fără gură, fără fălci, fără obraz; găsim pe unul care, timp de două ceasuri, îşi strânge între dinţi artera braţului, ca să nu piardă tot sângele; soarele răsare, noaptea coboară, şrapnelele ţiuie, viaţa s-a sfârşit.

Însă bucăţica de pământ răscolită pe care ne aflăm a fost menţinută împotriva forţelor inamice mult mai numeroase, şi numai câteva sute de metri au fost cedate. Dar, pentru fiecare metru, socotim câte un mort.

*

Ne-a venit schimbul. Roţile se învârtesc sub noi, suntem posaci, şi când se aude strigătul: „Atenţiune – sârmă!”, ne lăsăm pe vine. A fost vară când am trecut pe aici, copacii erau încă verzi; dar acum par tomnatici, iar nopţile sunt sure şi umede. Camioanele se opresc, coborâm, grămadă pestriţă, un rest din multe nume. Pe lături – umbre negre – se află oameni care strigă numere de regimente, numere de companii. Şi la fiecare strigare se dezlipeşte câte o grămăjoară, o biată grămăjoară infimă de soldaţi palizi şi răpănoşi, o grămăjoară îngrozitor de mică, o rămăşiţă

îngrozitor de mică.

Acum strigă cineva numărul companiei noastre; se aude că e glasul comandantului; aşadar a scăpat cu viaţă, are doar braţul în eşarfă. Ne ducem la el; recunosc pe Kat şi Albert. Ne aliniem, ne rezemăm unii de alţii şi ne privim.

Şi încă o dată, încă o dată auzim strigându-se numărul nostru. Poate să strige mult şi bine, nu se aude până în lazarete şi în pâlnii.

Încă o dată:

— Compania a doua la mine!

Şi apoi mai încet:

— Nimeni altul din compania a doua?

Glasul tace şi e cam răguşit când întreabă:

— Ăştia-s toţi?

Apoi ordonă:

— De la dreapta spre stânga, număraţi!

Dimineaţa e cenuşie, a fost vară când am plecat, şi eram o sută cincizeci de oameni. Acum ne e frig, e toamnă, frunzele foşnesc, glasurile flutură obosite: „Un’ – doi – trei – patru”, iar la treizeci şi doi amuţesc.

Şi tăcerea se prelungeşte mult, până ce glasul întreabă:

— Încă cineva?

Şi aşteaptă şi zice apoi încet:

— Câte patru…

Şi totuşi se întrerupe şi nu poate spune decât: „Compania a doua…”, trudnic: „Compania a doua… pas de voie”.

O coloană – o coloană scurtă păşeşte în faptul zilei.

Treizeci şi doi de oameni.

VII

Ne trimit în spatele frontului, mai departe ca de obicei, la un centru de recrutare, pentru ca rândurile noastre să fie completate din nou. Compania noastră are nevoie de peste o sută de oameni.

Deocamdată, umblăm haihui, când n-avem instrucţie. După două zile vine şi Himmelstoss. I-a pierit piuitul de când a fost în tranşee. Ne propune să ne împăcăm. Eu sunt gata, căci l-am văzut dând o mână de ajutor când l-au transportat pe Haie Westhus cu spinarea zdrobită. Şi pentru că, pe lângă asta, vorbeşte ca un om cu scaun la cap, nu facem nazuri când ne pofteşte la cantină. Numai Tjaden e bănuitor şi rezervat.

Dar se dă şi el pe brazdă, când Himmelstoss ne anunţă că va înlocui pe bucătarul care pleacă în concediu. Şi, ca dovadă, scoate din buzunar un kilogram de zahăr pentru noi şi o litră de unt pentru Tjaden personal. Ba se şi îngrijeşte ca în următoarele trei zile să fim detaşaţi la bucătărie, la curăţatul cartofilor şi napilor. Mâncarea ce ne-o serveşte acolo e excelentă, hrană ofiţerească. Aşa că, în clipa asta, avem iarăşi cele două lucruri care-i trebuie ostaşului ca să fie fericit: mâncare bună şi odihnă. În fond, când te gândeşti, destul de puţin. Acum câţiva ani ne-am fi dispreţuit grozav pentru aşa ceva. Acum, însă, suntem aproape mulţumiţi. Totul e obişnuinţă; chiar şi viaţa din

tranşee.

Obişnuinţa aceasta este explicaţia că părem a uita atât de repede. Alaltăieri am fost în mijlocul pârjolului, astăzi vorbim prostii şi ne facem trebuşoarele în spatele frontului, mâine pornim din nou în prima linie. De fapt, nu uităm nimic. Câtă vreme suntem siliţi să ne facem veacul pe front, zilele trăite în tranşee, de îndată ce s-au scurt, cad la fund ca nişte pietroaie, pentru că sunt prea grele ca să ne putem gândi imediat la ele. Dacă am face-o, ne-ar omorî; căci de un lucru mi-am dat bine seama: groaza se poate îndura dacă faci pe niznaiul, – te ucide însă dacă te gândeşti la ea.

Întocmai cum devenim fiare, din clipa când intrăm în tranşee, pentru că asta e singura posibilitate de a trăi acolo, tot aşa devenim mucaliţi de duzină şi nişte puturoşi sadea, când trecem la odihnă. Nici nu s-ar putea altfel; e aproape o obligaţie. Vrem să trăim cu orice preţ; prin urmare nu-i cazul să ne împovărăm cu sentimente care sunt poate decorative în timp de pace, dar aici n-au ce căuta. Kemmerich e mort, Haie Westhus trage să moară, cu trupul lui Hans Kramer or să aibă de furcă în ziua de apoi ca să-l încleieze la loc din toate fărâmele în care l-a sfârtecat un obuz; Martens nu mai are picioare, Meyer e mort, Marx e mort, Beyer e mort, Hämmerling e mort, o sută douăzeci de oameni zac undeva, ciuruiţi de gloanţe… Afurisită afacere; dar ce ne mai priveşte pe noi? Noi trăim. Dacă i-am putea salva, ar fi cu totul altceva; atunci puţin ne-ar păsa dacă ne-am prăpădi noi înşine: ca leii ne-am repezi; căci găsim în noi, când vrem, puteri uriaşe; de frică nu prea ştim – teamă de moarte, da, cunoaştem, însă asta-i altă mâncare de peşte, e ceva trupesc.

Dar camarazii noştri sunt morţi, nu-i putem ajuta, dorm în pace – cine ştie ce ne mai aşteaptă pe noi. De aceea nu dorim decât să ne tolănim, şi să dormim, şi să mâncăm cât putem băga în noi, şi să bem, şi să fumăm, pentru ca

timpul să nu ne treacă în neştire. Viaţa e scurtă.

*

Grozăvia frontului piere de cum îi întoarcem spatele şi începem să ne batem joc de ea cu glume vulgare şi amarnice: când moare cineva, spunem că şi-a încuiat şezutul, şi tot aşa vorbim despre toate; asta ne fereşte să nu înnebunim; şi câtă vreme privim lucrurile astfel, ne putem împotrivi.

Dar nu uităm! Cele ce apar în ziarele de război, despre umorul sănătos al trupelor care, pasămite, au început să organizeze chiar şi mici baluri de îndată ce scapă din urgia bombardamentelor, sunt minciuni gogonate. Nu facem asta pentru că avem umor, ci avem umor pentru că altfel ne-am curăţa. Ne dăm seama că urciorul nu va mai merge mult la apă, şi de aceea umorul e în fiecare lună mai muşcător.

Iar eu mai ştiu că, atâta vreme cât ne vom afla în război, tot ce se duce la fund în noi, ca nişte pietroaie, se va trezi după război, şi abia atunci va începe răfuiala pe viaţă şi pe moarte.

Zilele, săptămânile, anii de aici se vor întoarce cândva, şi camarazii noştri morţi se vor scula atunci din morminte şi vor mărşălui alături de noi; capetele ne vor fi limpezi, vom avea o ţinută, şi astfel vom păşi înainte, cu camarazii morţi lângă noi, cu anii de front îndărătul nostru: împotriva cui, împotriva cui?

*

Prin locurile acestea a trecut acum câtva timp un teatru de front. Pe un gard de scânduri se afla încă afişe colorate de la reprezentaţiile de atunci. Kropp şi cu mine zăbovim în faţa lor şi ne zgâim la ele. Nu putem înţelege că mai există aşa ceva. Pe afiş e înfăţişată o fată în rochie deschisă de

vară, cu un cordon roşu de lac pe şolduri. Se reazemă cu o mână de o balustradă, iar în cealaltă îşi ţine pălăria de paie. Poartă ciorapi albi şi pantofi albi, pantofi micuţi cu barete şi tocuri înalte. Îndărătul ei scânteiază marea albastră cu câteva valuri înspumate, iar într-un colţ se rotunjeşte luminos un golfuleţ. E o minunăţie de fată, cu nasul subţire, cu buze roşii şi picioare lungi, neînchipuit de curată şi de îngrijită; se îmbăiază desigur de două ori pe zi şi n-are niciodată negru sub unghii. Poate cel mult, câteodată, puţin nisip de pe plajă.

Lângă ea e un tânăr cu pantalonii albi, veston albastru şi caschetă de iaht, dar el ne interesează mai puţin.

Fata de pe gardul de scânduri e pentru noi un adevărat miracol. Uitasem că mai există aşa ceva şi nici acum nu ne credem ochilor. În tot cazul, de ani de zile, n-am mai văzut asemenea lucru, nici măcar ceva asemănător ca frumuseţe, seninătate şi fericire. Asta este pacea, aşa trebuie să fie, simţim emoţionaţi.

— Ia te uită la pantofii ăştia uşurei; n-ar putea umbla cu ei nici măcar un kilometru, îndrug eu, dar îmi dau numaidecât seama că am spus o prostie, căci numai un nătărău se poate gândi la marş în faţa unei asemenea imagini.

— Câţi ani să aibă? întreabă Kropp.

Eu evaluez:

— Cel mult douăzeci şi doi, Albert.

— Păi, în cazul ăsta ar fi mai mare decât noi. N-are mai mult de şaptesprezece, ascultă-mă pe mine!

Ne trec fiori.

— Ce zici, Albert? Asta ar fi ceva, nu?

El dă din cap:

— Acasă am şi eu o pereche de pantaloni albi.

— Pantaloni albi! îl îngân eu. Dar o fată ca asta…

Ne cercetăm cu privirea unul pe celălalt, de sus până jos. Dar nu-i mare lucru ce vedem: fiecare poartă o uniformă

decolorată de soare, peticită şi murdară. Ar fi o nebunie să ne comparăm.

De aceea îl zgâriem mai întâi, de pe gardul de scânduri, pe junele cu pantaloni albi, dar cu băgare de seamă, ca să nu ne atingem de fată. În felul acesta, parcă tot am obţinut ceva. Apoi Kropp propune:

— Ce-ar fi să ne ducem la despăduchere?

Eu nu prea sunt de acord, deoarece la despăduchere se strică efectele şi peste două ceasuri păduchii reapar. Dar, după ce ne cufundăm din nou în contemplarea afişului, mă declar gata. Ba merg chiar şi mai departe:

— Am putea să încercăm în acelaşi timp să facem rost şi de nişte cămăşi curate.

Albert, însă, declară dintr-un motiv oarecare:

— Ar fi mai bine să căutăm obiele.

— Da, şi obiele. Să mergem chiar acum; poate ne învârtim de ceva.

Dar în momentul acesta se apropie, tălălăind, Leer şi Tjaden; văd şi ei afişul şi, cât ai clipi, convorbirea devine trivială. Leer a fost primul din clasa noastră care a avut legături intime cu o femeie şi ne-a povestit după aceea amănunte excitante despre cele întâmplate. În faţa afişului, el se entuziasmează în felul lui şi Tjaden îi ţine isonul din răsputeri.

N-aş putea spune că lucrul acesta ne scârbeşte. Cine nu vorbeşte măscări nu e soldat; numai că, în clipele astea, felul lor de-a vorbi nu-i tocmai pe placul nostru; de aceea ne tragem la o parte şi ne îndreptăm spre hala de despăduchere, cu sentimentul că e un magazin de fină lenjerie bărbătească.

*

Casele în care suntem cartiruiţi se află în apropiere de canal. Dincolo de canal sunt iazuri împrejmuite de păduri

de plopi; dincolo de canal sunt şi femei.

Casele din partea noastră au fost evacuate. În partea cealaltă, însă, se văd din când în când locuitori.

Seara înotăm. Deodată apar pe mal trei femei. Merg încet şi nu întorc capul, cu toate că ne scăldăm fără chiloţi.

Leer le strigă. Ele râd şi se opresc ca să se uite la noi. Le aruncăm, în franţuzeasca noastră stricată, tot felul de cuvinte care ne trec prin cap, talmeş-balmeş, la iuţeală, numai ca să nu plece. Nu sunt desigur cuvinte prea delicate, dar altele nu avem de unde cunoaşte.

Între cele trei femei e una subţire, oacheşă. Când râde, i se văd dinţii sclipind. Are mişcări repezi şi fusta îi joacă pe picioare. Deşi apa e rece, suntem foarte vioi şi ne străduim să le interesăm, ca să mai stea. Încercăm să spunem lucruri glumeţe şi ele răspund, fără ca noi să le înţelegem; râdem şi le facem semne cu mâna. Tjaden e mai chibzuit. Dă fuga în casă, aduce o pâine neagră cazonă şi o înalţă deasupra capului.

Asta are mare efect. Femeile dau din cap şi ne poftesc să mergem la ele. Dar asta n-avem voie. E strict interzis să călcăm pe malul celălalt. Pe poduri sunt pretutindeni santinele. Fără permis nu putem face nimic. Le tălmăcim deci să vină ele la noi; dar toate scutură din cap şi arată spre poduri. Nici ele nu sunt lăsate să treacă.

Se întorc, o iau încet în susul canalului, mereu de-a lungul malului. Le însoţim înotând. După câteva sute de metri cotesc şi arată spre o casă ceva mai la o parte, pitită între arbori şi tufişuri. Leer întreabă dacă acolo stau.

Ele râd – da, acolo le e casa.

Le strigăm c-o să venim când n-au să ne poată vedea santinelele. La noapte. Noaptea asta.

Ele ridică mâinile, lipesc o palmă de alta, îşi culcă obrazul pe ele şi închid ochii. Au înţeles. Cea subţire şi oacheşă face câţiva paşi de dans. Una blondă ciripeşte:

— Pâine… bun…

Confirmăm cu însufleţire c-o să le aducem. Dar nu numai pâine, ci şi alte bunătăţi; dăm ochii peste cap şi le descriem prin gesturi. Leer e cât p-aci să se înece, vrând să le demonstreze că le va aduce o bucată de salam. Dacă ar fi nevoie, am fi în stare să le promitem un întreg depozit de alimente. Ele se depărtează şi mai întorc de câteva ori capul. Ne căţărăm pe mal în partea noastră, ca să vedem dacă intră într-adevăr în casa în care ne-au arătat-o, căci s-ar putea foarte bine să ne fi minţit. Apoi ne aruncăm din nou în apă şi facem calea întoarsă.

Fără permis, n-are voie nimeni să treacă pe pod; de aceea, la noapte, ne vom duce înot. Emoţia se cuibăreşte în noi şi ne răpeşte toată liniştea. Nu mai putem sta locului şi ne ducem la cantină. Acolo se găseşte din întâmplare bere şi un fel de punci.

Bem punci şi povestim aventuri fantastice, pe care nu le-am avut niciodată şi cu care ne minţim unii pe alţii. Fiecare e dispus să-l creadă pe celălalt şi aşteaptă nerăbdător să născocească la rându-i ceva şi mai şi. Mâinile ne sunt neliniştite, fumăm nenumărate ţigări, până ce Kropp zice:

— În definitiv, am putea să le ducem şi câteva ţigări.

Imediat le punem în capele şi le păstrăm acolo.

Cerul se învârteşte ca un măr necopt. Suntem patru, dar numai trei pot merge; de aceea trebuie să scăpăm de Tjaden şi-l cinstim cu rom şi punci până ce se clatină pe picioare. Când se întunecă, pornim spre casă cu Tjaden în mijlocul nostru. Ardem ca focul şi pofta de aventură clocoteşte în noi. Pentru mine va fi fata cea subţire şi oacheşă; pe celelalte le-am împărţit de asemenea în bună înţelegere.

Tjaden se năruie pe saltea şi începe să sforăie. O dată se trezeşte şi se uită la noi cu un rânjet atât de şiret că ne cuprinde spaima ca nu cumva să se fi prefăcut şi punciul cu care l-am tratat să fi fost de pomană. Dar Tjaden se prăbuşeşte din nou pe saltea şi readoarme.

Fiecare dintre noi, ceilalţi trei, pregăteşte câte o pâine întreagă şi o înveleşte în hârtie de ziar. Punem în pachet şi ţigările şi, alături de ele, trei bucăţi zdravene de lebăr, pe care le-am primit chiar astă-seară. E un cadou destul de frumos.

Deocamdată, vârâm toate lucrurile în cizme, fiindcă trebuie să le luăm cu noi, cizmele, să nu călcăm cumva în sârmă şi cioburi pe malul celălalt. Cum însă până acolo mergem înot, n-avem nevoie de altă îmbrăcăminte. De altfel, e întuneric şi casa nu-i prea departe.

Pornim cu cizmele în mână. Intrăm repede în apă, ne întindem pe spate şi înotăm, ţinând cizmele pline de daruri deasupra capului.

Pe malul celălalt ne suim cu băgare de seamă, scoatem pachetele şi tragem cizmele în picioare. Lucrurile aduse le luăm sub braţe. Şi aşa, uzi, goi, numai cu cizmele pe noi, pornim în trap. Găsim casa numaidecât. Stă mută şi întunecată în mijlocul tufişurilor. Leer cade peste o rădăcină şi-şi zgârie coatele.

— Nu face nimic, zice vesel.

Ferestrele au obloane. Ne furişăm în jurul casei şi încercăm să vedem prin crăpături. Apoi devenim nerăbdători. Kropp are subit o clipă de şovăială:

— Ce ne facem dacă-i un maior cu ele?

— O tulim şi bună pace, rânjeşte Leer. Să citească numărul regimentului aici…

Şi se bate cu palma pe şezut.

Uşa casei e deschisă. Cizmele noastre bocănesc zgomotos. Se crapă o uşă, dinăuntru răzbate lumină, o femeie dă speriată un ţipăt. Noi facem: *„Pst, pst – camarade – bon ami…”*[3] şi săltăm pachetele, privind-o cu ochii rugători.

Le vedem acum şi pe celelalte două. Uşa se deschide de tot şi lumina cade pe noi. Ne recunosc şi toate trei rid cu

[3] În franţuzească stricată: „Pst, pst – camarad – prieten bun”.

poftă de înfăţişarea noastră. Se îndoaie de şale şi se cocârjează în pragul uşii de atâta râs. Ce mlădioase le sunt mişcările!

— *Un moment!* face apoi una dintre ele.

Dispar din faţa noastră şi ne aruncă tot felul de ţoale, cu care ne acoperim cât putem de bine. După aceea ne dau voie să intrăm. În odaie arde o lămpiţă, e cald şi miroase uşor a parfum. Despachetăm lucrurile şi, ca să le dăm. Ochii le lucesc: se vede că le e foame.

Apoi ne simţim cu toţii puţintel intimidaţi. Leer face gestul de a mânca. Asta înviorează din nou atmosfera, femeile aduc farfurii şi cuţite şi se reped la bucăţile de lebăr. Dar înainte de a îmbuca, ridică mai întâi fiecare felioară, cu admiraţie, în aer, iar noi suntem foarte mândri.

Revarsă asupra noastră clipocitul vorbirii lor – nu prea înţelegem ce spun, dar ne dăm seama că sunt cuvinte pline de bunăvoinţă. Poate că şi părem foarte tineri. Cea subţire şi oacheşă mă mângâie pe păr şi spune ceea ce spun toate femeile franceze:

— *La guerre – grand malheur – pauvres garçons...*[4]

Eu o ţin de braţ şi-mi afund gura în palma ei. Degetele îmi cuprind faţa. Deasupra mea sunt ochii ei tulburători, arămiul cald al pielii şi buzele roşii. Gura rosteşte cuvinte pe care nu le înţeleg. Nici ochii nu-i înţeleg bine; spun mai multe decât ne aşteptam venind aici.

Alături sunt camere. Îndreptându-mă într-acolo, îl văd pe Leer cu blonda, gălăgios şi agresiv. Nu-i de mirare: se pricepe. Dar eu – eu sunt pierdut într-un vis depărtat, molcom şi năvalnic, şi mă dau lui întreg. Dorinţele mele sunt împletite ciudat în pofte şi abdomen. Mă cuprinde ameţeala, căci aici nu e nimic de care să mă pot crampona. Cizmele le-am lăsat tustrei ta uşă, ni s-au dat în schimb papuci, şi acum nu mai am nimic care să-mi redea siguranţa şi obrăznicia soldatului: nici armă, nici centiron,

[4] Războiul – mare pacoste – bieţii băieţaşi (fr.).

nici uniformă, nici capelă. Mă las în voia necunoscutului, întâmplă-se ce s-o întâmpla – căci, oricum, mi-e totuşi puţintel teamă.

Fata subţire şi oacheşă îşi saltă sprâncenele când cugetă, dar le ţine nemişcate când vorbeşte. Uneori sunetul de pe buzele ei nu devine cuvânt întreg, ci se îneacă sau, numai pe jumătate format, vibrează deasupra mea: are traiectorie de cometă. Ce-am ştiut eu până azi despre asemenea lucruri – ce ştiu acum despre ele? Cuvintele acestei limbi străine, din care abia dacă înţeleg ceva, îmi dau un soi de somnolenţă, care face ca odaia să se estompeze într-o lumină difuză, amăruie; numai chipul de deasupra mea trăieşte cu contur precis.

Ce multiplă e o faţă ca asta, care încă acum un ceas mi-a fost străină, iar acum se apleacă peste mine cu o duioşie care nu izvorăşte dinlăuntru, ci din noapte, din univers, din sânge, şi pare doar a se îmbina cu ea. Lucrurile din cameră, atinse de această răsfrângere, capătă o înfăţişare deosebită, şi mă cuprinde respectul pentru pielea mea albă când lumina lămpii cade pe ea, iar mâna ei arămie şi răcoroasă mi-o dezmiardă.

Ce diferite sunt toate acestea de cele ce se petrec în bordelurile pentru soldaţi, unde avem voie să ne ducem şi unde facem coadă. N-aş vrea să mă gândesc la asemenea lucruri, dar fără voie îmi fulgeră prin minte şi mă înspăimântă, căci s-ar putea să nu mă mai pot dezbăra niciodată de ele.

Apoi, însă, simt buzele femeii subţiri şi oacheşe şi-mi apăs gura pe ele, închid ochii şi aş vrea să sting astfel totul, războiul şi groaza şi vulgaritatea, ca să mă trezesc tânăr şi fericit; mi-amintesc imaginea fetei de pe afiş şi, o clipă, mi se pare că toată viaţa mea depinde de cucerirea ei... Cu atât mai adânc mă cufund în braţele care mă cuprind – poate că se va produce o minune.

.....

După aceea, nu ştiu cum, suntem iarăşi cu toţii împreună. Leer e radios. Ne luăm rămas bun din toată inima şi ne tragem cizmele. Aerul nopţii ne răcoreşte trupurile înfierbântate. Plopii se înalţă în beznă şi foşnesc. Luna e pe cer şi pe apa canalului. Nu alergăm; mergem unul lângă altul cu paşi mari.

Leer zice:

— Ce să spun: a meritat o pâine!

Eu nu mă pot decide să vorbesc: nu sunt nici măcar voios.

Deodată auzim paşi şi ne ascundem îndărătul unui tufiş.

Paşii se apropie, trec pe lângă noi. Vedem un soldat în pielea goală, numai cu cizme în picioare, ud ca şi noi la venire, cu un pachet sub braţ, alergând în galop drept înainte. Este Tjaden în plină viteză. A şi dispărut.

Râdem. Mâine o să înjure.

Nevăzuţi de nimeni, ajungem la sacii noştri de paie.

*

Sunt chemat la cancelarie. Comandantul companiei îmi dă ordinul de serviciu pentru plecarea mea în permisie şi foaia de drum – şi-mi urează călătorie bună. Mă uit la ordin, să văd câtă permisie am. Şaptesprezece zile – paisprezece de permisie şi trei pentru drum. E prea puţin şi întreb dacă pentru călătorie nu mi se pot acorda cinci zile. Bertinck arată spre ordinul de serviciu. Abia acum observ că nu sunt obligat să mă întorc imediat pe front. După terminarea permisiei trebuie să mă prezint mai întâi la şcoala din tabăra de pe bărăgan.

Ceilalţi mă invidiază. Kat îmi dă sfaturi cum să încerc să mă învârtesc:

— Dacă eşti şmecher, acolo rămâi.

Aş fi preferat să plec abia peste opt zile, fiindcă atât mai stăm aici, şi aici e bine.

Se înţelege că trebuie să le fac cinste la cantină, Suntem cu toţii puţin cherchelіţi. Eu mă întristez; voi lipsi şase săptămâni; e un mare noroc, fireşte, dar cum va fi când mă voi întoarce? O să-i găsesc pe toţi? Haie şi Kemmerich lipsesc de pe acum – cui îi va mai veni rândul?

Bem şi-mi plimb privirea de la unul la altul. Albert stă lângă mine şi fumează, e vioi, am fost totdeauna împreună; în faţă e Kat cu umerii lui căzuţi, cu policarul mai gros decât la alţi muncitori şi cu glasul domol; Müller cu dinţii ieşiţi în afară şi cu râsul lui ca un lătrat; Tjaden cu ochii de şoarece; Leer care-şi lasă o barbă cât toate zilele şi pare de patruzeci de ani.

Peste capetele noastre pluteşte fum gros. Ce s-ar face ostaşul fără tutun? Cantina e un refugiu, iar berea e mai mult decât o băutură: e semnul că te poţi întinde în voie şi fără nicio primejdie. Ceea ce şi facem: ne lungim picioarele cât putem şi scuipăm copios în jurul nostru, de ţi-e mai mare dragul. Ce senzaţie ciudată, când te gândeşti că mâine plec!

Noaptea ne mai ducem o dată pe malul celălalt al canalului. Aproape că mi-e teamă să-i spun femeii subţiri şi oacheşe că plec şi că în ziua când mă voi întoarce o să fim desigur cu totul în altă parte; că prin urmare n-o să ne mai vedem niciodată. Dar ea dă doar din cap şi se face că nu ştie despre ce e vorba. La început nu pot înţelege, dar apoi pricep. Leer are dreptate: dacă plecam pe front, ar spune cu siguranţă: „*pauvre garçon*”*,* dar pe unul care pleacă în permisie nu-l plânge, nu-i atât de interesant. Ducă-se la dracu cu ciripitul şi cu sporovăitul ei! Îţi imaginezi cine ştie ce miracol şi, când colo, totul n-a fost decât pentru o pâine.

A doua zi, după ce mă întorc de la despăduchere, pornesc spre linia ferată de front. Albert şi Kat mă însoţesc. În staţie mi se spune că până la plecarea trenului mai am de aşteptat câteva ceasuri. Ceilalţi doi trebuie să se întoarcă la unitate. Ne luăm rămas bun.

— Serviciu uşor, Kat! Serviciu uşor, Albert!

Ei pleacă şi, din drum, îmi mai fac de câteva ori semne cu mâna. Siluetele lor se micşorează. Le cunosc fiecare pas, fiecare mişcare; i-aş recunoaşte de la cea mai mare depărtare. Apoi dispar.

Mă aşez pe raniţă şi aştept.

Deodată, mă cuprinde o nerăbdare sălbatică: să plec cât mai repede.

*

Zăbovesc în multe gări, stau la rând în faţa multor cazane cu ciorbă, mă ghemuiesc pe multe scânduri – apoi însă priveliştile de afară încep să-mi strângă inima, devin cunoscute şi tulburătoare. Peisajul alunecă de-a lungul ferestrelor înserate; apar sate cu acoperişuri de stuf, trase ca nişte şepci peste casele construite din scânduri încrucişate şi proaspăt văruite, lanuri de grâne care lucesc ca sideful în lumina oblică, livezi şi hambare şi tei bătrâni.

Numele gărilor devin noţiuni la care mi se cutremură inima. Trenul duduie şi pufăie, stau la fereastră şi mă ţin de stinghiile ramei. Numele acestea sunt jaloanele tinereţii mele.

Câmpii întinse, ogoare, ogrăzi – o căruţă trece singuratică pe şosea, profilându-se pe orizontul paralel cu ea. O barieră, îndărătul căreia aşteaptă ţărani; fete care fâlfâie mâinile; copii care se joacă lângă terasamentul căii ferate; drumuri care duc spre interiorul ţării, drumuri nedesfundate, fără artilerie.

E seară şi, dacă trenul n-ar urui atât de tare, aş ţipa. Câmpia se desfăşoară oblu şi, pe albastrul pal, începe să se deseneze în depărtare silueta coamelor de munţi. Recunosc profilul caracteristic al muntelui Dolben, creasta lui colţuroasă care se întrerupe brusc în locul unde se curmă linia pădurilor. Îndărătul lui trebuie să apară oraşul.

Dar acum lumina roşie-aurie se revarsă estompată deasupra lumii, trenul duruie la o curbă şi apoi la încă una – şi, fantomatici, şterşi, nebuloşi se ivesc plopii încă departe, în şir lung, unii după alţii, plăsmuiţi din umbră, din lumină şi nostalgie.

Câmpul se învârteşte încet împreună cu ei, trenul îi ocoleşte, distanţele dintre pomi se micşorează, formând acum un tot şi, o clipă, văd numai unul singur; apoi ceilalţi apar iarăşi dindărătul celui din faţă şi zăbovesc încă multă vreme, numai ei, pe fundalul cerului, până ce sunt acoperiţi de primele case.

Un pasaj de nivel. Stau la fereastră şi nu mă pot dezlipi. Ceilalţi îşi pregătesc lucrurile pentru coborâre Rostesc încet numele străzii peste care trecem – Bremerstrasse – Bremerstrasse…

Biciclişti, trăsuri, oameni; e o stradă cenuşie, cu un pasaj cenuşiu sub calea ferată – şi ea mă îmbrăţişează de parcă ar fi mama.

Apoi trenul se opreşte şi iată gara, cu larma, cu strigătele şi cu tăbliţele ei. Îmi salt raniţa în spinare şi-i închei cârligele, iau puşca în mână şi cobor din vagon, poticnindu-mă.

Pe peron privesc împrejur; nu cunosc pe nimeni dintre cei care forfotesc încoace şi încolo. O soră de la Crucea Roşie îmi oferă ceva de băut. Întorc capul; prea îmi surâde prosteşte, pătrunsă de importanţa ei: Uitaţi-vă la mine, dau unui soldat o cană cu cafea. Îmi spune şi „camarade” – asta îmi lipsea!

În faţa gării însă, văd gârla care aleargă pe lângă stradă, care ţâşneşte vijelios din stăvilarele de la puntea morii. Alături e vechiul foişor cu patru colţuri, în faţa lui teiul cel mare, iar în zare amurgul.

Aici am stat adesea cu băieţii – cât e de atunci? Pe podul acesta am trecut cu ei şi am tras în piept mireasma rece şi putredă a apei stătute; ne-am aplecat deasupra apei

liniştite de dincoace de stăvilar, unde alge şi plante căţărătoare erau agăţate de stâlpii podului – iar dincolo de stăvilar, în zilele calde, am gustat cu încântare priveliştea apelor înspumate, pălăvrăgind despre profesorii noştri.

Păşesc pe pod, mă uit în dreapta şi în stânga; apa e încă plină de alge şi se prăvăleşte ca şi atunci, boltindu-se cu sclipiri argintii; în foişor sunt şi acum călcătoare cu braţele goale în faţa rufelor albe şi dogoarea fiarelor de călcat năpădeşte din ferestrele deschise. Câini umblă haihui pe uliţa îngustă; la porţile caselor stau oameni care se uită după mine, când trec atât de murdar şi de împovărat.

La cofetăria asta am mâncat îngheţată cu băieţii şi am învăţat să fumăm. Pe uliţa asta, care alunecă acum pe lângă mine, cunosc fiecare casă, băcănia, drogheria, brutăria. Apoi ajung la uşa cafenie cu clanţă uzată şi mâna mi se face grea. O deschid: răcoarea dinăuntru mă izbeşte ciudat şi-mi împăienjeneşte ochii.

Scara, sub cizmele mele, trosneşte. Sus se deschide o uşă şi cineva priveşte peste balustradă. Ştiu, e uşa de la bucătărie, şi înăuntru se prăjesc chiftele de cartofi; toată casa e plină de mirosul lor. Fireşte – doar e sâmbătă, şi probabil că sora mea cea mare e aceea care s-a aplecat să vadă cine vine. O clipă mă simt ruşinat şi las capul în piept, apoi scot casca şi mă uit în sus. Da, e sora mea mai mare.

— Paul! strigă ea. Paul…!

Dau din cap, raniţa se izbeşte de balustradă şi puşca mi se pare nespus de grea.

Soră-mea deschide furtunos o uşă şi strigă:

— Mamă, mamă, a venit Paul!

Nu mai pot face niciun pas. „Mamă, mamă, a venit Paul.”

Mă lipesc de perete şi strâng în mâini, cu toată vlaga din mine, casca şi arma. Le strâng cât pot, dar nu mai sunt în stare să mă mişc; scara îmi fuge din faţa ochilor, mă lovesc la picioare cu patul puştii şi-mi încleştez furios dinţii, dar n-am nicio putere în faţa acestor cuvinte strigate de sora

mea; nimic nu mă poate face să trec peste ele. Mă străduiesc cu toată fiinţa să râd şi să vorbesc, dar nu pot scoate niciun sunet din gâtlej, şi stau astfel pe scară, nefericit, nevolnic, într-o încordare groaznică, şi nu vreau, şi totuşi lacrimile mi se rostogolesc pe faţă, unele după altele.

Soră-mea se întoarce şi mă întreabă:

— Dar ce ai?

Atunci mă reculeg şi dau fuga până sus în antreu. Îmi proptesc arma într-un colţ, reazem raniţa de perete şi pun casca deasupra. Până şi de centironul cu tot ce atârnă de el trebuie să mă lepăd. Apoi spun furios:

— Dă-mi odată o batistă!

Ea îmi dă una din şifonier şi mă şterg pe faţa. Deasupra mea, pe perete, atârnă caseta de sticlă cu fluturi prinşi cândva de mine.

Acum aud glasul mamei. Vine din dormitor.

— Nu s-a sculat încă? o întreb pe soră-mea.

— E bolnavă, îmi răspunde.

Intru la ea, îi dau mâna şi spun cât pot mai liniştit:

— Am venit, mamă.

Mama zace mută în semiîntuneric. Apoi mă întreabă speriată, şi simt cum privirea ei mă pipăie:

— Eşti rănit?

— Nu, sunt în permisie.

Mama e foarte palidă. Mă feresc să fac lumină.

— Ce proastă sunt! zice. Plâng, în loc să mă bucur.

— Eşti bolnavă, mamă? o întreb.

— Azi o să mă dau puţin jos din pat, răspunde ea şi se întoarce spre soră-mea care trebuie să alerge mereu în bucătărie ca să nu i se ardă mâncarea: Desfă şi borcanul cu dulceaţă de coacăze… Ştiu că-ţi plăcea, nu? mă întreabă.

— Da, mamă, n-am mai mâncat de mult dulceaţă de coacăze.

— Parc-am fi bănuit c-ai să vii, râde soră-mea. Avem mâncarea ta favorită, chiftele de cartofi – şi acum şi cu

dulceaţă de coacăze!

— Păi nu-i azi sâmbătă? răspund.

— Aşază-te lângă mine, zice mama.

Mă priveşte. Mâinile ei sunt albe şi bolnăvicioase şi înguste în comparaţie cu ale mele. Rostim numai câteva cuvinte şi-i sunt recunoscător că nu mă întreabă nimic. Ce i-aş putea spune? Tot ce-a fost cu putinţă s-a întâmplat. Am scăpat teafăr şi sunt acum lângă dânsa. Iar în bucătărie e soră-mea, care pregăteşte masa de seară şi cântă.

— Băiatul meu drag, zice mama încet.

N-am fost niciodată prea afectuoşi în familia noastră; asemenea lucruri nu se obişnuiesc la oamenii săraci care trebuie să muncească din greu şi au de luptat cu grijile. Ei nici nu pot concepe aşa ceva; nu le place să repete de mai multe ori ceea ce ştiu cu toţii. Când mama îmi spune „băiatul meu drag”, e tot atât de mult ca atunci când alta ar face mai ştiu eu ce. Sunt sigur că borcanul cu dulceaţă de coacăze e singurul pe care-l are de luni de zile şi că l-a păstrat anume pentru mine, la fel ca şi biscuiţii cam vechi pe care mi-i dă acum. Probabil că i-a căpătat la o ocazie şi i-a pus numaidecât deoparte pentru mine.

Stau lângă patul ei şi prin fereastră licăre, cafenii şi aurii, castanii din grădina restaurantului de peste drum. Răsuflu adânc şi-mi spun: „Eşti acasă, băiete, eşti acasă”. Dar o anumită stânjeneală nu se dezlipeşte de mine; nu mă pot deprinde chiar cu toate. Aici e mama, aici e sora, aici e caseta cu fluturi şi colo pianul de mahon – dar eu nu simt încă pe de-a întregul acasă. E un văl şi un pas între mine şi celelalte.

De aceea ies din odaie, mă întorc cu raniţa la patul mamei şi despachetez ce-am adus; o brânză întreagă de Olanda, pe care mi-a procurat-o Kat, două pâini cazone, trei litre de unt, două cutii cu pastă de ficat, o jumătate de kilogram de untură şi un săculeţ cu orez.

— Astea au să vă prindă bine, cred…

Ele dau din cap:

— Duceţi lipsă mare pe aici? mă informez.

— Da, nu prea e belşug. Dar voi pe front aveţi de-ajuns?

Zâmbesc şi arăt lucrurile aduse:

— Nu totdeauna chiar atât de mult, dar, de bine, de rău, merge.

Erna iese cu alimentele. Mama îmi apucă deodată mâna şi întrebă cu glasul îngăimat:

— A fost tare rău pe front, Paul?

Mamă, ce vrei să-ţi răspund? Tot nu vei putea să pricepi şi nici nu vei înţelege vreodată. Mă întrebi dacă a fost rău? Tu, mamă? Scutur din cap şi spun:

— Nu, mamă, nu aşa de rău. Suntem mulţi împreună şi atunci nu-i aşa de rău.

— Da, dar acum de curând a fost pe-aici Heinrich Bredemeyer şi a povestit că pe front e o grozăvie, mai ales de când cu gazele alea şi cu toate celelalte.

Mama spune asta! Mama care spune: „cu gazele alea şi cu toate celelalte”. Nu ştie nimic, e doar îngrijorată din pricina mea. Să-i spun că, odată, am găsit trei tranşee inamice, cu oameni încremeniţi în poziţia lor, ca loviţi de dambla? La parapete, în adăposturi, oriunde se aflau, oamenii stăteau sau zăceau cu feţele vinete, morţi.

— Ah, mamă, se povestesc atât de multe, răspund eu. Bredemeyer înşiră şi el verzi şi uscate. Nu vezi? Sunt sănătos tun.

Îngrijorarea tremurândă a mamei îmi redă liniştea pierdută. Acum pot umbla prin casă, pot vorbi şi răspunde, fără teamă că va trebui să mă reazem brusc de perete pentru că lumea se înmoaie ca guma, iar vinele se fac ca iasca.

Mama doreşte să coboare din pat; până atunci trec în bucătărie la soră-mea.

— Ce are? o întreb.

Ea dă din umeri:

— Zace de câteva luni, dar nu ne-a dat voie să-ţi scriem. Au văzut-o mai mulţi medici. Unul dintre ei a spus că s-ar putea să fie cancer.

*

Mă duc la comisariatul militar să-mi anunţ sosirea. Umblu agale pe străzi. Ici şi colo mă opreşte câte unul. Dar nu zăbovesc mult, căci nu vreau să mă întind la vorbă.

Când mă întorc de la cazarmă, aud pe cineva strigându-mă cu glas tare. Dus pe gânduri, mă uit să văd cine o şi mă pomenesc nas în nas cu un maior. Se răsteşte la mine:

— Nu ştii să saluţi?

— Mă iertaţi, domnule maior – răspund încurcat – nu v-am văzut.

El răcneşte şi mai tare:

— Nici să vorbeşti cumsecade nu ştii?

I-aş pocni una în mutră, dar mă stăpânesc, căci altfel mi s-ar duce dracului permisia; lipesc deci călcâiele şi glăsuiesc:

— S’trăiţi, domnule maior, nu v-am văzut.

— Altă dată să-ţi bagi minţile în cap, behăie el. Cum te cheamă?

Îi spun numele. Faţa lui stacojie şi buhăită scapără încă de indignare:

— Ce regiment?

Raportez regimentul. Dar încă nu s-a săturat:

— Unde staţionaţi?

Acum, însă, m-am săturat eu şi răspund:

— Între Langemark şi Bixschoote.

— Cum asta? întrebă uluit.

Îi explic că am venit abia acum un ceas în permisie – şi-mi închipui că de data asta o să-şi vadă de drum. Dar mă înşel. Se înfurie şi mai tare:

— Ai vrea poate să introduci aici năravuri de pe front?

Mută-ţi gândul! La noi, slavă Domnului, e ordine!

Apoi comandă:

— Douăzeci de paşi înapoi, marş-marş!

O furie surdă începe să mocnească în mine. Dar nu pot să-i fac nimic, fiindcă ar ordona să fiu arestat imediat. Mă năpustesc deci în goană înapoi, mă întorc spre dânsul şi, la şase metri în faţa lui, zvâcnesc într-un salut tăios şi nu-mi iau mâna de la capelă decât şase metri în urma lui.

Maiorul mă cheamă din nou şi-mi comunică acum amabil că mă va ierta de data asta. În poziţie de drepţi îi arăt recunoştinţa mea.

— Rupeţi rândurile! comandă.

Pocnesc din călcâie, execut întoarcerea şi-o iau din loc.

Asta mi-a stricat toată seara. Mă grăbesc să ajung acasă şi arunc uniforma într-un colţ; avusesem de altfel de la început intenţia asta. Apoi scot din dulap hainele civile şi mă îmbrac cu ele.

Am pierdut obişnuinţa şi mă simt stingherit. Costumul e cam scurt şi strâmt; am crescut în armată. Gulerul şi cravata îmi fac mizerii. În cele din urmă mă ajută soră-mea să mi-o leg. Ce uşor e un astfel de costum! Am impresia că umblu în izmene şi cămaşă.

Mă uit în oglindă. E un tablou ciudat. Un băieţandru ars de soare, ceva mai dezvoltat, mă priveşte plin de uimire.

Mama e bucuroasă că m-am îmbrăcat civil; se simte astfel mai apropiată de mine. Tata, însă, ar prefera să-mi pun uniforma, ar vrea să mă ia aşa cu dânsul la cunoştinţele lui.

Dar eu refuz.

*

E minunat să stai undeva liniştit, bunăoară în grădina restaurantului de peste drum, sub castani, lângă popicărie. Frunzele cad pe masă şi pe jos, puţine deocamdată, cele

dintâi. Am în faţa mea o halbă; obiceiul de a bea se dobândeşte la militărie. Halba e pe jumătate goală, mai am deci câteva înghiţituri bune, reci şi, afară de asta, pot comanda şi o a doua halbă, şi o a treia, dacă vreau. Aici nu-i nici apel, nici foc concentric, copiii birtaşului se joacă în popicărie, iar câinele îşi reazemă capul pe genunchii mei. Cerul e albastru şi, prin frunzişul castanilor, se zăreşte turnul verde al bisericii Sf. Margareta.

E minunat şi-mi place. Dar cu oamenii nu mă pot descurca. Singura fiinţă care nu întreabă nimic e mama. Însă chiar tatăl meu e cu totul altfel. Îmi cere să-i povestesc peripeţii de pe front, are dorinţe pe care le găsesc emoţionate şi năroade; cu el nu mai am aproape niciun contact sufletesc. Ar vrea să audă mereu câte ceva. Îmi dau seama că n-are de unde să ştie că asemenea lucruri nu se pot povesti şi totuşi aş vrea să-i fac pe plac; ar fi însă primejdios pentru mine să îmbrac lucrurile astea în cuvinte; mă gândesc cu teamă că ar lua proporţii uriaşe şi n-ar mai putea fi strunite. Unde am ajunge dacă ne-am dumeri pe de-a întregul asupra celor ce se petrec pe front!

Mă mărginesc deci să-i istorisesc câteva întâmplări hazlii. El însă mă întreabă dacă am fost şi într-o luptă corp la corp. Îi răspund că nu şi mă ridic să ies.

Dar asta nu schimbă nimic. Pe stradă, după ce m-am speriat de câteva ori, deoarece scârţâitul tramvaielor seamănă cu vuietul obuzelor ce se apropie, cineva mă bate pe umăr. E profesorul meu de germană care mă asaltează cu întrebările de rigoare:

— Ei, ce mai e pe front? Groaznic, groaznic, nu-i aşa? Da, e oribil, dar trebuie să rezistăm. Şi apoi, pe front, după câte am auzit, sunteţi cel puţin bine hrăniţi. Dumneata, Paul, arăţi bine, sănătos, voinic. Aici, fireşte, o ducem mai rău, se-nţelege, e şi explicabil; tot cei mai bun, numai pentru soldaţi!

Mă duce într-un local, la o masă de prieteni. Mi se face o

primire triumfală; un director îmi întinde mâna şi glăsuieşte:

— Aşa? Vii de pe front? Cum e moralul pe-acolo? Excelent, excelent, nu?

Îi spun că fiecare ar vrea să se întoarcă acasă.

Directorul râde zgomotos:

— Cred şi eu! Dar mai întâi trebuie să-i bateţi pe franţuji! Fumezi? Ţine, aprinde-ţi o ţigară. Chelner, adu-i şi tânărului nostru ostaş o halbă!

Din păcate am luat ţigara şi de aceea trebuie să rămân. Toţi revarsă asupră-mi numai bunăvoinţă, nimic de zis. Totuşi sunt enervat şi fumez cât pot de repede. Ca să fac cel puţin ceva, dau dintr-odată toată halba de duşcă. Imediat mi se comandă alta: oamenii ăştia ştiu ce datorează unui ostaş. Acum discută ce va trebui să anexăm. Directorul cu lanţ de fier la ceasornic cere cel mai mult: toată Belgia, regiunile carbonifere ale Franţei şi hălci mari din Rusia. Dă şi motive precise pentru care e necesar să avem toate astea, şi e intransigent până când toţi ceilalţi sunt la unison cu el. Apoi se porneşte să explice unde ar trebui să înceapă străpungerea frontului din Franţa şi, între timp, mi se adresează mie:

— Păi, să vă mai mişcaţi oleacă voi cei de-acolo, că ne-am săturat de veşnicul vostru război de poziţii. Scoateţi-i din tranşee, ce naiba! că atunci o să se facă şi pace.

Îi răspund că după părerea noastră o străpungere a frontului e imposibilă. Cei de dincolo au prea multe rezerve. Afară de asta, războiul e cu totul altfel decât aşa cum şi-l închipuie lumea.

El mă priveşte peste umăr şi-mi demonstrează că nu mă pricep.

— Sigur! zice el. Din punctul de vedere al fiecărui soldat în parte. Dar e vorba de întregul complex. Şi dumneata nu poţi judeca asta. Nu vezi decât micul dumitale sector şi de aceea nu ai perspectivă. Îţi faci datoria, îţi pui viaţa în

primejdie, asta-i foarte onorabil – fiecare dintre voi ar merita Crucea de fier – dar înainte de toate trebuie străpuns frontul inamic din Flandra şi apoi respinse trupele în jos.

Gâfâie şi-şi netezeşte barba:

— Trebuie respinse fără milă, de sus în jos. Şi apoi spre Paris!

Aş dori să ştiu cum îşi imaginează asta – şi golesc a treia halbă. Imediat îmi comandă încă una.

Dar nu mai stau. La plecare, directorul îmi vâră câteva ţigări în buzunar şi-mi urează drum bun, dându-mi o palmă amicală:

— Toate cele bune! Să sperăm că în curând o să auzim ceva mai de soi din partea voastră.

*

Altfel mi-am închipuit concediul. Acum un an, a şi fost altfel. Probabil că eu m-am schimbat de atunci. Între azi şi anul trecut e o prăpastie. Anul trecut nu cunoscusem încă războiul, fusesem în sectoare mai liniştite. Astăzi bag de seamă că, fără să ştiu, mi s-a scâlciat sufletul. Nu-mi mai găsesc loc aici; e o lume străină. Unii întreabă, alţii nu întreabă, şi acestora li se citeşte pe faţă că sunt mândri de atitudinea lor; ba uneori spun chiar, cu aerul lor de oameni înţelegători, că nu se poate vorbi despre asemenea lucruri. Şi sunt foarte încrezuţi pe chestia asta.

Cea mai mare plăcere pentru mine e să stau singur, atunci nu mă supără nimeni. Căci toţi revin mereu la acelaşi refren: ce rău merge, ce bine merge; unuia i se pare într-un fel, celuilalt altminteri – şi într-o clipă ajung la preocupările care alcătuiesc existenţa lor. Cu siguranţă că, pe vremuri, am fost şi eu aşa, dar acum nu mai găsesc niciun contact cu viaţa asta.

Oamenii vorbesc prea mult. Au griji, ţeluri, năzuinţe; eu

însă nu le pot concepe ca dânşii. Uneori zăbovesc cu unul dintre ei în grădiniţa restaurantului şi caut să-i explic că, în definitiv, principalul este să stai liniştit. Ei înţeleg, fireşte; mă aprobă, sunt de acord, dar numai cu vorba – numai cu vorba, din păcate! —; simt justeţea celor spuse de mine, însă numai pe jumătate; restul fiinţei lor e în altă parte, sunt împrăştiaţi; niciunul nu simte un lucru cu toate fibrele inimii; de altfel nici eu nu pot exprima bine ceea ce gândesc.

Când îi văd aşa, în odăile lor, în birourile lor, în profesiunile lor, simt o atracţie irezistibilă către toate astea, doresc să fiu şi eu în mijlocul lor şi să uit războiul; dar imediat mă dezgustă, e o lume prea strâmtă; cum poate umple ea viaţa cuiva? Ar trebui sfărâmată; căci e oare cu putinţă să se desfăşoare astfel, când în clipa asta, pe front, schijele ţiuie deasupra pâlniilor, iar rachetele luminoase suie spre cer, când răniţii sunt căraţi pe foi de cort, iar camarazii se lipesc de pereţii tranşeelor? Sunt altfel de oameni aici, oameni pe care nu-i pot înţelege, pe care-i invidiez şi-i dispreţuiesc. Gândul îmi zboară la Kat şi la Albert şi la Müller şi la Tjaden – ce-or fi făcând acum? Sunt poate la cantină sau poate că înoată – peste câteva zile trebuie să plece din nou în primele linii.

*

În camera mea, îndărătul mesei, e o canapea de piele cafenie. Mă aşez pe ea.

Pe pereţi sunt prinse cu pioneze o mulţime de poze pe care le-am decupat pe vremuri din reviste. Printre ele, cărţi poştale şi desene care mi-au plăcut. În colţ e o sobiţă de fier. Pe peretele din faţă, etajera cu cărţile mele.

În camera asta am trăit înainte de a fi soldat. Cărţile le-am cumpărat treptat cu banii agonisiţi din meditaţii. Multe dintre ele, de la anticari; toţi clasicii, bunăoară; un volum

legat în coperte de carton şi îmbrăcat în pânză albastră costa o marcă şi douăzeci de pfeningi; pe clasici i-am cumpărat în ediţii complete, căci eram conştiincios: nu-mi surâdeau „operele alese”; n-aveam încredere că editorii au selecţionat ce e mai bun; de aceea cumpăram numai operele complete. Le-am citit cu cea mai onestă râvnă, dar cele mai multe nu m-au prea entuziasmat. În schimb, preţuiam cărţile celelalte, cele moderne, care erau fireşte şi mult mai scumpe. Pe unele dintre ele nu le-am obţinut în mod cinstit: le-am împrumutat de la alţii şi nu le-am mai dat înapoi, pentru că nu mă puteam despărţi de ele.

Un raft al etajerei e plin cu cărţi de şcoală. Nu prea sunt cruţate; se vede că-s răscitite; unele pagini lipsesc, au fost smulse, se ştie pentru ce scopuri. Iar jos pe etajeră sunt îngrămădite caiete, hârtii şi scrisori, desene şi încercări literare.

Aş vrea să retrăiesc în minte epoca de atunci; că doar a rămas în odaie, o simt numaidecât, pereţii au păstrat-o. Ţin mâinile pe rezemătoarea canapelei; mă fac mai comod şi-mi trag şi picioarele sus; acum stau confortabil într-un colţ al canapelei, în braţele ei. Ferestruica e deschisă şi-mi arată imaginea familiară a străzii, cu turnul înalt al bisericii în fund. Câteva flori sunt pe masă. Tocuri, creioane, o scoică servind drept presor de hârtii, vechea călimară – aici nu s-a schimbat nimic.

Aşa o să fie şi după terminarea războiului, dacă voi avea noroc să mă întorc pentru totdeauna acasă. Ca şi acum o să stau aici, o să-mi privesc odaia şi o să aştept.

Sunt tulburat; dar n-aş vrea să fiu, căci nu-i bine. Aş dori mult să simt din nou extazul, impulsul acela violent şi nedefinit, ca odinioară când mă apropiam de cărţile mele. Aş dori ca vântul dorinţelor, care se desprindea din spinările colorate ale cărţilor, să mă cuprindă din nou, să topească blocul greu şi amorf de plumb ce zace undeva în străfundurile mele şi să-mi trezească din nou nerăbdarea,

bucuria înaripată pentru lumea gândirii – să-mi readucă pierduta sete de acţiune a tinereţii.

Stau şi aştept.

Îmi amintesc că trebuie să mă duc la mama lui Kemmerich; l-aş putea vizita şi pe Mittelstaedt, e desigur la cazarmă. Mă uit pe fereastră – la capătul străzii însorite se profilează vag şi estompat un şir de coline care se transformă îndată într-o zi luminoasă de toamnă, în care stau la foc şi, împreună cu Albert şi Kat, mănânc cartofi copţi în coajă.

Dar nu vreau amintirea asta şi-o şterg din minte. Vreau ca acum odaia să vorbească, să mă prindă în mrejele ei şi să nu-mi mai dea drumul; vreau să simt că aici mi-e locul şi să aud totul, pentru ca atunci când mă voi întoarce pe front să ştiu că războiul se scufundă şi piere de îndată ce apare valul întoarcerii acasă, că-i dus pentru totdeauna şi nu ne mai macină, că n-are altă putere asupra noastră decât pe cea exterioară!

Cotoarele cărţilor stau lipite unele de altele. Le ştiu pe toate şi-mi amintesc cum le-am aşezat în rafturi. Le rog din ochi: Vorbiţi-mi – primiţi-mă – primeşte-mă înapoi, viaţă de odinioară – tu cea atât de frumoasă, cea atât de lipsită de griji – primeşte-mă din nou!

Aştept – aştept.

Imagini se perindă; dar niciuna nu rămâne; sunt numai umbre şi amintiri.

— Nimic – nimic.

Nelinişstea mea sporeşte.

O senzaţie îngrozitoare de înstrăinare se naşte subit în mine. Nu mai pot găsi drumul înapoi, sunt mazilit; oricât implor şi mă străduiesc, nimic nu se mişcă; sunt nesimţitor şi trist, ca un osândit, şi trecutul îmi întoarce spatele. Totodată mă tem să-l invoc cu prea multă stăruinţă, pentru că nu ştiu ce-ar putea să se întâmple. Sunt ostaş – la asta trebuie să mă mărginesc.

Mă ridic obosit şi mă uit pe fereastră. Apoi iau o carte şi o frunzăresc pentru a citi ceva. Dar o pun la o parte şi aleg alta. În asta sunt pasaje subliniate. Caut, răsfoiesc, iau alte volume. Am acum un maldăr întreg lângă mine. Alte cărţi li se alătură, din ce în ce mai repede – hârtii, caiete, scrisori.

Stau mut în faţa lor. Ca în faţa unui tribunal.

Abătut.

Vorbe, vorbe, vorbe – nu ajung până la mine.

Încet pun cărţile la loc, în golurile rămase.

S-a sfârşit.

Îngândurat, ies din odaie.

*

Totuşi nu mă dau încă bătut. În camera mea, ce-i drept, nu mai intru, dar mă mângâi cu gândul că un şir scurt de zile nu trebuie să însemne neapărat un sfârşit. Pentru asta voi avea şi după aceea – mai târziu – timp destul, ani de zile. Deocamdată mă duc la cazarmă să-l văd pe Mittelstaedt. Stăm în camera lui; aerul de cazarmă nu-mi place, dar sunt obişnuit cu el.

Mittelstaedt îmi serveşte o noutate care mă electrizează: Kantorek a fost mobilizat ca glotaş[5].

— Închipuieşte-ţi, zice scoţând câteva ţigări bune. Vin aici de la lazaret şi primul peste care dau este el. Îmi întinde mina şi orăcăie: „Ia te uită! Mittelstaedt! Ce mai faci?” Îl măsor cu nişte ochi cât roata carului şi răspund: „Glotaşe Kantorek, serviciul e serviciu şi rachiul e rachiu; asta ar trebui s-o ştii dumneata mai bine ca oricine. Ia poziţia de drepţi când vorbeşti cu un superior”. Trebuia să-i vezi mutra! Un amestec de castravete în oţet şi obuz neexplodat. Puţin dezorientat, a încercat după aceea încă o dată să se bată pe burtă cu mine. Atunci l-am zgâlţâit ceva mai tare. Văzând aşa, a pus în bătaie bateria lui cea mai

[5] Soldat din rezervele armatei.

grea şi m-a întrebat confidenţial: „Ţineţi să vă aduc la cunoştinţă că aveţi de dat un examen pentru verificarea cunoştinţelor?” Voia să-mi aducă aminte, înţelegi? Atunci m-am înfuriat şi i-am adus şi eu aminte: „Glotaşe Kantorek, acum doi ani ne-ai împuiat capul până ce ne-am dus cu toţii la centrul de recrutare; printre noi se afla şi Joseph Behm, care nu prea voia să meargă. Şi Joseph Behm a căzut cu trei luni înainte de data când ar fi trebuit să fie mobilizat. Dacă nu erai dumneata, scăpa până atunci. Şi-acum la stânga-mprejur! Mai vorbim noi”. Mi-a fost uşor să fiu mutat la compania lui. Cel dintâi lucru a fost să-l duc la magazie şi să-i procur un echipament boboc. O să-l vezi îndată.

Coborâm în curte. Compania e aliniată. Mittelstaedt comandă „pe loc repaus” şi inspectează.

Deodată îl zăresc pe Kantorek şi abia îmi pot ţine râsul. Poartă un fel de redingotă dintr-o stofă albastră, foarte spălăcită. Pe spate şi la mâneci are petice mari, de culoare mai închisă. Haina aceasta trebuie să fi fost cândva a unui uriaş. Cu atât mai scurţi îi sunt pantalonii negri, tociţi; îi ajung abia până la jumătatea pulpei Dimpotrivă, bocancii sunt foarte spaţioşi, nişte încălţări străbune, tari ca fierul, cu vârfurile îndoite în sus şi, după moda veche, de încheiat cu şireturi într-o parte. În schimb, boneta e prea mică, o tichiuţă ca vai de lume. Îngrozitor de soioasă. Aspectul general e jalnic.

Mittelstaedt se opreşte în faţa lui.

— Glotaşe Kantorek, ăştia-s nasturi lustruiţi? N-ai să înveţi niciodată? Insuficient, Kantorek, insuficient…

Exult de plăcere înăuntrul meu. Exact aşa îl dojenea Kantorek pe Mittelstaedt la şcoală, exact cu acelaşi ton: „Insuficient, Mittelstaedt, insuficient!”

Mittelstaedt continuă să-l muştruluiască:

— Uită-te la Boettcher şi ia-ţi exemplu de la el. Ai avea ce învăţa.

Nu-mi vine a crede. E şi Boettcher aici, Boettcher,

portarul şcolii noastre! Şi tocmai el e dat ca exemplu! Kantorek mă săgetează cu o privire de parcă ar vrea să mă înghită. Eu însă îi rânjesc candid drept în faţă, ca şi când nici nu l-aş cunoaşte.

Ce mutră neroadă are cu tichiuţa şi cu uniforma lui! Şi o stârpitură ca asta ne băga pe vremuri în sperieţi când trona pe catedră şi ne împungea cu vârful creionului la verbele neregulate franţuzeşti, cu care tot n-am avut ce face mai târziu în Franţa. Nu sunt nici doi ani de atunci, şi iată-l acum pe glotaşul Kantorek despuiat de vrajă, cu genunchii strâmbi şi braţele ca nişte toarte de oală, cu nasturii prost lustruiţi şi într-o ţinută caraghioasă, un soldat imposibil. Nu-l mai pot asocia cu imaginea ameninţătoare de pe catedră, şi grozav aş vrea să ştiu ce voi face când prăpăditul ăsta va avea din nou dreptul să mă întrebe pe mine, deşcă veche: „Baumer, care este imperfectul verbului *aller*[6]?”

Deocamdată Mittelstaedt îi pune pe soldaţi să se răspândească în trăgători. Pe Kantorek îl numeşte, binevoitor, şef de grupă.

Bunăvoinţa asta îşi are însă rostul ei. La exerciţiile de răspândire în trăgători, şeful de grupă trebuie să fie totdeauna cu douăzeci de paşi în faţa grupei, iar când se comandă „Înapoi-marş!” linia de trăgători face pe loc la stânga-mprejur, pe când şeful grupei, care se pomeneşte deodată cu douăzeci de paşi în spatele liniei de trăgători, trebuie să se năpustească în galop, ca să ajungă din nou cu douăzeci de paşi în faţa grupei. Asta face laolaltă patruzeci de paşi în galop marş-marş. Dar abia a ajuns, că se şi comandă „Înapoi-marş!” şi şeful grupei trebuie să gonească acum alţi patruzeci de paşi, de data asta în direcţia opusă. Astfel grupa execută confortabil doar câte o întoarcere şi câţiva paşi, pe când şeful grupei se fâţâie încoace şi încolo ca o băşică într-o căldare. Şi totul se desfăşoară după una dintre faimoasele reţete ale lui Himmelstoss.

[6] A merge (fr.).

Kantorek nu se poate aştepta la altceva din partea lui Mittelstaedt, pe care l-a împiedicat odată să promoveze clasa, şi Mittelstaedt ar fi un idiot să nu profite de această ocazie admirabilă, înainte de a se întoarce pe front. Parcă mori mai uşor, după ce cazarma ţi-a oferit o asemenea şansă.

Deocamdată, Kantorek o zbugheşte încoace şi încolo ca un mistreţ hăituit. După câtva timp Mittelstaedt comandă încetarea, şi acum începe exerciţiul atât de important al târâtului pe jos. Pe genunchi şi în coate, cu arma în poziţie reglementară, Kantorek îşi strecoară divinul trup prin nisip, foarte aproape de noi. Gâfâie zgomotos, şi gâfâitul lui e muzică pentru urechile noastre.

Mittelstaedt îl îmbărbătează, consolându-l pe glotaşul Kantorek cu citate din repertoriul profesorului Kantorek:

— Glotaşe Kantorek, avem fericirea să trăim într-o epocă măreaţă; trebuie deci să ne adunăm toate puterile şi să înfruntăm uneori şi câte un neajuns.

Kantorek scuipă o bucată murdară de lemn, ce i-a intrat între dinţi, şi asudă.

Mittelstaedt se apleacă peste el şi-i suflă pe un ton patetic şi insinuant:

— Iar din pricina unor fleacuri să nu uităm niciodată grandioasele clipe prin care trecem, Kantorek!

Mă mir că nu-l văd pe Kantorek plesnind cu zgomot, mai ales că acum urmează ora de gimnastică, la care Mittelstaedt îl imită sublim, apucându-l de turul pantalonilor când e agăţat de bara fixă, şi-i trece bărbia peste stinghie, îndopându-l în acelaşi timp cu precepte bine simţite. Exact aşa a procedat şi Kantorek pe vremuri cu el.

După aceea se distribuie sarcinile următoare.

— Kantorek şi Boettcher, după pâine! Luaţi şi căruciorul cu voi.

Câteva minute mai târziu, cei doi pornesc cu căruciorul. Kantorek, furios, îşi ţine capul în piept. Portarul e mândru,

pentru că are o treabă uşoară.

Manutanţa e la celălalt capăt al oraşului. Cei doi trebuie să străbată deci toată urbea dus şi întors.

— Asta o fac de câteva zile, rânjeşte Mittelstaedt. Sunt oameni care au şi început să-i aştepte, ca să-i vadă când trec.

— Splendid! exclam eu. Şi nu s-a plâns niciodată?

— A încercat! Dar comandantul nostru a izbucnit într-un hohot de râs homeric când a auzit despre ce e vorba. Nu poate înghiţi dascălii de şcoală. Şi, afară de asta, mă am bine cu fiica lui.

— O să te trântească la examen.

— Mă doare-n cot! răspunde Mittelstaedt flegmatic. De altfel, reclamaţia lui a fost inutilă, pentru că am putut dovedi că are de obicei sarcini uşoare.

— N-ai putea să-l freci odată în lege, ca să scoţi tot untul din el? întreb eu.

— Prea e nătântoc ca să merite aşa ceva, răspunde Mittelstaedt cu superioritate şi mărinimie.

*

Ce este permisia? O nesiguranţă care face ca după aceea toate să fie mult mai dificile. Chiar din primele zile simţi clipa despărţirii. Mama mă priveşte mută – numără ceasurile, ştiu; în fiecare dimineaţă e tristă. Încă o zi mai puţin! Raniţa mi-a ascuns-o undeva; nu vrea s-o vadă, ca să nu-şi amintească.

Ceasurile zboară repede când te frământă gândurile. Mă smulg din vâltoarea lor şi o însoţesc pe soră-mea. Se duce la abator să cumpere câteva kilograme de oase. Asta e o mare favoare, şi încă din zori oamenii se aşază la coadă ca să obţină cele câteva ciolane. Unii leşină acolo.

Noi n-avem noroc. După ce-am aşteptat cu schimbul trei ceasuri, coada se împrăştie. Oasele s-au isprăvit.

Bine măcar că-mi primesc eu raţia mea. Din ea îi aduc şi mamei şi, în felul acesta, avem cu toţii o hrană mai substanţială.

Tot mai grele devin zilele, tot mai trişti ochii mamei, încă patru zile. Trebuie să mă duc la mama lui Kemmerich.

*

Nu, asemenea lucruri nu se pot scrie. Femeia aceasta care plânge cu hohote şi tremură, care mă zgâlţâie şi se răsteşte la mine: „De ce trăieşti tu, dacă el e mort?”, care mă scaldă în lacrimile ei şi strigă: „De ce-aţi mai venit pe lume, copii ca voi…”, care se prăbuşeşte pe un scaun şi mă întreabă printre sughiţuri: „L-ai văzut? L-ai mai văzut? Cum a murit?”

Îi spun că a fost lovit de un glonţ în inimă şi a murit numaidecât. Dar ea se uită la mine şi se îndoieşte:

— Minţi. Ştiu eu mai bine. Am simţit cât de greu a murit. I-am auzit glasul, şi în fiecare noapte am trăit spaimele lui. Spune-mi adevărul; vreau să-l ştiu, trebuie să-l ştiu.

— Nu, îi răspund, am fost lângă el. A murit imediat.

Ea mă roagă cu glasul strivit:

— Spune-mi. Trebuie. Ştiu că vrei să mă consolezi cu vorbele tale, dar nu vezi că mă chinuieşti mai rău decât dacă mi-ai spune adevărul? Nu pot suporta nesiguranţa; spune-mi cum a fost, oricât de groaznic ar fi. Tot e mai bine decât ceea ce mi-aş închipui eu.

N-am să-i spun niciodată; mai degrabă să mă toace de viu. O deplâng, dar îmi face impresia că-i şi puţin cam proastă. De ce nu-i ajunge ce i-am spus? Kemmerich e mort şi rămâne mort, indiferent dacă ştie ori nu ştie ea cum a murit. Când ai văzut atâţia morţi, nu mai poţi înţelege o asemenea revărsare de durere pentru unul singur. Spun deci pe un ton destul de nerăbdător:

— A murit imediat. Nici n-a simţit. Faţa îi era liniştită de

tot.

Ea tace. Apoi întreabă tărăgănat:

— Ai putea să juri?

— Da.

— Pe tot ce ai mai sfânt?

O, Doamne, ce mai am eu sfânt? Lucrurile astea se schimbă repede la noi.

— Da, a murit imediat.

— Să nu te mai întorci niciodată acasă, dacă ai minţit?

— Să nu mă mai întorc niciodată, dacă n-a murit pe loc.

Aş mai lua şi nu ştiu câte altele pe seama mea. Dar acum se pare că mă crede. Suspină şi plânge îndelung. Îmi cere să-i spun cum s-a întâmplat şi ticluiesc o poveste pe care aproape că o cred şi eu acum.

Când să plec, mă sărută şi-mi dăruieşte o fotografie a lui. E în uniformă de recrut, rezemat de o masă rotundă cu picioare din crengi necojite de mesteacăn. Îndărăt, ca fundal, e pictată o pădure. Pe masă se află un ţap de bere.

*

Ultima seară acasă. Toţi sunt tăcuţi. Mă culc devreme, iau pernele în mână, le strâng la piept şi-mi cufund capul în ele. Cine ştie dacă voi mai dormi vreodată într-un asemenea pat moale!

Mama intră, mai târziu, în camera mea. Crede că dorm, şi eu rămân nemişcat, ca şi când aş dormi de-adevăratelea. Să vorbim, să stăm treji unul lângă altul, ar fi prea greu.

Şade lângă mine până spre dimineaţă, cu toate că are dureri şi uneori se chirceşte. La urmă nu mai pot rezista şi mă prefac că mă trezesc din somn.

— Du-te de te culcă, mămico; o să răceşti aici.

Ea răspunde:

— De dormit, o să am timp destul şi după aia.

Mă ridic în capul oaselor:

— Păi, nu plec imediat pe front, mămico. Trebuie să stau mai întâi patru săptămâni în cantonament. Şi de-acolo poate să mă mai reped într-o duminică pe-aici.

Ea tace. Apoi întreabă în şoaptă:

— Ţi-e tare frică?

— Nu, mamă.

— Voiam să-ţi mai spun ceva: Păzeşte-te de femei în Franţa. Sunt stricate.

Ah, mamă, mamă! Pentru tine am rămas copil – de ce nu pot să pun capul în poala ta şi să plâng? De ce trebuie să fiu eu totdeauna cel tare şi cumpănit? Aş vrea să plâng şi eu odată şi să fiu mângâiat, că doar nici nu sunt mai mult decât un copil: în şifonier atârnă încă pantalonaşii mei de puştan. E atât de puţin timp de atunci – de ce a trecut?

Cât pot de liniştit îi spun:

— Acolo unde suntem noi, mamă, nu există femei.

— Şi să fii cu băgare de seamă pe front, Paul.

Ah, mamă, mamă! De ce nu te iau acum în braţe ca să murim împreună! Ce fiinţe nenorocite suntem!

— Da, mamă, o să fiu cu băgare de seamă.

— Am să mă rog în fiecare zi pentru tine, Paul.

Ah, mamă, mamă! Hai să ne ridicăm şi să pornim înapoi de-a lungul anilor, până când toată ticăloşia asta nu va mai atârna deasupra noastră şi vom fi iarăşi numai noi doi, tu şi cu mine, mamă!

— Poate că vei reuşi să te aranjezi în vreun loc unde-i mai puţin primejdios.

— Da, mamă, s-ar putea să fiu dat la bucătărie; n-ar fi exclus.

— Primeşte orice şi lasă-i pe ceilalţi să vorbească…

— Nu mă sinchisesc eu de asta, mamă.

Oftează. Faţa ei e ca o lumină albă în întuneric.

— Acum trebuie să te duci la culcare, mamă.

Nu răspunde. Cobor din pat şi-i pun pătura pe umeri. Se reazămă de braţul meu; are dureri. Aşa o duc în odaia

cealaltă. Câteva minute mai zăbovesc la dânsa.

— Dar trebuie să te faci şi tu sănătoasă, mamă, până când mă întorc eu.

— Da, da, băiatul meu.

— Să nu-mi mai trimiteţi nimic, mamă. Avem destulă mâncare pe front. Şi vouă vă prinde mai bine aici.

Ce biată înfăţişare are în patul ei, ea care mă iubeşte mai mult decât orice pe lume! În momentul când dau să plec, îmi spune repede:

— Ţi-am mai făcut rost de două perechi de indispensabili. Sunt buni, de lână. Au să-ţi ţină cald. Să nu uiţi să-i iei.

Ah, mamă! Ştiu cât trebuie să te fi zbătut pentru aceste două perechi de indispensabili, la câte cozi vei fi stat, cât vei fi alergat, la câţi vei fi cerşit! Ah, mamă, mamă, cum se poate să fiu silit să plec de lângă tine; cine, în afară de tine, are vreun drept asupra mea? Sunt încă aici, iar tu eşti colea, în pat; avem să ne spunem atât de multe şi nu vom izbuti niciodată.

— Noapte bună, mamă.

— Noapte bună, băiatul meu drag.

Odaia e în întuneric. Răsuflarea mamei pâlpâie ca un du-te-vino, încoace şi încolo. Ceasornicul îşi deapănă tic-tacul. Afară, pe la ferestre, vâjâie vântul. Castanii foşnesc.

În vestibul mă poticnesc de raniţa mea, care e gata împachetată pentru că mâine trebuie să plec dis-de-dimineaţă.

Îmi muşc pernele, încleştez pumnii de barele de fier ale patului. Nu trebuia să vin aici. Am fost nepăsător şi adeseori abătut pe front; n-am să mai pot fi niciodată. Am fost ostaş şi acum nu mai sunt decât îndurerat – de mine, de mama mea, de tot ce-i atât de trist şi atât de nesfârşit.

Nu trebuia să plec în permisie.

VIII

Barăcile cantonamentului din câmpie îmi sunt bine cunoscute. Aici i-a făcut Himmelstoss lui Tjaden educaţia. Dintre oameni, însă, nu mai cunosc aproape pe nimeni; totul s-a schimbat, ca de obicei. Doar pe câţiva i-am văzut pe vremuri, în treacăt.

Serviciul mi-l fac ca un automat. Seara mă duc aproape totdeauna la căminul soldaţilor, unde se găsesc reviste pe care nu le citesc; e însă şi un pian acolo; îl deschid uneori şi cânt. Două fete servesc; una dintre ele e tânără.

Cantonamentul e împrejmuit cu garduri înalte de sârmă. Când venim târziu de la căminul soldaţilor, trebuie să avem bilet de voie. Cine se are bine cu santinela, se strecoară bineînţeles şi fără.

Între tufe de ienupăr şi păduri de mesteceni, facem în fiecare zi instrucţie de companie. E suportabil dacă nu ni se cere mai mult. Alergi drept înainte, te arunci la pământ, şi răsuflarea ta încovoaie tijele şi florile bălăriilor. Nisipul străveziu, alcătuit din nenumărate grăunţe minuscule văzute de aproape, e curat ca într-un laborator. Ai ciudata tentaţie de a-ţi cufunda mâna în el.

Dar cel mai frumos lucru sunt pădurile cu lizierele lor de mesteceni. Îşi schimbă culoarea din clipă în clipă. Acum, bunăoară, trunchiurile strălucesc în albul cel mai orbitor, iar printre ele, mătăsos şi aerian, pluteşte verdele-pastel al

frunzişului; în momentul următor totul se transformă într-un albastru opalin, care se prelinge argintiu dinspre lizieră şi topeşte verdele; dar într-un loc se închide brusc şi devine aproape negru când un nor acoperă soarele. Şi umbra lui aleargă ca o stafie de-a lungul trunchiurilor acum livide, şi mai departe, peste câmp, până în zare. Între timp mestecenii scânteiază din nou ca nişte steaguri de sărbătoare cu beţe albe, pe care le încununează pârjolul frunzişului roşu-auriu, acum.

Mă pierd uneori atât de mult în jocul acesta de gingaşe lumini şi umbre transparente, încât aproape că nu mai aud comenzile; când eşti singur, începi să observi şi să îndrăgeşti natura, iar eu aici nu am multe cunoştinţe şi nici nu le doresc peste măsura obişnuită. Prea ne cunoaştem puţin, ca să facem altceva decât să stăm la taifas, iar seara să jucăm cărţi.

Lângă barăcile noastre, se află lagărul cel mare de prizonieri ruşi. E despărţit de noi, ce-i drept, prin îngrădituri de sârmă; totuşi, prizonierii reuşesc să pătrundă în cantonamentul nostru. Sunt foarte sfioşi şi speriaţi, măcar că mulţi dintre ei au bărbi şi sunt nişte adevărate matahale, ceea ce îi face să semene cu nişte bernardini bătuţi şi umiliţi.

Dau târcoale barăcilor noastre şi caută prin lăzile de gunoi. E uşor de închipuit ce găsesc în ele. Hrana noastră e şi aşa pe sponci şi mai ales proastă; ni se dau napi tăiaţi în şase şi fierţi în apă, cotoare de morcovi cu glodul pe ele; cartofii pătaţi sunt mari delicatese, iar apogeul îl reprezintă supa slabă de orez, în care se zice că plutesc zgârciuri de vacă, tăiate bucăţele, dar tăiate atât de mărunt că nu le mai găseşte nimeni.

Cu toate astea mâncăm tot, fireşte. Dacă vreunul dintre noi e într-o zi atât de bogat încât nu trebuie să-şi lingă farfuria, alţi zece sunt totdeauna gata să ia ce i-a rămas. Numai resturile pe care lingura nu le mai poate râcâi sunt

muiate în apă şi aruncate cu lăturile în lăzile de gunoi. La ele se mai adaugă uneori câteva cozi de napi, felioare de pâine mucegăită şi tot felul de murdării.

Apa aceasta chioară, tulbure, soioasă e ţinta prizonierilor. Ei o scot lacomi din lăzile împuţite şi o duc cu ei sub bluze.

E ciudat să vezi atât de aproape pe aceşti duşmani ai noştri. Au feţe care te pun pe gânduri, feţe cumsecade de ţărani, frunţi late, nasuri late, buze late, mâini late, părul ca lâna. Ar trebui folosiţi la arat, la cosit şi la culesul merelor. Par chiar mai blajini decât ţăranii noştri frizoni.

E trist să le vezi mişcările când cerşesc un pic de mâncare. Sunt cu toţii foarte slabi, căci li se dă exact cât trebuie ca să nu moară de foame. Noi înşine nu primim nici pe departe cât s-ar cuveni, ca să ne săturăm. Ei au dizenterie şi, cu priviri speriate, unii ne arată pe furiş colţuri de cămaşă mânjită de sânge. Spinările, grumazurile le sunt gârbovite, genunchii îndoiţi; ochii cată pieziş, de jos în sus, atunci când întind mâna şi, cu puţinele cuvinte pe care le ştiu, cerşesc – cerşesc cu glasurile lor line şi molcome de bas, care amintesc sobe calde şi odăi de ţară.

Sunt indivizi care-i lovesc cu picioarele şi-i trântesc la pământ; dar de ăştia avem puţini. Cei mai mulţi nu le fac nimic, nici nu se uită la ei. Câteodată, ce-i drept, când sunt prea decăzuţi, te cuprinde furia şi le arzi una. Încaltea de n-ar avea asemenea priviri – câtă jale, Doamne, poate sălăşlui în două globuleţe atât de mici încât pot fi acoperite cu un singur deget: ochii!

Seara vin în barăci şi fac schimb: tot ce posedă mai de preţ dau pentru pâine. Şi uneori reuşesc, căci au cizme bune, pe când ale noastre sunt proaste. Pielea cizmelor lor cu carâmbi înalţi e minunat de moale, ca iuftul. Feciorii de ţărani de la noi, cărora li se trimite de acasă untură, îşi pot permite să le ia. Preţul unei perechi de cizme este de aproximativ două până la trei pâini, sau de o pâine şi un cârnat uscat nu prea mare.

Dar aproape toţi ruşii au dat de mult lucrurile ce le aveau. Poartă acum ţoale mizerabile şi caută să facă schimb cu mici sculpturi în lemn şi cu obiecte confecţionate de ei din schije de obuz şi din spărturi de inele de aramă. Lucrurile acestea nu le produc, bineînţeles, prea mult, deşi n-au fost uşor de lucrat – dar ei le dau şi pentru câteva felii de pâine. Ţăranii noştri sunt încăpăţânaţi şi şireţi când se tocmesc. Îi ţin rusului bucata de pâine, sau cârnatul, atât de multă vreme sub nas, până ce nefericitul îngălbeneşte de poftă şi dă ochii peste cap; atunci nu-i mai pasă de nimic altceva. Prada câştigată e împachetată apoi de ţărani cu toată încetineala de care sunt capabili; după aceea scot din buzunar briceagul lor cel gros, taie pentru ei înşişi, domol şi tacticos, o felie zdravănă de pâine din merindele de acasă şi, la fiecare îmbucătură, câte o bucată din gustosul cârnat uscat, şi se ospătează, drept recompensă pentru buna afacere realizată. E de-a dreptul provocator felul lor de a se înfrupta şi mare poftă ai avea să le trăsneşti câteva în scăfârlie. Rareori împart cu alţii. De altfel ne şi cunoaştem prea puţin.

*

Sunt adeseori de santinelă la ruşi. În întuneric văd umbrele lor mişcându-se, ca nişte berze bolnave, ca nişte păsări mari. Vin foarte aproape de reţea şi-şi lipesc feţele de sârma împletită, înfigându-şi degetele, aidoma unor gheare, printre ochiuri. Uneori stau mulţi unii lângă alţii. Şi trag în piept vântul ce vine de pe câmp şi din păduri.

Rareori vorbesc, dar şi atunci numai câteva cuvinte. Sunt mai umani şi – parcă îmi vine a crede – mai înfrăţiţi unii cu alţii decât noi. Dar asta este poate numai din pricină că se simt mai nefericiţi decât noi. Şi totuşi, în fond, pentru ei războiul s-a sfârşit. Deşi nici să-ţi duci zilele, aşteptând dizenteria, nu e viaţă.

Glotaşii care-i păzesc spun că la început au fost mai dezgheţaţi. Aveau – cum e cam peste tot – raporturi sexuale între ei şi se pare că de multe ori s-au produs încăierări cu pumnii şi cu cuţitele. Acum, însă, sunt cu totul îndobitociţi şi nepăsători; cei mai mulţi nici măcar onanie nu mai fac – atât de grozav au slăbit – cu toate că în alte locuri flagelul acesta e atât de răspândit că-l practică barăci întregi.

Stau îngrămădiţi în dosul reţelei; câteodată unul se îndepărtează clătinându-se, dar nu trece mult şi altul îi ia locul. Cei mai mulţi sunt tăcuţi; doar câte unul cerşeşte cartonul unei ţigări fumate.

Le văd siluetele negre. Bărbile le fâlfâie în vânt. Nu ştiu decât că sunt prizonieri, şi tocmai asta mă tulbură. Viaţa lor e anonimă şi fără nicio vină; dacă aş şti mai multe despre ei, cum îi cheamă, cum trăiesc, ce nădăjduiesc, ce-i doare, emoţia mea ar avea un sens şi s-ar putea transforma în compătimire. Acum însă nu ghicesc în ei decât durerea creaturii, înspăimântătoarea melancolie a vieţii şi neîndurarea oamenilor.

Un ordin a făcut din aceste făpturi blajine duşmanii noştri; tot un ordin i-ar putea schimba în prieteni. La o masă oarecare se semnează un act de către câţiva inşi pe care nu-i cunoaşte nimeni dintre noi, şi ani de zile ţinta noastră de căpetenie e să săvârşim fapte care altminteri întâmpină dispreţul întregii lumi şi sunt supuse celor mai grele pedepse. Cine ar mai putea semna asemenea acte, dacă i-ar vedea pe oamenii tăcuţi de aici, cu feţele lor de copii şi cu bărbile lor de apostoli? Fiecare subofiţer este faţă de recrut, fiecare profesor de liceu faţă de elev, un duşman mai aprig decât ne sunt ei nouă. Şi totuşi, am trage din nou în ei şi ei în noi, dacă ar fi liberi.

Mă cuprinde spaima; nu se cade să merg mai departe cu asemenea gânduri. Drumul acesta duce în prăpastie. N-a venit încă ziua, dar ideea nu trebuie s-o uit; trebuie s-o

păstrez, s-o încui undeva, până după terminarea războiului. Inima îmi ropoteşte: oare asta să fie ţinta, fapta cea mare, fapta unică la care m-am gândit în tranşee, pe care am căutat-o ca supremă posibilitate de a exista după această catastrofă a întregii omeniri; oare ea să fie menirea vieţii de după război, vrednică de anii de groază pe care i-am trăit?

Scot ţigările din buzunar, le rup în două şi le dau ruşilor. Ei se înclină şi le aprind. Pe câteva chipuri licăre acum punctişoare roşii. Sunt liniştitoare; arată ca ferestruicile caselor întunecate de ţară, îndărătul cărora bănuieşti un refugiu.

*

Zilele se scurg. Într-o dimineaţă ceţoasă e îngropat încă un rus; mor acum aproape zilnic câţiva. Sunt tocmai de gardă când îl înmormântează. Prizonierii cântă un cor; îl cântă pe mai multe voci, dar parcă nu sunt voci, parcă ar fi o orgă ce răsună de departe de pe câmp.

Îngropăciunea se face repede.

Seara se adună din nou îndărătul reţelei şi vântul adie către ei dinspre pădurile de mesteceni. Stelele sunt reci.

Cunosc acum pe câţiva dintre ei, care vorbesc destul de bine nemţeşte. În mijlocul lor e un muzicant care spune că a fost violonist la Berlin. Când vede că ştiu să cânt puţin la pian, îşi aduce vioara şi cântă. Ceilalţi se aşază şi se reazemă cu spinarea de reţea. Violonistul stă în picioare şi cântă; uneori are expresia împăienjenită pe care o vedem la unii violonişti, atunci când închid ochii; apoi îşi leagănă iarăşi instrumentul în ritm şi-mi zâmbeşte.

Cântă probabil melodii populare, căci ceilalţi îi ţin hangul, fredonând. Par nişte coline întunecate care zumzăie gros de sub pământ. Sunetul vioarei se înalţă deasupra lor ca o fată zveltă, luminoasă şi singuratică. Glasurile contenesc şi numai vioara se mai aude în noapte – subţire de parcă ar

tremura de frig; trebuie să stai foarte aproape de ea; ar fi desigur mai bine într-o încăpere – aici, afară, te întristează, când o auzi rătăcind atât de stingheră.

*

Nu mi se dă învoire duminică, pentru că abia am avut o permisie mai mare. De aceea în ultima duminică dinaintea plecării pe front vin în vizită la mine tata şi soră-mea mai mare. Stăm toată ziua la căminul soldaţilor. Unde să ne fi dus? În baracă n-avea nicio noimă. La prânz facem o plimbare pe câmp.

Ceasurile se târăsc anevoie; nu ştim ce să ne spunem. Vorbim deci despre boala mamei. S-a stabilit acum precis că are cancer; a fost şi internată la spital şi peste câteva zile va fi operată. Medicii speră că se va face bine, dar noi n-am auzit niciodată să se fi vindecat cineva de cancer.

— Unde e internată? întreb.

— La spitalul sfânta Luiza, răspunde tata.

— Ce clasă?

— A treia. Trebuie să vedem mai întâi cât o să coste operaţia. De altfel, chiar ea a cerut s-o dăm la clasa a treia. Zicea că acolo, încaltea, o să se poată distra puţin. E şi mai ieftin.

— Asta înseamnă că e cu multe laolaltă. Numai de-ar putea să doarmă noaptea.

Tatăl meu dă din cap. Faţa îi e istovită şi brăzdată de zbârcituri. Mama a fost de multe ori bolnavă; la spital nu s-a dus, ce-i drept, decât atunci când era nevoită; totuşi ceea ce s-a cheltuit a fost mult pentru noi, şi viaţa tatălui meu s-a trecut de fapt numai cu grijile astea.

— De-am şti măcar cât o să coste operaţia, zice el.

— N-aţi întrebat?

— De-a dreptul nu, asta nu se poate – n-am vrut să-l indispunem pe medic, că doar el e acela care o va opera.

Da, îmi spun eu cu amărăciune, aşa suntem noi, aşa sunt oamenii săraci. Nu îndrăznesc să întrebe de preţ şi-şi fac griji nemaipomenite din pricina asta; dar ceilalţi, cei care nu duc nicio lipsă, găsesc că e foarte natural să stabilească dinainte preţul. Şi pe ei nu se supără doctorul.

— Pansamentele de după operaţie sunt şi ele foarte scumpe, întregeşte tata.

— Casa de ajutor nu contribuie cu nimic? întreb.

— Mama e de prea multă vreme bolnavă.

— Dar aveţi ceva bani?

Tata scutură din cap:

— Nu. Dar acum pot să lucrez din nou ore suplimentare.

Ştiu că va sta până la miezul nopţii la masa de lucru, fălţuind şi lipind şi tăind. La opt seara va hăpăi câteva îmbucături din alimentele sărăcăcioase ce li se dau pe cartele. Apoi va lua o bulină contra durerilor de cap şi va continua să lucreze.

Ca să-l înviorez puţin, îi povestesc câteva istorioare care-mi trec prin minte, glume soldăţeşti şi tot felul de anecdote cu generali şi majuri cărora li s-au jucat feste.

După aceea îi conduc la gară. Îmi dau un borcan cu marmeladă şi un pachet cu chifteluţe de cartofi, pe care mama le-a prăjit pentru mine înainte de a intra în spital.

Apoi ei pleacă şi eu mă întorc la cantonament.

Seara ung chifteluţele cu marmelada din borcan şi mănânc câteva. Dar nu-mi face nicio plăcere. Ies ca să le dau ruşilor. Îmi aduc însă aminte că au fost prăjite de mama şi că poate a avut dureri când a stat lângă maşina de gătit. Pun pachetul la loc în raniţă şi duc ruşilor numai două bucăţi.

IX

Călătorim de câteva zile. Pe cer apar întâile avioane. Trecem pe lângă trenuri încărcate. Tunuri, tunuri. Suntem transbordaţi pe linia ferată de front. Îmi caut regimentul. Nimeni nu ştie de el. Undeva dorm peste noapte, undeva primesc dimineaţa merinde şi câteva vagi instrucţiuni. Cu raniţa şi cu arma, mă aştern deci din nou la drum.

Când sosesc, nu mai e niciunul dintre ai noştri în satul nimicit de bombardamente. Aflu că am devenit divizie volantă şi că suntem trimişi oriunde miroase a primejdie. Asta nu mă prea face să zburd de bucurie. Mi se vorbeşte de pierderile mari suferite de ai noştri. Mă interesez de Kat, de Albert. Nimeni nu ştie de ei.

Continui să caut şi rătăcesc dintr-un loc într-altul; e un simţământ cu totul nou. Încă o noapte, şi încă una, îmi fac sălaş ca un indian. Apoi primesc indicaţii precise – şi în aceeaşi după-amiază mă prezint la cancelarie.

Plutonierul-major mă reţine. Compania se întoarce peste două zile; n-are niciun rost să mă mai trimită pe front.

— Cum a fost în permisie? mă întreabă. Bine, nu?

— Aşa şi aşa, îi răspund.

— Da, da, oftează majurul. Ar fi ceva minunat dacă n-ar mai trebui să ne întoarcem. Aşa însă, a doua jumătate a permisiei e totdeauna stricată.

Umblu lelea şi trândăvesc până dimineaţa. Compania se

întoarce, cenuşie, murdară, mohorâtă, cătrănită. Sar din culcuş şi mă amestec printre oameni; ochii mei iscodesc; iată-l pe Tjaden, colo îşi suflă nasul Müller iar dincoace, da, sunt Kat şi Kropp. Ne punem sacii de paie unii lângă alţii. Mă simt vinovat când mă uit la dânşii; şi totuşi n-am nicio vină. Înainte de a ne culca, scot chifteluţele de cartofi şi marmelada rămasă, ca să aibă şi ei ceva.

Cele două chifteluţe care au fost la margine în pachet sunt mucegăite, dar mai pot fi mâncate. Le opresc pentru mine, dar pe cele mai proaspete le dau lui Kat şi Kropp.

Kat mestecă şi mă întreabă:

— Sunt de la mămica?

Dau din cap.

— Tare bune! exclamă molfăind. Se cunoaşte numaidecât.

Sunt gata-gata să plâng. Nu mă mai recunosc pe mine însumi. Dar o să mă simt iarăşi bine aici, cu Kat, cu Albert şi cu ceilalţi. Aici mi-e locul.

— Ai avut noroc, îmi şopteşte Kropp înainte de a adormi. Se spune că vom fi trimişi în Rusia.

În Rusia? Acolo nu mai e război.

Undeva, departe, duduie frontul. Pereţii barăcii zuruie.

*

Se face curăţenie mare. Apelurile se ţin lanţ. Suntem inspectaţi pe faţă şi pe dos. Tot ce e rupt se înlocuieşte cu lucruri bune. Eu capăt o tunică pe cinste, nouă-nouţă, iar Kat, fireşte, echipamentul întreg.

Circulă zvonul că se va încheia pacea; însă presupunerea celorlalţi e mai probabilă: vom fi trimişi în Rusia. Dar de ce am avea nevoie în Rusia de efecte mai bune?

În sfârşit aflăm adevărul: vine împăratul să ne treacă în revistă. De aceea toate inspecţiile şi parainspecţiile de până acum.

*

Opt zile în şir avem impresia că ne aflăm într-o cazarmă de recruţi; la fel ca acolo se munceşte şi se face instrucţie. Toţi suntem morocănoşi şi enervaţi, căci curăţenia exagerată nu ne încântă de fel, iar pasul de defilare şi mai puţin. Lucruri de astea supără pe soldat mai mult decât viaţa în tranşee.

În sfârşit, iată şi momentul culminant. Stăm lumânare în poziţia de drepţi şi împăratul îşi face apariţia. Suntem curioşi cum arată. Trece pe dinaintea noastră şi eu sunt cam decepţionat: după fotografii mi-l închipuiam mai înalt şi mai voinic, în tot cazul, cu un glas mai tunător.

Împarte Cruci de fier şi se adresează unuia şi altuia. Apoi rupem rândurile.

Mai târziu, stăm la taifas. Tjaden spune uimit:

— Aşadar ăsta-i grangurul cel mai mare. În faţa lui trebuie să stea toţi smirnă, absolut toţi!

Şi adaugă gânditor:

— În faţa lui trebuie să stea smirnă şi Hindenburg, nu?

— Păi dar! confirmă Kat.

Tjaden n-a terminat încă. Se gândeşte câtva timp şi întreabă apoi:

— Dar un rege? Trebuie să stea şi el smirnă în faţa unui împărat?

Niciunul dintre noi nu ştie, dar nu credem să fie aşa. La urma urmei, amândoi sunt atât de suspuşi că nu mai poate fi vorba ca unul să stea smirnă în faţa celuilalt.

— Ce fleacuri îţi mai trec şi ţie prin minte, îl ceartă Kat pe Tjaden. Principalul e că trebuie să stai tu smirnă.

Dar Tjaden e pur şi simplu fascinat. Închipuirea lui, de obicei atât de firavă, se umflă acum.

— Păi să vedeţi, glăsuieşte el. Eu unul nu pot înţelege că un împărat trebuie să meargă la latrină întocmai ca mine.

— Ba bine că nu! râde Kropp.

— Eşti ţicnit? se răsteşte Kat. Ai păduchi în căpăţână? Dacă-i vorba de latrină, n-ai face rău să te duci chiar acum acolo, ca să-ţi mai limpezeşti capul şi să nu vorbeşti ca un copil de ţâţă.

Tjaden dispare.

— Un lucru aş vrea totuşi să ştiu, zice Albert. Ar fi fost război şi dacă împăratul s-ar fi opus?

— De asta sunt sigur, mă amestec eu în vorbă. Se spune că la început nici n-a vrut.

— Bine, dar chiar dacă el, de unul singur, n-a izbutit, poate că s-ar fi schimbat lucrurile dacă şi alţi douăzeci, treizeci de inşi din lume ar fi spus nu.

— Bineînţeles, încuviinţez eu. Decât că tocmai aceia au vrut război.

— E de-a dreptul caraghios când stai să te gândeşti, continuă Kropp. Noi suntem aici ca să ne apărăm patria. Dar şi franţujii sunt aici ca să-şi apere patria. Atunci cine are dreptate?

— Poate că şi unii şi alţii, răspund eu, fără însă să cred ceea ce spun.

— O fi, grăieşte Albert – şi-i citesc pe faţă că vrea să mă încolţească – dar profesorii şi pastorii şi ziarele noastre declară că numai noi avem dreptate, şi sper că aşa este; însă profesorii şi pastorii şi ziarele franceze susţin la fel că numai ei au dreptate – atunci cum devine cazul?

— Asta nu ştiu, răspund. În tot cazul e război, şi pe zi ce trece intră tot mai multe ţări în el.

Tjaden se întoarce. E tot agitat şi se amestecă imediat în vorbă, întrebând cum se naşte un război.

— De obicei – ripostează Albert cu oarecare superioritate – atunci când o ţară aduce o ofensă altei ţări.

Dar Tjaden se preface tare de cap:

— O ţară? Asta nu înţeleg. Un munte din Germania nu poate supăra un munte din Franţa. Şi niciun fluviu sau o

pădure sau un lan de grâu.

— Eşti nerod sau numai faci pe prostul? mârâie Kropp. Nu asta am vrut să spun. Un popor jigneşte alt popor…

— Atunci eu n-am ce căuta aici, ripostează Tjaden. Eu nu mă simt jignit.

— Mai stă omul să-ţi explice ţie ceva! izbucneşte Albert supărat. Nu părerea ta, ţărănoiule, are vreo importanţă în chestia asta.

— Dar bine, omule, ceea ce interesează e poporul în totalitatea lui, adică statul! exclamă Müller.

— Statul! Statul! face Tjaden, pocnind mucalit din degete. Jandarmi, poliţie, biruri – ăsta e statul vostru. Dacă despre el vrei să vorbeşti, foarte mulţumesc.

— Aici ai nimerit-o, încuviinţează Kat. Pentru întâia oară ai spus şi tu ceva adevărat, Tjaden. Între stat şi patrie este într-adevăr o deosebire.

— Dar patria şi statul sunt unul şi acelaşi lucru, precizează Kat. Patrie fără stat nu există.

— Exact, dar ia gândeşte-te că noi, aproape toţi, suntem oameni simpli. Iar în Franţa, aşijderea, cei mai mulţi sunt tot muncitori, meşteşugari sau mici slujbaşi. Atunci de ce un lăcătuş sau un ciubotar francez să vrea să ne atace pe noi? Nu – treaba asta o fac numai cârmuitorii. Eu unul nu văzusem nici pui de franţuz până n-am venit aici, şi sunt sigur că cei mai mulţi franţuji se găsesc în aceeaşi situaţie. Ba sunt tot atât de puţin întrebaţi ca şi noi.

— Atunci de ce naiba o fi război? se miră Tjaden.

Kat dă din umeri:

— Or fi existând şi oameni cărora războiul le foloseşte.

— Eu unul nu sunt dintre aceia, rânjeşte Tjaden.

— Tu nu, bineînţeles, şi niciunul dintre noi cei de-aici.

— Atunci cine? insistă Tjaden. Nici împăratului nu-i foloseşte războiul. Are doar tot ce-i trebuie.

— Nu spune asta, întâmpină Kat. Are ce-i trebuie, dar un război n-a avut până acum. Şi oricare împărat mai mare are

nevoie de cel puţin un război, căci altfel nu ajunge vestit. Răsfoieşte cărţile tale de şcoală.

— Datorită războaielor devin celebri şi generalii, se amestecă Detering.

— Chiar mai celebri decât împăraţii, întăreşte Kat.

— Cu siguranţă că îndărătul lor sunt alţii – oameni care câştigă de pe urma războaielor, mormăie Detering.

— Eu cred că-i mai degrabă un fel de febră, zice Albert. Nimeni nu vrea război şi totuşi, deodată, izbucneşte. Noi nu l-am vrut, ceilalţi susţin acelaşi lucru – şi cu toate astea o jumătate de omenire e încleştată în război.

— Dincolo se minte însă mai mult decât la noi, ripostez eu. Aduceţi-vă aminte de foile volante ale prizonierilor, în care se spunea despre noi că mâncăm copii belgieni. Pe ăi care scriu astfel de lucruri ar trebui să-i spânzure. Ei sunt adevăraţii vinovaţi.

Müller se ridică:

— Oricum, mai bine că războiul e aici şi nu în Germania. Uitaţi-vă numai la câmpurile astea pline de pâlnii.

— Ce-i drept e drept, admite până şi Tjaden. Dar şi mai bine ar fi să nici nu existe război.

Şi pleacă mândru pentru că ne-a înfundat şi el o dată pe noi teteriştii[7]. Părerea lui e însă tipică aici; o întâlneşti mereu – şi nu prea ştii ce ripostă să dai, deoarece odată cu ea încetează şi înţelegerea pentru alte corelaţii. Sentimentul naţional al ostaşului începe cu faptul că se află aici; dar cu asta se şi sfârşeşte; toate celelalte le judecă practic şi din punctul lui de vedere personal.

Albert se lungeşte plictisit în iarbă:

— Cel mai bun lucru e să nu vorbeşti despre asemenea chestii.

— Cu vorba nici nu se schimbă nimic, întregeşte Kat.

Colac peste pupăză, trebuie să dăm înapoi aproape toate

[7] Expresie, însemnând, „tineri cu termen redus” (T.T.R.), adică bacalaureaţi care făceau armata numai un an.

efectele primite şi ni se restituie vechiturile noastre. Cele bune au fost numai pentru paradă.

*

În loc să plecăm în Rusia, pornim din nou pe front. Pe drum trecem printr-o biată pădure cu trunchiurile ciopârţite şi cu pământul răvăşit. În unele locuri sunt gropi îngrozitoare.

— Măi să fie! îi spun lui Kat. Da’ ştiu că au tras pe aici, nu s-au încurcat!

— Aruncătoare de mine, răspunde el şi arată în sus.

De crengile copacilor atârnă morţi. Un soldat despuiat stă călare pe o ramificare de trunchi, are casca în cap, dar altminteri gol puşcă. Numai o jumătate dintr-însul e pe copac: partea de sus a corpului; picioarele lipsesc.

— Ce s-o fi întâmplat aici? întreb eu.

— Pe ăsta l-au zburat din uniformă, mormăie Tjaden.

Kat zice:

— Ciudat; am mai văzut de-astea de câteva ori. Când pocneşte o astfel de mină, te scoate pur şi simplu din uniformă. Presiunea aerului pesemne.

Cercetez mai încolo. E într-adevăr aşa. Colo spânzură câteva zdrenţe de uniformă fără om în ele; dincoace e lipită o piftie plină de sânge, oare a fost cândva mădular omenesc? În altă parte e un trup care numai la un picior mai are o bucată de izmană, iar la gât gulerul tunicii; altminteri e cu desăvârşire gol; uniforma e împrăştiată în copac. Lipsesc ambele braţe, de parcă ar fi fost deşurubate. Pe unul dintre ele îl găsesc la douăzeci de paşi mai încolo, într-un tufiş.

Mortul zace cu faţa în jos. În locul unde sunt rănile de la braţe, pământul s-a înnegrit de sânge. Sub picioare muşchiul e răscolit, ca şi cum omul s-ar mai fi zbătut.

— Nu-i glumă, Kat! spun eu.

— Nici când te alegi cu o schijă de obuz în burtă nu e glumă, mi-o întoarce el dând din umeri.

— Să nu ne înduioşăm, glăsuieşte Tjaden.

Toată povestea nu poate să se fi întâmplat de mult; sângele e încă proaspăt. Deoarece toţi oamenii pe care-i vedem sunt morţi, nu ne oprim, ci raportăm doar la primul post sanitar. La urma urmei nici nu e treaba noastră să uşurăm munca armăsarilor de brancarde.

*

E ordin să se trimită o patrulă care să observe până unde e ocupată poziţia inamică. Din pricina concediului pe care l-am avut, încerc un simţământ ciudat faţă de ceilalţi şi de aceea mă prezint şi eu, voluntar, pentru această patrulă. Stabilim planul de acţiune, ne strecurăm printre reţelele de sârmă şi ne despărţim apoi, ca să ne târâm mai departe unul câte unul. După câteva minute găsesc o pâlnie nu prea scobită şi alunec binişor înăuntru. De-aici îmi arunc ochii în jur.

Câmpul se află sub foc de mitralieră de intensitate mijlocie. E împroşcat din toate părţile, nu prea tare, totuşi suficient pentru a nu permite nimănui să-şi înalţe mădularele cât de cât.

O umbrelă luminoasă se deschide. Terenul pare încremenit în lumina firavă. Cu atât mai întunecată se năpusteşte după aceea bezna. În tranşee s-a spus adineauri că în faţa noastră ar fi negri. Asta e foarte neplăcut, deoarece negrii nu pot fi văzuţi în întuneric; se mai ştie de altfel că sunt foarte isteţi în patrulare. Totuşi, lucru ciudat: acţionează uneori cât se poate de nechibzuit; atât Kat şi Kropp, în timpul unei patrulări, au împuşcat o contrapatrulă de negri, pentru că aceştia, neputându-se abţine de la ţigări, au fumat pe drum. Kat şi Albert n-au avut decât să ochească vârfurile aprinse ale ţigărilor.

Lângă mine se prăvăleşte şuierând un obuz de calibru mic. Nu l-am auzit venind şi mă sperii cumplit. În aceeaşi clipă se naşte în mine o spaimă absurdă. Sunt singur aici, în plin întuneric şi aproape fără niciun ajutor – poate că dintr-o pâlnie mă pândesc doi ochi şi o grenadă de mână e gata să mă rupă în bucăţi. Caut să mă îmbărbătez. Nu-i prima oară că patrulez, iar patrularea de acum nu e prea primejdioasă. Dar e cea dintâi după permisie şi, afară de asta, terenul mi-e încă destul de străin.

Caut să-mi bag în cap că tulburarea mea e o nerozie, că în întuneric nu mă pândeşte desigur nimeni, pentru că altminteri mitralierele n-ar trage paralele cu solul.

Dar e zadarnic. Gândurile mi se învârtesc zănatic în cap – aud glasul mamei care-mi spune să mă păzesc, văd pe ruşi cu bărbile lor fluturânde, rezemaţi de reţeaua de sârmă, mi se năluceşte imaginea luminoasă şi magică a unei cantine cu scaune, a unui cinematograf din Valenciennes, văd chinuitor – oribilă în închipuirea mea – ţeava cenuşie, nesimţitoare, a unei carabine ce se ţine după mine mută, iscoditoare, în orice parte încerc să-mi întorc capul; sudoarea îmi năvăleşte din toţi porii.

Sunt tot în scobitura de pământ. Mă uit la ceas: au trecut numai câteva minute. Fruntea mi-e leoarcă, orbitele îmi sunt jilave, mâinile îmi tremură, gâfâi. Nu e decât o criză groaznică de frică, teama pur şi simplu ridicolă de a-mi scoate capul şi a mă târî mai departe.

Ca un terci se moaie în mine încordarea de până acum, preschimbându-se în dorinţa de a rămâne unde mă aflu. Mădularele mi s-au lipit de pământ; fac o încercare disperată, dar nu reuşesc să le dezlipesc. Mă îndes mai tare în pământ, nu mai pot înainta şi iau hotărârea de a rămâne pe loc.

Dar pe dată mă acoperă din nou talazul – un talaz în care e un amestec de ruşine, de căinţă, dar şi de dulce siguranţă. Mă ridic puţin ca să privesc împrejur. Ochii îmi

ard, atât de aprig îi înfig în beznă. O rachetă luminoasă suie pe cer – mă ghemuiesc din nou.

Duc o luptă haotică, nebună, cu mine însumi; vreau să ies din scobitura de pământ şi totuşi mă rostogolesc mereu înapoi; îmi zic: „Trebuie! E vorba de camarazii tăi, nu de un ordin idiot oarecare” – şi, imediat după aceea: „Dar ce mă priveşte? Eu n-am de pierdut decât o singură viaţă..”

De toate astea e vinovată numai permisia mea – mă scuz înciudat. Dar n-o cred nici eu. Simt o sfârşeală îngrozitoare, mă ridic încet şi mă proptesc în braţe, trag spinarea după mine şi mă salt pe buza pâlniei, cu corpul pe jumătate în afară.

În aceeaşi clipă aud zgomot şi zvâcnesc înapoi. Cu tot vuietul artileriei, orice zgomot suspect se distinge clar. Ciulesc urechile – zgomotul e în spatele meu. Sunt oameni de la noi care umblă prin tranşee. Aud acum şi glasuri înăbuşite. După intonaţie, cel care vorbeşte ar putea fi Kat.

O căldură neasemuită mă străbate subit. Vocile astea, puţinele cuvinte şoptite, paşii ce se aud în tranşeea dindărătul meu mă smulg dintr-odată din înspăimântătoarea însingurare a fricii de moarte, căreia era cât pe-aici să-i cad pradă. Vocile astea sunt mai mult decât viaţa mea, mai mult decât iubirea de mamă şi decât frica, sunt tot ce există pe lume mai puternic şi mai ocrotitor: sunt vocile camarazilor mei.

Am încetat de a fi un crâmpei tremurător de viaţă, singur în beznă – ţin de ei după cum şi ei ţin de mine, avem cu toţii aceeaşi frică şi aceeaşi existenţă, suntem legaţi unii de alţii în chipul cel mai simplu şi mai trainic. Aş vrea să-mi îngrop faţa în glasurile lor, în aceste câteva cuvinte care m-au salvat şi care mă vor ajuta şi de-acum înainte.

*

Cu băgare de seamă mă strecor peste marginea pâlniei

şi alunec ca un şarpe înainte. Pe patru labe mă târăsc mai departe; merge bine; mă orientez, privesc împrejur şi-mi memorez, după lumina flăcărilor, aşezarea gurilor de foc, ca să regăsesc drumul de întoarcere. Apoi încerc să prind contact cu ceilalţi.

Continuă să-mi fie teamă, dar teama de acum e rezonabilă; o prudenţă intensificată la maximum. Vântul bate puternic şi, prin beznă, umbre alunecă încoace şi încolo la scăpărarea fiecărei descărcări de tun. Din pricina asta se vede prea puţin şi prea mult. Uneori rămân împietrit, dar nu se produce nimic. Înaintez destul de departe şi fac apoi, la întoarcere, un mare ocol. N-am izbutit să iau contact cu ceilalţi din patrulă. Fiecare metru care mă apropie de tranşeea noastră îmi sporeşte încrederea – însă ce-i drept, şi graba de a ajunge cât mai curând. N-ar fi frumos ca tocmai acum să mă aleg cu un glonţ.

Deodată mă străfulgeră o nouă teamă. Nu mai recunosc direcţia. Mă pitulez într-o pâlnie şi caut să mă orientez. Nu o dată s-a întâmplat ca un soldat să sară fericit într-o tranşee şi abia după aceea să constate că e a duşmanului.

După câtva timp, ciulesc din nou urechile. Nici acum nu sunt pe calea cea bună. Labirintul de pâlnii mi se pare atât de încâlcit, că de emoţie nu mai ştiu deloc încotro s-o apuc. Te pomeneşti că mă târăsc paralel cu tranşeele; în cazul acesta pot să umblu mult şi bine. De aceea fac un nou ocol.

Afurisitele astea de umbrele luminoase! Par a arde un ceas întreg; nu poţi face nicio mişcare, că numaidecât încep să-ţi ţiuie gloanţele pe la urechi.

Dar n-am încotro, trebuie să ies din pâlnie. Oprindu-mă mereu, înaintez anevoie câte un pic, mă târăsc ca racul pe pământ şi-mi zdrelesc mâinile în schijele colţuroase şi ascuţite ca bricele. Uneori am impresia că la orizont cerul se luminează puţin, dar asta poate fi şi o simplă nălucire. Cu încetul observ însă că târâtul meu are un singur ţel: să

scap cu viaţă.

Un obuz trăsneşte bubuind. Îndată după el, încă două. Şi într-o clipă se dezlănţuie iadul. Bombardament de artilerie prin surprindere. Mitraliere încep să ţăcăne. Pentru moment nu-i nimic de făcut decât să rămân unde mă aflu. Se pare că va veni un atac. Peste tot suie rachete luminoase. Fără întrerupere.

Stau cocârjat într-o pâlnie mare, cu picioarele în apă până la burtă. Dacă va începe atacul, mă voi afunda în apă, cât voi putea de adânc, cu faţa în norod, având grijă doar să nu mă înec. Va trebui să fac pe mortul.

Deodată aud cum focul sare înapoi. Imediat mă las în apă, cu casca pe ceafă şi cu gura numai atât în afară, ca să pot răsufla.

Apoi rămân nemişcat, căci ceva zăngăneşte, zdupăie şi tropăie tot mai aproape – în mine nervii se fac ghem şi îngheaţă. Zornăitul trece vijelios peste mine; primul pâlc s-a depărtat. În creierul meu n-a zvâcnit decât un singur gând: ce te faci dacă sare cineva în pâlnie? Scot la iuţeală micul meu pumnal, îl strâng zdravăn în pumn şi-l ascund, împreună cu mâna, în glod. Dacă va sări cineva în pâlnie, îl voi înjunghia pe loc – ăsta-i gândul care-mi duduie ca un ciocan în creier – îi voi străpunge imediat beregata, ca să n-aibă timp să strige; nu se poate altfel; va fi tot atât de speriat, şi tocmai din pricina spaimei o să ne aruncăm unul asupra celuilalt; de aceea eu trebuie să fiu primul.

Acum au început să tragă şi bateriile noastre. Cu furie; atât lipsea, să mă nimerească propriile noastre obuze; blestem şi scrâşnesc din dinţi în noroi; e un acces sălbatic, după care nu mai pot decât să gem şi să implor.

Bubuiturile grenadelor îmi duduie în urechi. Dacă ai noştri dau o contralovitură, sunt salvat. Îmi îndes capul în pământ şi aud un vuiet surd care se aseamănă cu exploziile depărtate dintr-o mină de cărbuni – apoi ridic din nou capul, ca să ascult zgomotele de-afară.

Mitralierele pârâie. Ştiu că reţelele noastre de sârmă sunt zdravene şi nevătămate – unele dintre ele sunt încărcate cu curent de înaltă tensiune. Detunăturile de armă se înteţesc. Inamicul nu poate răzbi, trebuie să se întoarcă.

Mă ghemuiesc din nou, încordat la culme. Clămpănitul, zăngănitul şi târâtul se aud din nou. Un singur ţipăt, asurzitor, printre toate zgomotele. Inamicul e urmărit cu gloanţe; atacul a fost respins.

S-a luminat mai mult. Pe lângă mine zoresc paşi. Cei dintâi. Au trecut. Acum alţii. Răpăitul mitralierelor devine lanţ neîntrerupt. Dau să mă sucesc, dar în aceeaşi clipă duduie ceva şi un corp se prăvăleşte cu toată greutatea în pâlnia mea, plescăind în nămol; alunecă; se aşterne peste mine.

Nu mă gândesc la nimic, nu iau nicio hotărâre – înfig pumnalul nebuneşte şi simt doar un zvâcnet, după care trupul se moleşeşte şi se face mototol. Mina mi-e cleioasă şi umedă când îmi vin în fire.

Celălalt horcăie. Am impresia că urlă; fiecare răsuflare a lui e ca un muget, ca un tunet – dar nu sunt decât vinele mele care pocnesc astfel. Îmi vine să-i astup gura, să i-o umplu cu pământ, să-l mai înjunghii o dată, ca să amuţească, căci mă trădează; dar între timp mi-am revenit de ajuns şi mă simt deodată atât de slăbit, încât nu mai pot ridica mâna împotriva lui.

Mă târăsc deci în colţul cel mai depărtat şi rămân acolo, cu ochii holbaţi asupra lui, cu pumnalul în mână, gata să mă reped din nou la el dacă se va mişca. Dar nu va mai face nimic; se aude după horcăit.

Nu-l văd decât foarte vag. Am o singură dorinţă: să scap cât mai repede de pâlnie. Dacă nu mă grăbesc, va fi prea multă lumină; chiar şi acum e destul de greu. Dar când încerc să ridic capul, îmi dau seama de imposibilitate. Focul mitralierelor e atât de îndesat, încât aş fi ciuruit înainte de a risca un salt.

Fac încă o încercare, de rândul ăsta cu casca, pe care o înalţ puţin, ca să constat la ce înălţime trec proiectilele. În clipa următoare mi-e smulsă din mână de un glonţ. Tirul e deci razant, în imediată apropiere de pământ. Nu sunt destul de departe de poziţia duşmană ca să fiu sigur că trăgătorii de acolo n-au să mă nimerească îndată ce aş încerca s-o zbughesc.

Lumina creşte. Aştept cu înfrigurare un atac din partea alor noştri. Mâinile mi s-au albit la încheieturi, atât de tare le apăs, atât de fierbinte mă rog ca focul să înceteze şi camarazii mei să vină.

Minut după minut se scurge. Nu mai îndrăznesc să mă uit la mogâldeaţa din pâlnie. Îmi sfredelesc ochii pe lângă ea şi aştept – aştept. Proiectilele ţiuie, o perdea de oţel – şi nu încetează, nu încetează.

Deodată îmi zăresc mâna mânjită de sânge şi mă cuprinde greaţa. Iau pământ şi-mi frec pielea cu el; acum mâna e cel puţin murdară şi nu se mai vede sângele.

Bombardamentul nu conteneşte. În momentul acesta, e la fel de puternic şi dintr-o parte şi din alta. Probabil că la noi am fost de mult dat dispărut.

*

E lumină, zi cenuşie, dis-de-dimineaţă. Horcăitul continuă. Îmi astup urechile, dar scot imediat degetele din ele, pentru că altfel nu mai pot auzi celelalte zgomote.

Mogâldeaţa din faţa mea se mişcă. Tresar şi, fără să vreau, mă uit într-acolo. Acum ochii îmi rămân pironiţi asupră-i. E un om cu o mustaţă mică, capul îi atârnă într-o parte, un braţ e pe jumătate îndoit şi capul i-l apasă fără putere. Cealaltă mână, lipită de piept, are urme de sânge.

E mort, îmi zic; trebuie să fie mort, nu mai simte nimic – horcăitul pe care-l aud vine din rămăşiţele lui. Totuşi, capul încearcă parcă să se ridice; o clipă, geamătul e ceva mai

tare, dar imediat fruntea cade iarăşi pe braţ. Omul nu e mort; e pe moarte, dar n-a murit. Mă târăsc spre el, mă opresc, mă proptesc în mâini, alunec puţin mai încolo, aştept – încă puţin mai încolo; un drum oribil de trei metri, lung, înspăimântător. În sfârşit sunt lângă el.

Atunci deschide ochii. Probabil că m-a auzit venind şi mă priveşte cu o expresie de nemaipomenită groază. Trupul nu mişcă, dar în căutătură e un asemenea vârtej, încât o clipă am impresia că va avea puterea să mute şi trupul din loc – la sute de kilometri de aici, cu o singură opintire. Omul e nemişcat, cu desăvârşire liniştit; a şi amuţit acum; horcăitul a încetat însă ochii ţipă, urlă; în ei s-a îngrămădit toată viaţa din el, într-o nemaipomenită sforţare de a fugi, într-o frică groaznică de moarte, de mine.

Mă frâng din încheieturi şi mă las în coate.

— Nu, nu! şoptesc.

Ochii mă urmăresc. Sunt incapabil să fac o mişcare câtă vreme îi am în faţă.

Acum mâna îi alunecă încet de pe piept, numai puţin; alunecă numai câţiva centimetri, însă mişcarea aceasta destramă obsesia ochilor. Mă aplec către el, îmi scutur capul şi şoptesc: „Nu, nu, nu”; ridic o mână, căci trebuie să-i arăt că vreau să-l ajut, şi mi-o trec peste fruntea lui.

Ochii au tresărit speriaţi când mâna s-a apropiat, dar acum îşi pierd încremenirea, genele coboară mai jos, încordarea se destinde. Îi deschei gulerul şi-i aşez capul într-o poziţie mai comodă.

Gura îi e pe jumătate deschisă; se străduieşte să închege cuvinte. Buzele sunt uscate. N-am bidonul la mine, nu l-am luat la această patrulare. Dar e apă în noroiul din fundul pâlniei. Mă las pe vine, scot batista, o întind, o apăs până la fund şi prind în palma făcută căuş apa gălbuie ce se strecoară prin batistă.

Celălalt o soarbe. Îi aduc încă o dată. Apoi îi deschei vestonul, ca să-l pansez dacă se va putea. Asta trebuie s-o

fac în orice caz, pentru ca oamenii de dincolo, dacă ar fi să cad prizonier, să vadă că am vrut să-l ajut şi să nu mă împuşte. El încearcă să se împotrivească, dar mâna îi e prea slabă. Cămaşa i s-a lipit de corp; nu pot s-o dau la o parte, pentru că e încheiată la spate. Nu-mi rămâne decât s-o tai.

Caut pumnalul şi-l găsesc. Dar când dau să tai cămaşa, ochii se deschid din nou şi în ei e iarăşi ţipătul de adineauri şi expresia aceea de nebunie care mă sileşte să i-l acopăr, să i-i închid – şi-i şoptesc: „Vreau să-ţi ajut, *camarade, camarade, camarade*”, şi apăs pe cuvântul din urmă, rostindu-l în franţuzeşte, ca să înţeleagă.

Are trei împunsături. Pachetele mele de feşi le acoperă acum, însă sângele se scurge prin ele; apăs mai tare bandajul; omul scoate un geamăt.

E tot ce pot face. Acum trebuie să aşteptăm – să aşteptăm.

*

Groaznice ceasuri! Horcăitul începe din nou; ce încet moare un om! Căci un lucru e sigur: nu mai poate fi salvat. Am încercat, ce-i drept, să-mi scot ideea din cap, dar la amiază iluzia s-a spulberat, s-a risipit la gemetele lui. Dacă nu mi-aş fi pierdut revolverul pe când mă târam încoace, l-aş fi împuşcat. Să-l înjunghii, nu pot.

Pe la ora prânzului picotesc la hotarul gândirii. Mă scurmă foamea şi-mi vine aproape să plâng că mă gândesc la mâncare, dar nu mă pot stăpâni. De mai multe ori aduc apă muribundului şi beau şi eu din ea.

E primul om pe care l-am ucis cu mâinile mele şi pe care-l pot vedea în carne şi oase după fapta ce-am săvârşit-o; moartea lui e opera mea. Kat şi Kropp şi Müller au văzut şi ei oamenii omorâţi cu mâna lor; asemenea lucruri li se întâmplă şi altora, ba chiar destul de des, în lupta corp la

corp.

Mie, însă, fiecare răsuflare a muribundului îmi seacă inima. Omul acesta care moare are ceasurile de partea lui, are un cuţit invizibil cu care mă străpunge: timpul şi gândurile mele.

Aş da nu ştiu ce, numai să rămână în viaţă. E greu să stai nemişcat şi să fii nevoit să-l vezi şi să-l auzi.

Pe la trei după-amiază e mort.

Respir uşurat. Dar numai câteva clipe. Tăcerea mi se pare acum mai greu de suportat decât gemetele. Aş vrea să aud din nou horcăitul – horcăitul acela sacadat, răguşit, uneori şiret şi stins, şi apoi iar răguşit şi zgomotos.

E absurd ceea ce fac. Dar îmi trebuie o ocupaţie. Îndrept mortul ca să zacă mai confortabil, deşi nu mai simte nimic. Îi închid ochii. Sunt căprui; părul e negru şi puţin încreţit la tâmple.

Gura răsare cărnoasă şi moale de sub mustaţă; nasul e puţin coroiat, iar pielea bronzată nu mai pare acum atât de galbenă ca adineauri, când vieţuia. O clipă, faţa arată chiar aproape sănătoasă, dar îndată după aceea capătă repede expresia tuturor cadavrelor de necunoscuţi, pe care le-am văzut de-atâtea ori şi care seamănă unele cu altele.

Desigur că soţia lui se gândeşte acum la el; nu ştie ce s-a întâmplat. O să mai primească scrisori de la dânsul – căci el pare a-i fi scris de multe ori – poate o scrisoare rătăcită şi peste o lună. Şi ea o s-o citească, iar el, astfel, îi va vorbi.

Starea mea se înrăutăţeşte din ce în ce; nu-mi mai pot stăvili gândurile. Cum o fi arătând soţia lui? Ca femeia oacheşă, subţire, de dincolo de canal? Acum nu-mi aparţine oare mie? Poate că-mi aparţine tocmai datorită acestei întâmplări. De ce nu e în clipa asta Kantorek lângă mine? Să mă vadă mama acum…

Mortul ar mai fi putut trăi, cu siguranţă, încă treizeci de ani, dacă eu mi-aş fi memorat mai bine drumul de întoarcere. Iar el, de-ar fi alergat cu doi metri mai la stânga,

ar fi acum în tranşeea de dincolo şi ar scrie o nouă scrisoare soţiei sale.

Dar aşa nu ajung la niciun rezultat; asta-i soarta noastră a tuturora: dacă Kemmerich şi-ar fi ţinut piciorul cu zece centimetri mai la dreapta; dacă Haie s-ar fi lăsat cu cinci centimetri mai în jos...

*

Tăcerea se prelungeşte. Vorbesc şi trebuie să vorbesc. Îi vorbesc deci lui şi-i spun:

— Camarade, n-am vrut să te omor. Dacă ai mai sări o dată aici, n-aş mai face-o, în cazul în care ai fi şi tu înţelegător. Dar tu ai fost pentru mine, în clipa aceea, nu un om, ci doar o idee, o combinaţie care a existat în creierul meu şi a dezlănţuit hotărârea – iar eu, din pricina acestei combinaţii, mi-am implântat pumnalul în tine. Abia acum văd că eşti un om ca şi mine. Atunci m-am gândit numai la grenadele, şi baioneta şi la armele tale – acum o văd pe soţia ta, îţi văd faţa, văd asemănarea dintre ursitele noastre. Iartă-mă, camarade! Totdeauna ne dăm seama prea târziu. De ce nu ni se repetă mereu că voi cei de dincolo sunteţi nişte biete fiinţe ia fel ca şi noi, că mamele voastre tremură de teamă ca şi ale noastre şi că şi vouă şi nouă ne e la fel de frică de moarte, că ne aşteaptă aceeaşi mizerie, şi aceeaşi suferinţă? Iartă-mă, camarade! Cum puteai să fii tu duşmanul meu? Dacă am arunca armele şi uniformele acestea, ai putea să-mi fii frate, întocmai ca Albert şi Kat. Ia douăzeci de ani din viaţa mea, camarade, şi scoală-te; ia mai mulţi, că tot nu ştiu ce să fac cu ei.

E linişte şi frontul tace; se aude numai ţăcănit de carabine. Gloanţele împânzesc câmpul; nu se trage alandala, ci se ocheşte cu precizie, în toate direcţiile. Nu pot ieşi din pâlnie.

— Voi scrie soţiei tale, spun grăbit mortului. Îi voi scrie,

ca de la mine să afle; îi voi spune tot ce-ţi spun ţie acum, ca să nu sufere; vreau s-o ajut; şi pe părinţii tăi, şi pe copilul tău am să-i ajut.

Tunica îi e încă pe jumătate descheiată. Pot găsi uşor portvizitul. Dar ezit să-l deschid. Înăuntru e şi livretul cu numele lui. Câtă vreme nu-i cunosc numele, voi putea să-l uit; timpul îi va şterge imaginea din mintea mea. Numele lui e însă un cui care se va înfige în mine şi pe care nu voi putea să-l scot niciodată. Numele lui ar avea puterea să evoce pururea cele întâmplate, şi ele se vor întoarce mereu şi vor putea să se desfăşoare oricând înaintea ochilor mei.

Nehotărât, ţin portvizitul în mână. Dar îmi alunecă printre degete şi se deschide. Le adun şi vreau să le pun la loc, însă presiunea sub care mă aflu, nesiguranţa întregii mele situaţii, foamea, primejdia, ceasurile din preajma mortului m-au adus la deznădejde; vreau să grăbesc deznodământul, să sporesc tortura şi să sfârşesc, întocmai cum izbeşti de un copac o mână care doare nebuneşte, indiferent ce va urma.

Sunt fotografiile unei femei şi ale unei fetiţe, mici fotografii de amator, luate în faţa unui perete de iederă. Printre fotografii sunt şi scrisori. Le scot şi încerc să le citesc. Nu înţeleg mai nimic din cuprinsul lor, sunt greu de descifrat şi nici nu prea ştiu bine franţuzeşte. Dar fiecare cuvânt pe care-l traduc îmi pătrunde ca un glonţ în piept – ca o lovitură de cuţit în piept…

Capul meu e într-o surescitare fără seamăn. Totuşi înţeleg că acestor oameni nu se cade să le scriu niciodată, aşa cum plănuisem adineauri. Cu neputinţă. Mă mai uit o dată la fotografii; nu sunt oameni bogaţi. Aş putea să le trimit anonim o sumă de bani, mai târziu, când voi câştiga ceva. De ideea asta mă agăţ, e cât de cât un reazem. Mortul e legat acum de viaţa mea; de aceea trebuie să fac şi să făgăduiesc totul ca să mă salvez; jur orbeşte că nu voi mai trăi decât pentru el şi pentru familia lui – cu buzele

umede îi spun înflăcărat toate astea şi în străfundurile mele se cuibăreşte speranţa că în felul acesta mă răscumpăr şi că voi putea să scap de aici – un mic vicleşug, cu gândul că după aceea voi mai putea reveni. Şi de aceea deschid livretul şi citesc rar: *Gérard Duval, tipograf.*

Scriu adresa, cu creionul mortului, pe un plic, şi vâr apoi totul, repede, înapoi în tunica sa.

Am ucis pe tipograful Gérard Duval. Trebuie să mă fac tipograf... tipograf...

*

După-amiază sunt mai liniştit. Teama mea a fost neîntemeiată. Numele nu mă mai tulbură. Criza trece.

— Camarade – îi vorbesc mortului din celălalt colţ, însă pe un ton calm şi resemnat – astăzi tu, mâine eu. Dacă scap cu viaţă, camarade, voi lupta împotriva răului care ne-a zdrobit amândurora ceva: ţie viaţa – iar mie...? Tot viaţa. Îţi făgăduiesc, camarade. Nu va trebui să se mai întâmple niciodată.

Soarele luminează pieziş. Sunt năucit de sfârşeală şi foame. Ziua de ieri se pierde ca într-o ceaţă, nu mai scap eu vreodată de aici. Picotesc în neştire şi nici nu bag de seamă că se face seară. Amurgul coboară. Parcă mai repede ca oricând. Încă o oră. Dacă ar fi vară, încă trei ore. Încă o oră.

Deodată încep să tremur la gândul că ar putea interveni ceva. Nu mă mai gândesc la mort, mi-e acum cu desăvârşire indiferent. Subit se trezeşte în minte setea de viaţă, şi tot ce mi-am propus dispare dinaintea ei. Pentru ca totuşi vreo nenorocire să nu mă lovească tocmai acum, îngăimez ca un automat: „Voi ţine totul, voi ţine tot ce ţi-am făgăduit...” – ştiu însă de pe acum că nu-mi voi respecta cuvântul.

Deodată îmi fulgeră prin minte că propriii mei camarazi

ar putea trage în mine când mă voi apropia de tranşeea lor; nu vor avea de unde să ştie că sunt eu. Voi striga, cât de curând se va putea, ca să mă recunoască. Şi voi rămâne întins în faţa tranşeei, până când îmi vor răspunde.

Prima stea. Frontul rămâne liniştit. Răsuflu adânc şi, de emoţie, vorbesc cu mine însumi: „Nicio prostie acum, Paul – calm, calm, Paul – numai aşa poţi scăpa, Paul”. Şi vorbele au efect când îmi pronunţ numele – e ca şi cum mi le-ar rosti altcineva – şi au astfel mai multă putere.

Întunericul se îngroaşă. Emoţia mea se potoleşte; aştept, din prudenţă, până ce se înalţă primele rachete. Apoi mă strecor din pâlnie. Pe mort l-am uitat. În faţa mea e noaptea cu primele ei umbre şi câmpul palid luminat. Ochesc o groapă; în clipa când se stinge lumina rachetei ţâşnesc până acolo, apoi dibuiesc mai departe, dau de altă groapă, mă ghemuiesc, lunec înainte.

M-am apropiat. Deodată, la lumina unei rachete, văd ceva mişcându-se în sârma ghimpată şi încremenind brusc; rămân pironit locului. La a doua fulgerare zăresc acelaşi lucru; sunt desigur camarazi din tranşeea noastră. Dar rămân prevăzător până ce recunosc căştile germane. Apoi strig.

Imediat după aceea, drept răspuns, mi-aud numele:

— Paul… Paul…

Strig din nou. Sunt Kat şi Albert, care au plecat cu o foaie de cort să mă caute.

— Eşti rănit?

— Nu, nu!

Ne strecurăm în tranşee. Cer de mâncare şi înfulec pe nerăsuflate. Müller îmi dă o ţigară. Relatez în câteva cuvinte ce-am păţit. Nu e nimic nou; asemenea lucruri s-au mai întâmplat de nenumărate ori. Numai atacul de noapte adaugă ceva deosebit celor petrecute. Dar Kat a stat odată, în Rusia, două zile întregi în spatele frontului rusesc, până ce-a izbutit să răzbească şi să ajungă în rândurile noastre.

De tipograful mort nu spun nimic.

În dimineaţa următoare, însă, nu mai pot ţine secretul. Trebuie să-l divulg lui Kat şi Albert. Amândoi mă liniştesc:

— N-ai ce face. Cum puteai să te descurci altfel? Pentru asta eşti aici!

Îi ascult cu sufletul ocrotit, mângâiat de prezenţa lor. Ce nerozii am mai bodogănit în pâlnia aceea!

— Ia uită-te colo, îmi arată Kat.

La parapete stau câţiva dintre cei mai buni ţintaşi. Au arme cu lunetă şi pândesc sectorul de dincolo. Din când în când pocneşte câte o împuşcătură.

Acum auzim strigăte:

— Lovit în plin!

— Ai văzut cum a sărit în sus?

Sergentul Oelirich se întoarce mândru şi notează un punct pentru el. Se află în capul listei de ţintaşi pe ziua de azi, cu trei lovituri în plin.

— Ce spui de asta? întreabă Kat.

Dau din cap.

— Dacă o ţine tot aşa, diseară agaţă încă o păsărică pestriţă la butonieră, spune Kropp.

— Sau ajunge în curând plutonier, întregeşte Kat.

Ne uităm unii la alţii.

— Eu n-aş face aşa ceva! mă grăbesc să spun.

— În tot cazul – răspunde Kat – e foarte bine că ai putut vedea asta acum.

Sergentul Oelirich se apropie din nou de parapet. Plimbă încoace şi încolo ţeava carabinei.

— Vezi deci că nu trebuie să-ţi mai faci sânge rău din pricina celor ce ţi s-au întâmplat, mă încurajează Albert.

Acum nu mă mai înţeleg nici eu pe mine.

— Totul a fost din pricină că a trebuit să stau atât de mult împreună cu el, ripostez.

La urma urmei, războiul e război. Arma lui Oelirich pocneşte scurt şi sec.

X

Ne-am învârtit de o misiune pe cinste. Cu opt oameni trebuie să păzim un sat care a fost evacuat din pricina prea violentelor bombardamente.

Prima noastră sarcină e să fim cu ochii în patru la depozitul de alimente, care n-a fost încă golit. Hrana trebuie să ne-o procurăm din stocurile de acolo. Pentru treaba asta suntem şi cei mai potriviţi – Kat, Albert, Müller, Tjaden, Leer, Detering, toată grupa noastră e în păr. E drept că Haie e mort; însă în privinţa asta trebuie să vorbim de noroc, căci toate celelalte grupe au avut pierderi mai mari.

Ca adăpost, alegem o pivniţă betonată, la care duce o scară de afară. Intrarea e apărată şi de un zid de beton.

Acum desfăşurăm o activitate susţinută. Este în primul rând un prilej cât se poate de salutar de a ne odihni nu numai picioarele, ci şi sufletele. Şi asemenea ocazii nu scăpăm niciodată, căci situaţia noastră e prea disperată ca să ne putem permite sentimentalisme de lungă durată. Aşa ceva e cu putinţă numai când primejdia nu-i prea mare. Noi însă trebuie să fim oameni practici. Şi suntem atât de practici, că uneori mă apucă groaza când în mintea mea se mai rătăceşte, pentru o clipă, vreun gând din zilele de odinioară – dinainte de război. De altfel nu zăboveşte prea mult.

Trebuie să luăm cât mai uşor viaţa noastră de acum. De

aceea profităm de orice ocazie care ne vine în ajutor şi, fără nicio tranziţie, nemijlocit, brutal, după groază urmează nerozie. Nici n-am putea altfel; frenetic ne aruncăm în ea. Iar acum, cu aceeaşi înfocare, ne facem luntre şi punte ca să realizăm o idilă – o idilă a înfruptării şi dormitului, bineînţeles.

Întâi şi-ntâi, umplem adăpostul cu saltele, pe care le cărăm de prin case. Căci şi unui dos de soldat îi place uneori să doarmă pe moale. Numai în mijlocul încăperii lăsăm podeaua liberă. După aceea facem rost de pături şi de plăpumi de puf, toate neînchipuit de moi. Sunt cu ghiotura în sat. Albert şi cu mine găsim un pat demontabil de mahon, cu polog de mătase albastră, acoperit cu dantelă. Ne trec mii de sudori până ce-l transportăm – dar cum am fi putut lăsa să ne scape aşa ceva, când ştim prea bine că peste câteva zile tot va fi făcut praf de obuze!

Kat şi cu mine dăm o mică raită prin case, aşa, în inspecţie. După puţin timp avem o duzină de ouă şi un kilogram de unt destul de proaspăt. Deodată, în casa în care tocmai rechiziţionăm, auzim o bubuitură într-un salon şi o sobă de fier trece vâjâind printr-un perete, zboară pe lângă noi şi, la un metru mai încolo, iese printr-alt perete. Două găuri. Soba vine din casa de peste drum, unde a explodat un obuz.

— Asta baftă! rânjeşte Kat.

Şi căutăm mai departe. La un moment dat, pe neaşteptate, ciulim urechile şi o zbughim. În clipa următoare ne oprim ca vrăjiţi: într-o mică poiată se zbenguiesc doi purceluşi. Ne frecăm la ochi şi ne uităm din nou, cu băgare de seamă: purceluşii sunt tot acolo. Îi atingem cu mâna – fără nicio îndoială, sunt purceluşi veritabili.

Ne-am asigurat de un ospăţ de pomină. La vreo cincizeci de paşi de adăpostul nostru se află o căsuţă care a servit drept locuinţă unor ofiţeri. În bucătărie este o uriaşă maşină

de gătit cu două grătare, cu tigăi, oale şi căldări. Nimic nu lipseşte; până şi o stivă de lemne spintecate stă gata pregătită într-un şopron – adevărată casă din basme.

Doi oameni sunt de azi dimineaţă pe câmp şi caută cartofi, morcovi şi mazăre verde. Căci am devenit mofturoşi şi dăm dracului conservele de la depozitul de alimente: vrem numai prospături. În cămară se şi află două conopide.

Purceii au fost tăiaţi. Kat s-a ocupat de asta. La friptură vrem să dăm chifteluţe de cartofi. Dar nu avem răzătoare pentru cartofi. Găsim însă şi aici o soluţie. În capace de tablă înfigem cuie, facem astfel o mulţime de găurele, şi gata răzătoarele. Trei oameni îşi pun mănuşi groase ca să nu-şi radă degetele, alţi doi curăţă cartofii şi treaba merge ca pe roate.

Kat se ocupă de godaci, de morcovi, de mazăre şi de conopide. Pentru conopide prepară şi un sos alb. Eu prăjesc chifteluţele, câte patru o dată. După zece minute am învăţat să salt tigaia în aşa fel ca dintr-o singură mişcare chifteluţele care s-au prăjit pe o parte să sară în sus, să se sucească în aer şi să cadă înapoi în tigaie. Purceii îi frigem întregi. Toţi băieţii stau în jurul lor ca în faţa unui altar.

Între timp ne-au sosit musafiri: doi telegrafişti pe care, generoşi, îi poftim la masă. Iau loc în salon unde se află un pian. Unul cântă din gură *„Pe malul Weserului”,* iar celălalt îl acompaniază la pian. Cântăreţul pune mult sentiment, însă accentul îi e pronunţat saxon; totuşi ne înduioşează pe când stăm în jurul maşinii de bucate şi supraveghem bunătăţile pe care le pregătim.

Încetul cu încetul, ne dăm seama că am început să fim bombardaţi. Baloanele captive au zărit fumul din hornul nostru şi tunurile bat acum înspre noi. Sunt drăcoveniile acelea afurisite de împroşcare, care fac găurile cele mai mici şi stropesc schijele până departe de tot, la nivelul solului. Tot mai aproape ţiuie proiectilele în jurul nostru, dar nici vorbă nu poate fi să lăsăm baltă mâncările. Ticăloşii ne-

au reperat bine. Câteva schije trăsnesc de sus, pe fereastra bucătăriei. Friptura e aproape gata. Prăjitul chifteluţelor devine însă acum mai anevoios. Proiectilele vin atât de des că schijele izbesc din ce în ce mai frecvent zidul casei şi intră vâjâind pe fereastră. De câte ori aud şuierând o drăcovenie de-asta, mă las pe vine cu tigaia şi chifteluţele, şi mă pitesc după zidul ferestrei. Îndată după aceea mă salt iarăşi în picioare şi prăjesc mai departe.

Saxonii s-au oprit din cântat – o schijă a zburat în pian. Dar şi noi suntem acum aproape gata şi organizăm retragerea. După explozia următorului proiectil, doi oameni duc într-o fugă oalele cu legume pe distanţa de cincizeci de metri care ne desparte de adăpost. Îi vedem dispărând.

Altă explozie. Toţi ne chircim, după care doi oameni pornesc în goană, ducând fiecare câte o cană mare cu o excelentă cafea veritabilă – şi ajung la adăpost înainte de explozia următoare.

Acum Kat şi Kropp înşfacă piesa de rezistenţă: tigaia cea mare cu purceluşii fripţi şi rumeniţi. Un vuiet, o cinchire – şi cei doi s-au şi năpustit pe cei cincizeci de metri de teren deschis.

Eu prăjesc ultimele patru chifteluţe; de două ori în acest timp trebuie să mă las pe vine, dar ce importanţă are: vom avea patru chifteluţe mai mult şi e mâncarea mea favorită.

Apoi apuc tigaia cu stiva înaltă de chiftele şi mă lipesc de dosul uşii. Un ţiuit, o bubuitură – şi am şi tulit-o, apăsând tigaia cu amândouă mâinile la piept. Când să ajung, se aude un nou şuierat care vine crescând; mă reped ca un cerb, o zbughesc după peretele de beton, schije plesnesc în zid, mă prăvălesc pe scara pivniţei, coatele îmi sunt julite – dar n-am pierdut nici o singură chifteluţă şi n-am răsturnat tigaia.

La orele două începem să mâncăm. Masa durează până la şase. Până la şase şi jumătate bem cafeaua – cafea ofiţerească de la depozitul de alimente – şi fumăm apoi

trabucuri şi ţigarete ofiţereşti, tot de la depozitul alimentar. La şase şi jumătate fix începem masa de seară. La zece aruncăm afară scheletele purceilor. Apoi îi dăm cu coniac şi rom, tot din binecuvântatul depozit, şi fumăm din nou trabucuri lungi şi groase cu banderolă. Tjaden e de părere că nu ne lipseşte decât un singur lucru: dame dintr-un bordel ofiţeresc.

Seara, târziu, auzim miorlăituri. O pisicuţă cenuşie stă la gura pivniţei. O ademenim înăuntru şi-i dăm să mănânce. Asta ne redeschide şi nouă pofta de mâncare. Ne culcăm mestecând.

Dar avem o noapte proastă. Am mâncat prea gras. Godacii fac mizerii în intestine. În adăpost e un du-te-vino care nu se mai isprăveşte. Câte doi-trei oameni sunt mereu afară, cu pantalonii lăsaţi şi înjurând. Eu unul am ieşit de nouă ori. Pe la orele patru noaptea atingem un record: toţi unsprezece, garda şi musafirii, suntem afară pe vine.

Case în flăcări luminează ca nişte făclii. Obuzele vin hăulind şi explodează. Coloane de muniţii trec în galop pe uliţă. Într-o parte, depozitul de alimente are o spărtură. Ca un roi de albine – cu toate schijele care plouă de sus – şoferii coloanei de muniţii se îmbulzesc acolo şi şterpelesc pâini. Îi lăsăm în plata Domnului. Dacă le-am spune ceva, ne-am alege fără îndoială cu o porţie de bătaie. De aceea procedăm altfel. Le spunem că suntem garda depozitului şi, pentru că ştim mai bine unde se află diversele alimente, aducem cutii de conserve pe care le dăm în schimbul unor lucruri de care avem nevoie. În definitiv, ce importanţă are? Peste puţin tot nu va mai rămâne nimic: bombardamentul va face totul praf. Pentru noi înşine, luăm din depozit ciocolată şi mâncăm pachete întregi. Kat spune că-i bună pentru burţile pripite.

Aproape paisprezece zile trec astfel cu mâncare, cu băutură şi cu hoinăreală. Nimeni nu ne deranjează. Satul dispare încetul cu încetul, zdrenţuit de obuze, iar noi ducem

o viaţă ca-n poveşti. Câtă vreme va mai exista o părticică din depozitul de alimente, totul ne e indiferent şi nu dorim decât ca sfârşitul războiului să ne găsească aici.

Tjaden s-a boierit în aşa hal, încât nu mai fumează ţigările de foi decât până la jumătate. Şi declară fudul că aşa e obişnuit. Kat s-a dezgheţat şi el. Primul lui strigăt dimineaţa este: „Emil, adu icrele şi cafeaua”. În genere, domneşte la noi o uimitoare atmosferă de distincţie, fiecare îl consideră pe celălalt drept vistavoiul său, i se adresează numai cu „dumneata” şi-i dă ordine:

— Kropp, mă mănâncă talpa piciorului; te rog pe dumneata să prinzi păduchele de acolo.

Cu aceste cuvinte, Leer îi întinde lui Kropp piciorul ca o actriţă, şi Albert îl târăşte de el pe scară până la etajul de sus.

— Tjaden!

— Ce e?

— Nu-i nevoie să stai smirnă când vorbesc cu dumneata. De altfel nu se zice: „Ce e?” ci: „Porunciţi!” Aşadar încă o dată… Tjaden!

Tjaden face din nou o incursiune în *Götz von Berlichingen,* al cărui citat îl scutură vertiginos din mânecă ori de câte ori i se iveşte prilejul.

După alte opt zile, primim ordin să părăsim satul. S-a zis cu raiul nostru. Două mari autocamioane vin să ne ia. Sunt pline ochi cu scânduri. Totuşi, sus de tot, Albert şi cu mine instalăm patul cu pologul de mătase albastră, împreună cu toate saltelele şi cu două plăpumi garnisite cu dantelă. La capul patului avem fiecare câte un sac încărcat cu cele mai bune merinde. Le pipăim din când în când, şi cârnaţii afumaţi, cutiile cu pastă de ficat, conservele, lădiţele de ţigări fac să ne tresalte inimile de bucurie. Fiecare om din echipa noastră are un asemenea sac cu bunătăţi.

Kropp şi cu mine am mai salvat însă, pe lângă astea, şi două fotolii roşii de catifea. Le-am pus în pat şi ne lăfăim

acum în ele, ca într-o lojă de teatru. Deasupra noastră, mătasea pologului se bolteşte ca un baldachin. Amândoi avem câte o ţigară lungă în gură. Astfel, de la înălţime, contemplăm regiunea.

Între noi se află o colivie de papagal, pe care am luat-o pentru pisică. Fiindcă şi pisica a venit cu noi, şi stă acum lungită în colivie, lângă farfuria ei cu carne, şi toarce.

Camioanele înaintează încet pe şosea. Noi cântăm. Îndărătul nostru obuzele fac să ţâşnească fântâni de moloz în satul, acum, cu desăvârşire pustiu.

*

După câteva zile, pornim să evacuăm o localitate. Pe drum întâlnim locuitorii izgoniţi, care fug din sat. Îşi cară avutul în roabe, în cărucioare de copii sau în cârcă. Spinările le sunt gheboşate, iar pe feţele lor se citeşte amărăciune, deznădejde, nelinişte şi supunere. Copiii merg agăţaţi de mâinile mamelor; uneori sunt duşi şi de către o fată mai răsărită şi păşesc clătinându-se şi privind mereu înapoi. Unii ţin în braţe câte o păpuşă sărăcăcioasă. Toţi tac când trec pe lângă noi.

Ne continuăm drumul în coloană de marş, că doar francezii n-au să bombardeze un sat în care se află compatrioţi de-ai lor. Dar, după câteva minute, văzduhul urlă, pământul se cutremură, ţipete sfâşie urechile – un obuz a zdrobit ultimele rânduri ale coloanei noastre. Ne împrăştiem în lături şi ne aruncăm la pământ, dar în acelaşi moment simt că mă părăseşte încordarea care, în timpul bombardamentelor, m-a făcut totdeauna, fără ştirea mea, să procedez cum trebuie; gândul „acum eşti pierdut” se naşte subit în mine, odată cu o frică înspăimântătoare care mă sugrumă – şi, în secunda următoare, o izbitură ca de bici plesneşte peste piciorul meu stâng. În acelaşi timp îl aud pe Albert, lângă mine, urlând.

— Sus, repede, Albert! zbier din toate puterile, căci ne aflăm descoperiţi pe câmp deschis.

El se saltă ca ameţit şi-o ia la fugă. Mă alătur de dânsul. Trebuie să sărim peste un gard viu, mai înalt decât noi. Kropp se agaţă de crengi; îl apuc de picior, el dă un ţipăt, îi fac vânt şi trece în partea cealaltă. Dintr-o săritură, sunt şi eu dincolo şi alunec într-o baltă, care se află îndărătul gardului.

Faţa ne e năclăită de lintiţă şi nămol, dar adăpostul e bun. De aceea intrăm mai adânc, până ce apa ne-ajunge la gât. Când auzim muget de obuz, vârâm capul sub apă.

După ce-am făcut asta de vreo zece ori, mă satur. Geme şi Albert:

— Să ieşim de-aici, că altfel cad grămadă şi mă înec.

— Unde-ai fost rănit? îl întreb.

— La genunchi, cred.

— Poţi să umbli?

— Cred că da.

— Atunci, hai!

Ajungem la şanţul şoselei şi fugim de-a lungul lui, cu spinarea încovoiată. Bombardamentul ne urmăreşte. Şoseaua duce spre depozitul de muniţii. Dacă sare în aer, nu mai rămâne niciun nasture de pe urma noastră. Schimbăm deci direcţia, cotim în unghi drept şi o luăm peste câmp.

Albert îşi încetineşte paşii.

— Ia-o înainte că te ajung, îmi spune aruncându-se în ţărână.

Îl apuc de braţ şi-l zgâlţâi:

— Sus, Albert! Dacă apuci să te întinzi acum, nu te mai ridici. Vino, te sprijin eu.

În sfârşit, ajungem la un mic adăpost. Kropp se trânteşte jos şi eu îl bandajez. Rana e ceva mai sus de genunchi. Apoi mă uit şi la mine. Pantalonii îmi sunt plini de sânge, tot aşa şi braţul. Albert mă pansează cu feşile lui. Acum nu-şi mai

poate mişca piciorul, şi amândoi ne mirăm cum de-am izbutit să ajungem şi până aici. Evident, numai frica a făcut minunea asta; am fi alergat, chiar dacă obuzul ne-ar fi retezat ambele picioare – pe cioturi, şi tot am fi alergat.

Eu pot să mă mai târăsc puţin şi opresc o căruţă care ne ia. E plină cu răniţi. Alături de ei se află un fruntaş sanitar care ne face o injecţie antitetanică în piept.

La spitalul ambulant, ne aranjăm în aşa fel ca să fim unul lângă altul. Ni se dă o supă slabă, pe care o sorbim cu lăcomie şi dispreţ, pentru că, deşi suntem deprinşi cu lucruri mai bune, acum ne e foame.

— De data asta mergem la vatră, Albert, spun eu.

— Să sperăm, răspunde el. Numai de-aş şti ce am.

Durerile se înteţesc. Bandajele ard ca focul. Bem şi bem, cană de apă, după cană de apă.

— Cam unde, deasupra genunchiului, este rana? întrebă Kropp.

— Ca la vreo zece centimetri, Albert, îi răspund.

În realitate sunt cel mult trei.

— Hotărârea mea e luată, mormăie el după un răstimp. Dacă mi se scoate vreun os, îmi pun capăt zilelor. N-am poftă să umblu toată viaţa schilod.

Copleşiţi de gânduri, stăm nemişcaţi şi aşteptăm.

*

Seara suntem puşi pe masa de măcelărie. Speriat, socotesc cu înfrigurare ce să fac, căci se ştie că medicii din spitalele de front se grăbesc să amputeze. Din pricina marelui număr de răniţi, le vine mai uşor decât să-şi piardă vremea cu cârpăceli complicate. Mi-aduc aminte de Kemmerich. În niciun caz nu voi admite să fiu cloroformizat, chiar dacă pe chestia asta ar trebui să sparg capul câtorva inşi.

Merge bine. Medicul scobeşte în rană de văd negru

înaintea ochilor.

— Ia nu te mai fasoli aşa! se răsteşte la mine şi scociorăşte mai departe.

Instrumentele scapără în lumina vie, ca nişte fiare crunte. Durerile sunt insuportabile. Doi infirmieri îmi ţin braţele, totuşi reuşesc să-mi eliberez unul şi mă pregătesc să-l reped în ochelarii doctorului; dar el bagă de seamă şi sare în lături.

— Cloroformizaţi-l, răcneşte, înfuriat.

Pe dată mă liniştesc:

— Iertaţi-mă, domnule doctor, n-am să mă mai mişc; numai nu mă cloroformizaţi.

— Bine, fie! mârâie el şi-şi ia iarăşi instrumentele.

E un tip blond, de cel mult treizeci de ani, cu cicatrice de duel pe obraz şi cu nişte ochelari dezgustători în ramă de aur. Îmi dau seama că acum îmi provoacă dinadins dureri; scormoneşte crâncen prin rană şi, din când în când, se chiorăşte la mine peste ochelari. Îmi cramponez mâinile de mânere şi prefer că mă duc dracului decât să audă vreo şoaptă din gura mea.

A scos o schijă şi-o aruncă lângă mine. Se pare că-i mulţumit de felul cum mă comport, căci îmi potriveşte atelele cu grijă şi-mi spune:

— Mâine pleci acasă.

Apoi sunt pus în ghips. Când mă aflu iar lângă Kropp, îi spun că probabil chiar mâine va sosi un tren sanitar.

— Trebuie să vorbim cu plutonierul sanitar, ca să ne lase împreună, Albert.

Reuşesc să-i dau plutonierului, cu câteva cuvinte potrivite, două din trabucurile mele cu banderolă. El le miroase şi întreabă:

— Ai mai multe?

— Destule, îi răspund. Iar camaradul meu – şi arăt spre Kropp – tot atâtea. Şi ne-ar face plăcere să vi le oferim mâine, împreună, de la fereastra trenului sanitar.

El înţelege, fireşte; le mai adulmecă o dată şi zice:

— S-a făcut!

Noaptea, nu putem dormi niciun minut. În salonul nostru, mor şapte inşi. Unul cântă un ceas întreg, cu glas dogit de tenor, imnuri religioase, şi numai după aceea începe să horcăie. Altul, înainte de a muri, s-a târât până la fereastră şi zace acum în faţa ei, de parcă ar vrea să privească pentru ultima oară afară.

*

Brancardele noastre sunt pe peronul gării. Aşteptăm trenul. Plouă şi gara n-are acoperiş. Păturile sunt subţiri. Aşteptăm de peste două ceasuri.

Plutonierul ne îngrijeşte ca o mamă. Cu toate că mi-e foarte rău, nu uit planul nostru. Din când în când las să se zărească pachetele şi-i dau o ţigară ca arvună. Drept recompensă, plutonierul ne acoperă cu o foaie de cort.

— Tii, măi Albert! îmi amintesc deodată. Patul nostru cu polog şi pisica…

— Şi fotoliile, adaugă el.

Da, fotoliile de pluş roşu. Ca nişte prinţi şezusem seara în ele şi ne propusesem să le închiriem mai târziu cu ora. O ţigară pe oră. Am fi făcut o afacere grozavă; ne-am fi asigurat o viaţă fără griji.

— Albert! îmi mai aduc eu aminte. Sacii noştri cu merinde!

Devenim melancolici. Acum ne-ar fi prins tare bine. Dacă trenul ar fi plecat cu o zi mai târziu, Kat ne-ar fi găsit fără doar şi poate şi ne-ar fi adus totul.

Blestemată soartă! Avem în stomac supă de griş, hrană searbădă de spital – şi în traistele noastre e friptură de porc. Dar suntem atât de slăbiţi că nu ne putem pierde cu firea pentru atâta lucru.

Dimineaţa, când soseşte trenul, brancardele sunt

ciuciulite. Plutonierul are grijă să fim suiţi în acelaşi vagon. O mulţime de surori de la Crucea roşie ne iau în primire. Kropp e culcat în patul de jos. Eu sunt săltat ca să fiu culcat în cel de sus.

— Vai de mine! îmi scapă, deodată.

— Ce e? întreabă sora.

Arunc încă o privire asupra patului. E înfăşat cu un cearşaf alb ca zăpada, cu un cearşaf neînchipuit de curat, pe care se văd încă dungile de la călcat. Iar cămaşa mea n-a mai fost spălată de şase săptămâni şi e soioasă rău de tot.

— Nu poţi să te întinzi singur în pat? întrebă sora, cu îngrijorare.

— Cum să nu, răspund transpirând din toţi porii. Dar luaţi mai întâi cearşaful.

— De ce?

Mă simt murdar ca un porc. Cum să mă culc acolo?

— Păi, o să se…

Mă opresc.

— Murdărească? întreabă ea, cu un surâs îmbietor. Nu face nimic. O să-l spălăm.

— Nu, nu se poate! exclam eu agitat.

În faţa acestui asalt de civilizaţie, sunt cu totul dezarmat.

— Dacă dumneata ai putut sta în tranşee, putem şi noi să spălăm un cearşaf, stăruie sora.

Mă uit la ea; e tânără şi fragedă, proaspăt îmbăiată şi îngrijită, ca tot ce vedem aici. Nu-mi vine a crede că vagonul nu e doar pentru ofiţeri şi mă simt stingherit, ba, oarecum, chiar ameninţat.

Femeia e totuşi un călău, fiindcă mă sileşte să spun totul.

— Vedeţi însă că…

Nu-mi termin vorba; ar trebui să înţeleagă ce vreau să spun.

— Ei, ce mai e?

— Păduchii! izbucnesc în cele din urmă.

Sora râde:

— Lasă-i să aibă şi ei câteva zile bune.

Dacă-i aşa, ce să-mi mai fac griji? Mă vâr în pat şi mă acopăr.

O mână lunecă peste pătură. Plutonierul. O ia din loc cu ţigările.

După un ceas, ne dăm seama că am pornit.

*

Noaptea mă trezesc. Se mişcă şi Kropp. Trenul alunecă încet pe şine. Toate sunt încă inexplicabile: un pat, un tren, în drum spre patrie. Şoptesc:

— Albert!

— Da?

— Ştii cumva unde-i aici latrina?

— Mi se pare că-i colo, după uşa din dreapta.

— Mă duc să văd.

E întuneric, pipăi marginea patului şi vreau să mă las binişor în jos. Dar piciorul nu găseşte reazem, încep să alunec, piciorul în ghips nu mă ajută şi, cu un buf! zgomotos, cad grămadă pe podea.

— Ei, drăcie! exclam.

— Te-ai lovit? întrebă Kropp.

— Cred că s-a auzit! scrâşnesc eu. Capul…

Uşa de la marginea vagonului se deschide. Sora vine cu o lumină şi mă vede.

— A căzut din pat.

Sora îmi pipăie pulsul şi pune mâna pe fruntea mea:

— Dar n-ai temperatură.

— Nu, recunosc eu.

— Ai visat ceva? mă întreabă.

— Probabil, mă eschivez eu.

Altminteri ar începe din nou cu întrebările. Se uită la mine cu ochii ei limpezi, e curată şi gingaşă – cum să-i spun

ce vreau?

Mă ajută să mă sui în pat. Asta-mi lipsea! După ce-o pleca, va trebui să încerc din nou să mă dau jos. Dacă ar fi o femeie bătrână, mi-ar veni mai uşor să i spun ce vreau, dar asta e tânără de tot, cel mult douăzeci şi cinci de ani. N-am ce face, nu pot să-i spun.

Îmi vine însă Albert în ajutor; el nu se sfieşte, de altfel, nici nu e în cauză. O cheamă pe soră înapoi. Ea se întoarce.

— Soră, camaradul meu voia…

Dar nici Albert nu mai ştie cum să se exprime corect şi cuviincios. Între noi, pe front, cu un singur cuvânt spuneam totul; aici însă, în faţa unei asemenea domnişoare…

Deodată, îşi aduce aminte de şcoală şi termină curgător:

— Camaradul meu vrea afară, soră.

— Asta-i tot? face ea. Dar pentru atâta lucru nu era nevoie să se dea jos din pat cu piciorul în ghips. Ce doreşti să-ţi dau? mi se adresează acum mie.

Mă sperii grozav de această nouă întorsătură, căci habar n-am cum se numesc obiectele respective în limbaj profesional. Sora mă ajută:

— Treaba mică sau treaba mare?

Ce ruşine! Asud ca un cal. Răspund jenat:

— Nu, mică de tot…

Oricum, e un noroc că-i numai atât.

Mi se dă o sticlă. După câteva ceasuri nu mai sunt singurul, iar dimineaţa ne-am obişnuit şi cerem ce ne trebuie fără să ne ruşinăm.

Trenul merge încet. Uneori opreşte şi se descarcă morţii. Opreşte des.

*

Albert are temperatură. Mie-mi merge acceptabil; am dureri, ce-i drept, dar mai rău e că sub ghips au rămas probabil păduchii; mă mănâncă îngrozitor şi nu pot să mă

scarpin.

Zile întregi dormităm. Peisajul alunecă tăcut pe dinaintea ferestrelor. În cursul celei de-a treia nopţi ajungem la Herbesthal[8]. O aud pe soră spunând că Albert va fi coborât în staţia următoare, din pricina febrei.

— Până unde merge trenul? o întreb.

— Până la Köln.

— Rămânem împreună, Albert, îi spun lui Kropp. Ai să vezi.

Când trece din nou sora, îmi ţin răsuflarea şi împing tot aerul în cap, până ce mă congestionez. Sora se opreşte.

— Ai dureri?

— Da, gem eu. Aşa, deodată.

Îmi dă un termometru şi trece mai departe, N-am fost degeaba ucenicul lui Kat; ştiu deci cum trebuie să procedez; termometrele militare n-au taine pentru ostaşii cu experienţă. Totul e să faci ca mercurul să se suie, căci apoi se opreşte în ţeava îngustă şi nu mai coboară.

Pun termometrul sub braţ, oblic în jos, şi ciocănesc de mai multe ori cu arătătorul în el. După aceea îl răstorn în sus. Obţin astfel 37,9 grade. Dar asta nu ajunge. Cu un chibrit, ţinut cu băgare de seamă în apropiere, ajung la 38,7 grade.

Când se întoarce sora, mă fac din nou stacojiu la faţă, răsuflu sacadat, mă zgâiesc la ea cu ochii sticloşi, fac mişcări neliniştite şi îngăimez în şoaptă:

— Nu mai pot îndura…

Sora mă notează pe un bileţel. Ştiu precis că pansamentele de ghips nu se scot decât în cazuri grave.

Albert şi cu mine suntem debarcaţi împreună.

*

Ne aflăm la un spital catolic, în acelaşi salon. E o mare

[8] Localitate la frontiera Germaniei.

şansă, căci spitalele catolice sunt reputate pentru bunul tratament şi mâncarea excelentă. Lazaretul s-a umplut cu oamenii din trenul nostru şi sunt multe cazuri grave. Astăzi, noi nu vom fi încă examinaţi, deoarece spitalul are prea puţini medici. În coridor trec neîncetat faimoasele cărucioare plate cu roţi de cauciuc şi în fiecare e întins câte un rănit. Afurisită poziţie – să stai aşa lungit – bună doar când eşti adormit.

Noaptea e foarte neliniştită. Nimeni nu poate dormi. Spre dimineaţă, aţipim puţin. Mă trezesc în revărsatul zorilor. Uşa e deschisă şi din coridor aud voci. Se deşteaptă şi ceilalţi. Unul, care zace aici de mai multe zile, ne explică:

— Dimineaţa, în coridorul ăsta de sus, surorile îşi fac rugăciunea. Ele îi zic liturghia de dimineaţă. Şi pentru ca să profităm şi noi, deschid uşile.

Intenţia e foarte bună, fără îndoială, dar pe noi ne dor oasele şi capetele.

— Ce idioţie! mă bosumflu eu. Tocmai când aţipisem şi noi oleacă.

— Aici, sus, sunt cazurile mai uşoare şi de aceea surorile procedează aşa, ne lămureşte celălalt.

Albert geme. Mă înfurii şi strig:

— Linişte, afară!

După un minut, apare o soră. În veşmântul ei alb şi negru, pare o învelitoare drăguţă de ceainic.

— Închide uşa, te rog, soră! zice cineva.

— Se face rugăciunea, răspunde ea. De aceea e deschisă uşa.

— Dar noi am vrea să dormim.

— Să te închini e mai bine decât să dormi.

Stă în prag şi zâmbeşte candid:

— De altfel, e ora şapte.

Albert geme din nou.

— Uşa! răcnesc eu.

Sora e de-a dreptul consternată; se pare că aşa ceva nu-i

intră în cap:

— Dar, bine, se fac rugăciuni şi pentru dumneavoastră.

— Ei şi? Uşa!

Sora dispare şi lasă uşa deschisă. Se aude din nou litania. Turbez şi spun celor din jur:

— Număr până la trei. Dacă până atunci nu încetează gălăgia, le arunc ceva în cap.

— Şi eu, se alătură altul.

Număr până la cinci. Apoi iau o sticlă, ochesc şi o arunc în coridor. Se sparge în mii de bucăţele. Rugăciunea încetează. Un stol de surori îşi face apariţia; boscorodesc în surdină.

— Uşa! strigăm noi.

Surorile se retrag. Mititica de adineauri rămâne ultima.

— Păgâni, ciripeşte ea; închide totuşi uşa.

Am învins.

*

La amiază vine inspectorul lazaretului şi se zborşeşte la noi. Ne ameninţă cu închisoarea şi multe altele. E drept că un inspector de spital, la fel ca şi un inspector al aprovizionării, e o persoană care poartă sabie şi epoleţi, dar în fond e ofiţer de administraţie şi, de aceea, nici măcar recruţii nu-l prea iau în seamă. Îi lăsăm deci să vorbească. La urma urmei, ce putem să păţim?

— Cine a zvârlit sticla? întrebă, ritos.

Înainte de a mă hotărî dacă e cazul să mărturisesc, cineva spune:

— Eu!

Un om cu barba zbârlită se ridică în capul oaselor. Toţi suntem curioşi de ce se dă el drept vinovat.

— Dumneata?

— Da, eu. Eram supărat că am fost treziţi fără rost şi mi-am pierdut cumpătul, aşa că n-am mai ştiut ce fac.

Vorbeşte ca din carte.

— Numele dumitale?

— Josef Hamacher, rezervist.

Inspectorul iese. Toţi întreabă curioşi:

— De ce te-ai învinovăţit, omule? Nu tu ai aruncat!

Bărbosul rânjeşte:

— Nu face nimic. Eu am permis de vânătoare.

Acum înţelegem. Cine are permis de vânătoare poate să facă ce vrea.

— Da – povesteşte el – am fost rănit la cap, şi pe chestia asta mi s-a eliberat un certificat că, din când în când sunt iresponsabil. De-atunci, nu mai am nicio grijă. Nimeni n-are voie să mă enerveze. Prin urmare n-am să păţesc nimic. Ştiu că inspectorul o să crape de necaz. Şi dacă m-am învinovăţit, e pentru că mi-a făcut plăcere când s-a aruncat sticla. Dacă şi mâine îşi permit să deschidă uşa, aruncăm din nou.

Suntem încântaţi. Cu Josef Hamacher în mijlocul nostru, putem risca acum orice.

Apoi sosesc cărucioarele plate şi fără zgomot, ca să ne ducă la consultaţie.

Bandajele s-au lipit de răni. Mugim ca taurii.

*

În salonul nostru zac opt inşi. Cazul cel mai grav este Peter, un brunet ţigănos cu părul creţ – o rană complicată la plămâni. Franz Wächter, de lângă el, are braţul schilodit de o împuşcătură – ceva ce la început n-a părut îngrijorător. Dar în a treia noapte ne strigă, rugându-ne să sunăm, căci i se pare că-i curge sânge prin pansament.

Sun cât pot de tare. Sora de noapte nu vine. Seara am cam ostenit-o, pentru că aveam toţi pansamente noi şi deci dureri. Unul voise să i se aşeze piciorul într-un fel, altul într-alt fel, al treilea ceruse apă, al patrulea o rugase să-i bată

perna; până la urmă bătrânica, grasă cum era, începuse să bombănească supărată şi, la plecare, trântise toate uşile după ea. Acum bănuieşte pesemne cam tot aşa ceva, căci nu vine.

Aşteptăm. Apoi Franz zice:

— Sună încă o dată.

Mă supun. Dar sora tot nu se arată. În aripa noastră nu e noaptea decât o singură soră de gardă; poate că are treabă în alte saloane.

— Eşti sigur, Franz, că sângerezi? îl întreb. Că dacă n-o fi aşa, ne ia din nou la trei păzeşte.

Pansamentul e ud. Nu poate face careva lumină?

Nici asta nu-i cu putinţă. Întrerupătorul se află la uşă şi nimeni nu se poate da jos din pat. Ţin degetul pe butonul soneriei până când nu-l mai simt. Poate că sora a aţipit. Au foarte mult de lucru şi toate sunt sleite de oboseală, încă din timpul zilei. Fără să mai vorbim de nesfârşitul şir de rugăciuni.

— Ce-ar fi să aruncăm cu nişte sticle? întreabă Josef Hamacher, cel cu permisul de vânătoare.

— Ar auzi şi mai puţin decât soneria.

În sfârşit, se deschide uşa. Bătrânica apare, îmbufnată. Când vede ce i s-a întâmplat lui Franz, începe să se agite şi se răsteşte:

— De ce n-a dat nimeni de ştire?

— Am sunat. Pe picioare nu poate să se deplaseze nimeni de-aici.

Franz a pierdut mult sânge şi i se face un nou pansament. Dimineaţa îi vedem faţa; e mai ascuţită şi mai galbenă – şi doar nu mai departe decât aseară avusese o înfăţişare aproape sănătoasă. Acum trece mai des câte o soră prin salonul nostru.

*

Uneori, vin şi surori de la Crucea roşie, care dau o mână de ajutor. Sunt blajine, dar câteodată cam neîndemânatice. Când primenesc patul, ne pricinuiesc uneori dureri şi se sperie apoi atât de grozav, încât ne provoacă dureri şi mai mari.

Călugăriţele sunt mai pricepute. Ele ştiu cum trebuie să umble cu răniţii, dar ne-ar plăcea să fie ceva mai vesele. Unele, ce-i drept, au umor şi sunt admirabile. Aşa, cine n-ar face orice de hatârul surorii Libertine, această fiinţă neasemuită care răspândeşte bună dispoziţie în toată aripa, numai când o vezi de departe? Şi, ca ea, sunt şi altele. Am sări şi în foc pentru ele. Mă rog, nimic de zis: călugăriţele ne tratează ca pe nişte pacienţi civili. Dacă te gândeşti în schimb la lazaretele de garnizoană, te apucă groaza.

Franz Wächter nu-şi mai vine în puteri. Într-o zi e luat dintre noi şi nu se mai întoarce. Josef Hamacher ne lămureşte numaidecât:

— Pe ăsta nu-l mai vedem. L-au dus în camera mortuară.

— În ce fel de cameră? întrebă Kropp.

— Ei, ce fel! În camera în care mor toţi.

— Ce-o mai fi şi asta?

— Camera cea mică de la colţul aripii. Cei care nu mai au mult până să dea ortul popii, sunt duşi acolo. E o rezervă cu două paturi. I se zice camera mortuară.

— Dar de ce-au nevoie de aşa ceva?

— Ca să aibă mai puţin de lucru după aceea. E şi mai comod: camera se află chiar lângă liftul care duce la morgă. Poate că au luat această măsură şi pentru ca nimeni să nu moară în saloane – din pricina celorlalţi. Iar muribunzii pot fi mai bine privegheaţi, când zac singuri.

— Dar rănitul care se găseşte într-o asemenea situaţie?

Josef dă din umeri:

— De obicei, nu mai e în stare să bage de seamă.

— Şi ştiu toţi de chestia cu camera mortuară?

— Cine-i de mai multă vreme aici, ştie, fireşte.

*

După-amiază, e adus alt rănit în patul lui Franz Wächter. Dar peste câteva zile îl scot şi pe noul venit. Josef face un gest semnificativ. Mai vedem şi pe alţii venind şi plecând.

Uneori se aşază lângă paturi membri ai familiei, care plâng sau vorbesc în şoaptă şi cu sfială. O bătrână nu vrea să mai plece de lângă patul rănitului, dar nu i se îngăduie să rămână peste noapte. A doua zi, se înfiinţează devreme de tot, totuşi nu destul de devreme: când ajunge la pat găseşte pe altul în el. Trebuie să se ducă la morgă. Merele pe care le-a adus ni le dăruieşte nouă.

Şi micului Peter îi merge mai prost. Foaia de temperatură e alarmantă şi, într-o zi, căruciorul se opreşte lângă patul lui.

— Încotro? întreabă Peter.

— În sala de pansamente.

E aşezat pe cărucior. Dar sora face greşeala de a-i lua tunica din cui şi i-o pune lângă el, ca să nu fie nevoită să facă două drumuri. Peter înţelege imediat cum stau lucrurile şi vrea să se arunce din cărucior:

— Eu aici rămân!

Brancardierii îl împing înapoi. Un strigăt înfundat iese din plămânul lui găurit de glonţ:

— Nu vreau să mă duceţi în camera mortuară!

— Dar noi te ducem în sala de pansamente.

— Atunci de ce aveţi nevoie de tunica mea?

Nu mai poate vorbi. Răguşit, surescitat, şopteşte:

— Aici rămân!

Nu i se răspunde şi e scos afară. La uşă, încearcă să se ridice. Capul lui brun cu părul creţ se clatină, ochii îi sunt plini de lacrimi.

— Mă întorc! Mă întorc! strigă către noi.

Uşa se închide. Suntem toţi tulburaţi, dar tăcem. În cele

din urmă, Josef zice:

— Asta au mai spus-o şi alţii. Dar când ai intrat odată acolo, nu mai scapi.

*

Sunt operat şi, două zile în şir, vărs încontinuu. Cică oasele mele nu vor să se sudeze, îmi explică furierul doctorului. La altul s-au sudat greşit şi au fost nevoiţi să i le spargă din nou. Ce să mai vorbim: e o plăcere!

Printre noii sosiţi, sunt doi soldaţi tineri cu picioare plate. La vizită, medicul-şef le descoperă meteahna şi se opreşte plin de bucurie.

— Pe astea vi le îndreptăm noi repede de tot, glăsuieşte el, cu însufleţire. Facem o mică operaţie şi veţi avea picioare sănătoase. Notează, soră.

După ce pleacă doctorul, Josef, care ştie tot, îi previne pe cei doi:

— Nu-l lăsaţi să vă opereze! Cu niciun chip! Asta e o scrânteală profesională a bătrânului. Cum dă de unul cu un astfel de beteşug, se repede la el ca un apucat. Vă operează de picioarele voastre plate şi după aceea chiar că nu mai aveţi picioare plate: vă rămân în schimb nişte cioturi de toată frumuseţea, şi toată viaţa sunteţi siliţi să umblaţi în cârje.

— Şi ce-i de făcut ca să ne lase în pace? întreabă unul dintre băieţi.

— Să spuneţi nu! Sunteţi aici ca să vi se vindece rănile, nu picioarele plate. N-aţi fost şi pe front cu ele? Ei, păi vedeţi! Acum barem mai puteţi umbla ca lumea, dar, dacă ajungeţi sub cuţitul bătrânului, schilozi rămâneţi. Are nevoie de cobai pentru experienţele lui; de aceea, războiul e pentru dânsul o epocă admirabilă, ca de altfel pentru toţi doctorii. Uitaţi-vă numai în saloanele de jos ale spitalului: veţi vedea târându-se o duzină de inşi operaţi de el. Mulţi

dintre ei sunt aici de prin ’914 şi ’15, de ani de zile. Niciunul nu poate umbla mai bine ca înainte; mai prost însă, aproape toţi, iar cei mai mulţi, cu picioarele în ghips. La fiecare şase luni, îi agaţă din nou şi le sparge oasele, şi după fiecare operaţie le promite un rezultat bun. Băgaţi de seamă! Să ştiţi că n-are voie, dacă spuneţi că nu vreţi.

— Ah, măi frate, oftează obosit cel care întrebase. Mai bine picioarele decât capul. Poţi să ştii ce te paşte când ajungi din nou pe front? Lasă-i să-mi facă ce vor, numai să ajung odată acasă. Mai bine beteag de picioare decât mort.

Al doilea, însă, tinerel ca şi noi, nu vrea. În dimineaţa următoare medicul-şef trimite după ei şi le vorbeşte şi se răsteşte la dânşii cu atâta înverşunare, că până la urmă tot îi sileşte să consimtă. Parcă puteau face ceva? Nu sunt decât nişte bieţi răcani, iar el e grangur mare. Cloroformizaţi şi cu picioarele în ghips sunt aduşi înapoi în salon.

*

Lui Albert îi merge rău. E luat din salon şi amputat. I se taie piciorul până sus de tot. Acum nu mai vorbeşte aproape deloc. La un moment dat spune că se va împuşca de îndată ce va pune din nou mâna pe revolverul lui.

Soseşte un nou transport. În salonul nostru sunt aduşi doi orbi. Unul dintre ei e muzicant, un băiat tânăr de tot. Surorile n-au niciodată cuţit la ele, când îi dau să mănânce; uneia i l-a smuls din mână. În ciuda acestei precauţii, într-o zi s-a întâmplat totuşi ceva. La masa de seară, pe când îl hrănea, sora e chemată de lângă patul lui şi lasă farfuria cu furculiţa pe măsuţa de lângă el. Orbul pipăie în jur până ce găseşte furculiţa, o apucă şi o împunge cu toată puterea în dreptul inimii; ia apoi un bocanc şi izbeşte cu el în mâner, cât poate de tare. Noi dăm alarma – şi e nevoie de trei oameni ca să-i ia furculiţa. Dinţii bonţi intraseră, între timp,

destul de adânc. Toată noaptea, orbul ne înjură, astfel că nimeni nu poate dormi. Dimineaţa, are un acces şi răcneşte.

Din nou se liberează paturi. Zilele trec, unele după altele, cu dureri şi temeri, cu gemete şi horcăieli. Prezenţa camerelor mortuare nu mai e de niciun folos, sunt prea puţine; noaptea oamenii mor până şi în salonul nostru. Evenimentele se precipită peste aşteptările şi socotelile surorilor.

Dar, într-o zi, uşa se dă de perete, căruciorul plat e împins înăuntru şi pe bracardă, ciufulit, cu faţa trasă, palid, triumfător sub hălăciuga lui de păr brun şi creţ, se află Peter. Iar sora Libertine îl aduce radioasă la vechiul lui pat. Peter s-a întors din camera mortuară. Noi îl crezusem mort de mult.

Priveşte împrejur:

— Ei, ce mai ziceţi acum?

Până şi Josef trebuie să admită că vede pentru întâia oară o asemenea minune.

*

Treptat, unora dintre noi li se dă voie să coboare din pat. Capăt şi eu nişte cârje, ca să pot şontâcăi prin salon. Dar nu le prea folosesc; mi-e greu să înfrunt privirea lui Albert, când şchiopătez prin faţa lui. Se uită de fiecare dată după mine, cu o expresie foarte ciudată în ochi. De aceea, trec uneori în coridor – acolo pot să mă mişc mai în voie.

În etajul de jos sunt soldaţi cu răni în burtă, în şira spinării şi la cap sau cu amândouă picioarele amputate. În dreapta aripii, cei răniţi în fălci sau intoxicaţi cu gaze, precum şi răniţi la nas, urechi şi gât. În stânga aripii, orbii şi ostaşii cu răni la plămâni, la şolduri, la încheieturi, la rinichi, la testicule, la stomac. Numai aici poţi vedea în câte locuri poate fi vătămat un om.

Doi mor de tetanos. Pielea se învineţeşte, mădularele înţepenesc şi, în cele din urmă – mai trăiesc doar – îndelungat – ochii. La unii răniţi, mădularul rănit de glonţ spânzură în aer, sprijinit într-o furcă; sub rană are un lighean în care picură puroiul. La fiecare două sau trei ceasuri, ligheanul se goleşte. Alţii zac în bandaje extensoare, având la capăt bucăţi grele de metal ce trag în jos. Văd răni în maţe, veşnic pline de fecale. Furierul medicului mi-arată radiografii de oase iliace zdrobite, de genunchi şi de umeri complet sfărâmaţi.

E de neînţeles că nişte trupuri atât de ciopârţite mai au feţe omeneşti în care viaţa îşi urmează cursul. Şi nu trebuie să uităm că acesta este numai un singur spital, un singur staţionar – sunt sute de mii în Germania, sute de mii în Franţa, sute de mii în Rusia. Ce absurd e tot ce s-a scris, tot ce s-a înfăptuit, tot ce s-a gândit vreodată, dacă asemenea lucru e cu putinţă! Totul trebuie să fie minciună şi zădărnicie, dacă o civilizaţie de milenii n-a fost în stare să împiedice vărsarea acestor râuri de sânge şi existenţa acestor lagăre de tortură, răspândite peste glob cu sutele de mii. Numai lazaretul arată adevărata faţă a războiului.

Sunt tânăr, am douăzeci de ani; dar nu cunosc din viaţă decât deznădejdea, moartea, frica şi îmbinarea celei mai neghioabe superficialităţi cu un abis de suferinţe. Văd popoare asmuţite unele împotriva altora, ucigându-se tăcute, neştiutoare, tembele, docile, fără vină. Văd că minţile cele mai înţelepte din lume născocesc arme şi cuvinte, pentru a le face pe toate acestea mai rafinate şi de mai lungă durată. Şi, odată cu mine, văd asta toţi oamenii de vârsta mea, de aici şi de dincolo, din toată lumea; odată cu mine, suferă la fel toată generaţia mea. Ce vor face părinţii noştri, când ne vom ridica într-o zi şi ne vom înfăţişa înaintea lor şi le vom cere socoteală? Ce aşteaptă de la noi, atunci când nu va mai fi război? Ani de-a rândul, îndeletnicirea noastră a fost aceea de a ucide – a fost prima

noastră profesie în viaţă. Tot ce ştim despre viaţă se mărgineşte la moarte. Ce poate să se mai întâmple după aceea? Şi ce-o să fie cu noi?

*

Cel mai în vârstă din salonul nostru este Lewandowski. Are patruzeci de ani şi zace de zece luni în spital, cu o rană urâtă la abdomen. Abia într-una dintre săptămânile trecute a ajuns să poată umbla câte puţin, şchiopătând şi cu spinarea încovoiată.

De câteva zile, e foarte agitat. Nevastă-sa i-a scris, din târguşorul polonez unde locuieşte, că a încropit o sumişoară de bani, ca să-şi poată plăti călătoria şi să vină să-l vadă.

Acum, e pe drum şi poate să pice dintr-o zi, într-alta. Lui Lewandowski nu-i mai place mâncarea; până şi cârnaţii de purcel pe varză roşie îi dăruieşte după ce-a îmbucat de câteva ori. Toată vremea umblă cu scrisoarea prin salon, fiecare a citit-o de cel puţin zece ori, ştampilele poştei au fost examinate în nu se ştie câte rânduri, scrisul abia mai poate fi descifrat din cauza petelor de grăsime şi a urmelor de degete şi, ce e inevitabil să se întâmple, se întâmplă: Lewandowski face temperatură şi cade din nou la pat.

Nu şi-a văzut nevasta de doi ani. Între timp a născut un copil, pe care-l aduce cu dânsa. Dar cu totul altceva îl frământă pe Lewandowski. Nădăjduise că va fi învoit să iasă când va veni soţia sa, căci e la mintea cocoşului: să-ţi vezi nevasta e mare lucru, dar când o ai lângă tine după atâta vreme, ai vrea, dacă se poate, şi altceva.

Lewandowski a discutat asta cu noi ceasuri întregi, căci în militărie nu există secrete în asemenea chestii. De altfel nici nu se formalizează nimeni. Aceia dintre noi care au început să iasă i-au şi indicat câteva colţişoare nimerite din oraş, grădini publice şi parcuri, unde nu l-ar deranja nimeni;

ba unul ştia chiar adresa unei odăiţe retrase.

Dar la ce bun toate astea acum? Lewandowski e ţintuit în pat şi ros de griji. Viaţa nu i-ar mai face nicio plăcere, dacă ar fi să scape o asemenea ocazie. Noi îl consolăm şi-i făgăduim să găsim până la urmă un aranjament care să împace şi capra şi varza.

În după-amiaza următoare apare soţia lui, o femeie puţintică şi veştejită, cu ochi speriaţi şi neliniştiţi de păsărică, purtând un soi de mantilă neagră cu horboţele şi panglicuţe – Dumnezeu ştie de la cine o fi moştenit această piesă de muzeu.

Murmură ceva cu glasul stins şi rămâne sfioasă în prag. S-a tulburat văzând pe şase dintre noi în picioare.

— Vino, Marja, o îndeamnă Lewandowski şi mărul lui Adam îi joacă frenetic sub bărbie. Poţi să intri fără grijă, ăştia nu-ţi fac nimic.

Ea trece de la unul la altul şi dă mâna cu fiecare. Apoi ne arată copilul care între timp a făcut în scutece. Are la dânsa o sacoşă mare, brodată cu mărgele, din care scoate o faşă curată şi-şi primeneşte repede pruncul. În felul acesta a trecut peste primul moment de stingherire şi cei doi soţi încep să sporovăiască.

Lewandowski e foarte nervos şi se uită mereu pieziş la noi, aruncându-ne priviri grozav de nefericite din ochii lui rotunzi şi holbaţi.

Momentul e prielnic, vizita medicală a trecut, cel mult dacă o soră s-ar rătăci întâmplător prin salon. De aceea, unul dintre noi iese pe culoar ca să adulmece. Se întoarce şi dă din cap încurajator:

— Nici ţipenie de om. Spune-i nevesti-tii ce ai să-i spui, Johann – şi dă-i drumul!

Cei doi soţi schimbă câteva vorbe în limba lor. Femeia îşi înalţă capul, cam ruşinată, şi roşeşte. Noi rânjim înţelegători şi facem gesturi cu subînţeles: ce importanţă are! La dracu, toate prejudecăţile; ele sunt făcute pentru

alte timpuri; aici se află tâmplarul Johann Lewandowski, soldat schilodit de gloanţe, şi lângă el e nevasta lui; cine ştie când o va mai revedea; acum vrea s-o aibă, n-are decât s-o aibă, gata.

Doi dintre noi se postează afară, la uşă, spre a opri pe surori şi a le ţine de vorbă în cazul în care vreuna ar trece din întâmplare. Un sfert de ceas au să facă de gardă.

Lewandowski nu poate sta culcat decât pe o parte; de aceea, unul dintre noi îi propteşte câteva perne în spate, lui Albert i se dă să ţină copilul, apoi noi ceilalţi întoarcem puţin spatele, mantila neagră dispare sub pătură, iar noi jucăm scat, izbind cu zgomot cărţile şi vorbind tare.

Merge strună. Eu am în mână o carte teribilă; din pricina asta aproape că-l uităm pe Lewandowski. După câtva timp, copilul începe să scâncească, deşi Albert îl leagănă disperat încoace şi încolo. Apoi scârţâie şi foşneşte ceva, şi când ne aruncăm ochii într-acolo vedem că plodul a şi început să sugă din biberon şi că e în braţele mamei sale. Totul s-a sfârşit cu bine.

Ne simţim acum ca făcând parte dintr-o familie mare, femeia s-a înviorat de tot şi Lewandowski e leoarcă de năduşeală şi radios.

Despachetează geanta brodată şi scoate la iveală câţiva cârnaţi ademenitori; apoi apucă briceagul de parcă ar fi un buchet de flori şi taie bucăţi din ei. Cu un gest măreţ, le arată spre noi şi micuţa femeie uscăţivă trece din om în om, zâmbind fiecăruia, şi împarte bucăţile de salam – şi e chiar drăguţă acum. Noi îi spunem mamă, iar ea se bucură şi ne potriveşte pernele.

*

După câteva săptămâni, încep să mă duc în fiecare zi la institutul Zander. Acolo mi se încătărămează şi mi se manevrează piciorul. Braţul e de mult vindecat.

Sosesc noi transporturi din primele linii. Pansamentele nu mai sunt de tifon, ci de hârtie albă, creponată. Feşile au devenit foarte rare pe front.

Ciotul lui Albert se vindecă frumos. Rana e aproape închisă. Peste câteva săptămâni va fi transferat la un staţionar de proteze. Continuă să vorbească puţin şi e mult mai serios decât înainte. Adeseori se întrerupe în mijlocul unei fraze şi rămâne cu ochii în gol. Dacă n-ar fi fost împreună cu noi, de mult şi-ar fi pus capăt zilelor. Acum însă a trecut peste ce era mai greu. Câteodată ne urmăreşte când jucăm cărţi.

Capăt concediu de convalescenţă.

Mama nu vrea să mă mai lase să plec. E foarte slăbită. Îi merge mult mai rău decât rândul trecut.

Apoi sunt chemat la regiment şi plec din nou pe front.

Despărţirea de prietenul meu Albert Kropp e grea. Dar cu vremea te deprinzi şi cu astea în militărie.

XI

Nu mai numărăm săptămânile. Era iarnă când am sosit şi, de câte ori cădea câte un obuz, bulgării de pământ îngheţat erau aproape tot atât de primejdioşi ca şi schijele. Acum copacii sunt iarăşi verzi. Viaţa noastră se deapănă când pe front, când în barăci. Într-o oarecare măsură ne-am deprins; războiul e dătător de moarte, la fel ca tuberculoza şi cancerul, ca gripa şi dizenteria. Numai că în război cazurile mortale sunt mai frecvente, mai felurite şi mai crunte.

Gândurile noastre sunt ca lutul, plămădite de alternarea zilelor – senine când ne aflăm în repaus, lipsite de viaţă de câte ori intrăm în foc. Câmpuri de gropi afară şi în sufletele noastre.

Toţi sunt aşa, nu numai noi cei de aici – ce-a fost cândva nu mai e valabil şi a pierit din memoria noastră. Deosebirile create de cultură şi educaţie s-au şters aproape cu desăvârşire şi sunt de nerecunoscut. E drept că uneori prezintă avantaje – de pildă atunci când e vorba de exploatarea unor situaţii – dar şi dezavantaje datorită faptului că stârnesc dificultăţi ce trebuie înfrânte. E ca şi cum pe vremuri am fi fost monede din diferite ţări; acum au fost topite laolaltă şi toate au aceeaşi stemă. Dacă vrei să vezi deosebiri, trebuie să cercetezi cu atenţie materialul. Suntem soldaţi şi numai după aceea, mult mai târziu, într-

un fel ciudat şi timid, individualităţi.

E o mare fraternitate şi, datorită ei, un reflex al camaraderiei din cântecele populare, al sentimentului de solidaritate dintre puşcăriaşi, al întrajutorării disperate pe care-o manifestă condamnaţii la moarte, se îmbină în mod bizar cu o scânteie de viaţă care, din încordarea şi singurătatea morţii, apare în mijlocul primejdiei şi ne dă putinţa să trăim în fugă ceasurile ce ne mai sunt hărăzite, fără urmă de patetism. E ceva eroic şi banal, dacă am sta să cântărim lucrul – dar cine stă să facă aşa ceva?

Din pricina asta, când se anunţă un atac inamic, Tjaden îşi înfulecă vertiginos ciorba de mazăre cu slănină, pentru că nu ştie dacă peste un ceas va mai trăi. Am dezbătut ceasuri de-a rândul, între noi, dacă această comportare e justă ori ba. Kat o condamnă, spunând că te poţi aştepta oricând la o rană în burtă, care e mai periculoasă, când stomacul e plin, decât atunci când este gol.

Asemenea lucruri sunt pentru noi adevărate probleme, le privim cu toată seriozitatea şi nici nu s-ar putea altfel. Viaţa de aici, la hotarul morţii, are o linie de o simplicitate uriaşă, se rezumă la strictul necesar; tot restul e cufundat într-un somn letargic – şi asta e primitivitatea şi salvarea noastră. Dacă am fi mai diferenţiaţi, de mult am fi înnebunit, am fi dezertat sau am fi căzut. E ca o expediţie în gheţurile eterne – orice manifestare a fiinţei omeneşti trebuie să slujească numai la menţinerea vieţii şi e canalizată în mod obligatoriu în direcţia asta. Tot restul e dat la o parte, pentru că ar consuma de prisos forţe utile. Este de altfel singurul mijloc de a ne salva – şi de multe ori stau în faţa mea însumi ca înaintea unui străin, când reflexul misterios al trecutului îmi prezintă, în ceasurile de linişte, dincolo de fiinţa mea, ca într-o oglindă mată, contururile existenţei mele de acum, şi atunci mă minunez cum de-a fost posibil ca acea inexprimabilă forţă activă care se numeşte viaţă să se adapteze până şi la această formă. Toate celelalte

manifestări sunt cufundate într-un somn hibernal; singură, viaţa stă necontenit la pândă împotriva ameninţării morţii – ne-a transformat în animale cugetătoare, pentru a ne dărui arma instinctului, ne-a cufundat în apatie, ca să nu pierim în faţa groazei care ne-ar copleşi dacă am avea minte limpede şi conştientă, a trezit în noi simţul camaraderiei, ca să nu ne prăbuşim în abisul singurătăţii, ne-a dat indiferenţa omului primitiv, pentru ca, în ciuda tuturor împrejurărilor, să putem simţi în orice moment tot ce e pozitiv şi să înmagazinăm aceste senzaţii ca arme de rezervă împotriva asaltului ce ni l-ar da neantul. Trăim astfel o existenţă dură şi izolată, de supremă superficialitate, şi numai rareori câte un eveniment face să scapere scântei. Atunci, însă, răzbeşte surprinzător o flacără de grea şi înfricoşătoare nostalgie.

Acestea sunt momentele periculoase, care ne dovedesc că adaptarea e arbitrară, că liniştea noastră nu e reală, ci doar o uriaşă încordare pentru dobândirea ei. Privind din exterior, nu ne deosebim prea mult de negrii sălbatici; dar pe câtă vreme aceştia pot fi întotdeauna aşa, pentru că asta le e firea, iar încordarea minţii îi ajută cel mult să se dezvolte, la noi e tocmai invers: forţele noastre lăuntrice sunt încordate nu pentru progres, ci pentru regres. Sălbaticii sunt în mod firesc şi fără niciun efort aşa cum sunt; la noi, acelaşi lucru e cât se poate de artificial şi de forţat.

Şi, cu spaimă, constatăm, noaptea, trezindu-ne dintr-un vis, covârşiţi şi prinşi în mreje de nălucirile care năpădesc asupra noastră, ce firav e reazemul şi hotarul care ne desparte de întuneric – suntem nişte biete flăcărui, anevoie ocrotite de câţiva pereţi şubrezi împotriva valului de descompunere şi de nebunie în care ne zbatem şi, uneori, aproape ne înecăm. Atunci vuietul surd al bătăliei se transformă într-un inel care ne închide în cercul lui; ne ghemuim în noi înşine şi holbăm ochii în noapte. Ca o

binefacere e atunci pentru noi răsuflarea camarazilor adormiţi – şi, astfel, aşteptăm revărsatul zorilor.

*

Fiecare zi şi fiecare ceas, fiecare obuz şi fiecare mort subţiază acest reazem slab, iar anii îl uzează repede. Bag de seamă că în jurul meu, încetul cu încetul, a şi început să se năruie.

Să luăm, de pildă, nefericita întâmplare cu Detering.

Detering era un om care se ţinea totdeauna foarte rezervat. Nenorocirea lui a fost că a văzut într-o grădină un cireş. Veneam de pe front şi cireşul, aflat în apropierea noului nostru cantonament, s-a ivit la o cotitură a drumului, cu totul surprinzător, în lumina zorilor. N-avea încă frunze, dar era ca un unic buchet de flori albe.

Seara, nu l-am văzut pe Detering nicăieri. Când a apărut în sfârşit, avea în mână câteva crengi de cireş înflorit. L-am luat peste picior, întrebându-l dacă are de gând să meargă în peţit. Nu ne-a răspuns şi s-a culcat. Noaptea, l-am auzit cotrobăind; părea că-şi împachetează lucrurile. Am mirosit ceva nelalocul lui şi m-am dus la el. S-a prefăcut că nu-i nimic la mijloc, dar eu i-am spus:

— Nu face vreo prostie, Detering.

— Nici gând, mi-a răspuns. Nu pot să dorm, asta-i tot.

— Atunci de ce-ai adus crengile de cireş?

— Ce, nu mai are voie omul să rupă o creangă de cireş? s-a îmbufnat şi, după o clipă: Acasă am o livadă întreagă cu cireşi. Când înfloresc şi mă uit la ei din fânar, văd parcă un uriaş cearşaf de pat, alb ca zăpada. Acum e vremea lor.

— Poate că în curând se vor da din nou permisii. Ba s-ar putea chiar ca pe tine, ca plugar, să te trimită de tot la vatră şi să te mobilizeze pe loc.

Detering dă din cap, dar e cu mintea aiurea. Când pe ţărani îi frământă ceva, au o expresie ciudată – un amestec

de vacă şi de zeu sentimental – jumătate neghioabă, jumătate exaltată. Ca să-l îndepărtez de la gândurile lui, îi cer o bucată de pâine. Mi-o dă, fără nicio obiecţie. Asta e suspect, pentru că de obicei e foarte zgârcit. De aceea, rămân treaz. Dar nu se întâmplă nimic; Detering e dimineaţa la fel ca în toate zilele. A băgat probabil de seamă că l-am observat. Totuşi, în dimineaţa celei de-a treia zile, dispare. Eu îi remarc lipsa, nu spun însă nimic, ca să-i las timp – poate izbuteşte să ajungă la locul către care a pornit. Unii au reuşit să se strecoare până în Olanda.

Totuşi, la apel, absenţa lui nu rămâne neobservată. După o săptămână, aflăm că a fost prins de jandarmi – aceşti poliţişti militari, huliţi de toată ostăşimea. Detering pornise spre Germania, ceea ce, fireşte, era o încercare fără sorţi de izbândă; dar tot atât de bătător la ochi era că-şi organizase fuga în chipul cel mai nerod cu putinţă; oricine putea să vadă deci că dezertarea lui fusese dictată numai de dorul de casă şi că era rodul unei tulburări momentane. Dar ce pot înţelege despre asemenea lucruri nişte consilieri de curte marţială la sute de kilometri înapoia frontului?

N-am mai auzit niciodată de Detering.

*

Dar aceste forţe periculoase, acumulate încetul cu încetul, izbucnesc uneori şi într-alt chip – ca din nişte cazane cu aburi, supraîncălzite. În legătură cu asta trebuie să vorbim şi despre felul cum şi-a găsit Berger sfârşitul.

Tranşeele noastre sunt de mult nimicite de bombardamente şi avem frontul elastic, astfel că de fapt nu mai ducem războiul de poziţii de până acum. După ce atacul şi contraatacul s-au succedat, trecând dintr-o parte într-alta, rămâne o linie sfâşiată şi se dau lupte îndârjite din pâlnie în pâlnie. La noi, prima linie e străpunsă şi peste tot s-au infiltrat grupe – cuiburi în pâlnii – de unde se

dezlănţuie încăierări.

Grupa noastră se află într-o asemenea pâlnie. Dintr-o parte ne pândesc trupe engleze, care împing flancul înapoi şi ne cad în spate. Suntem împresuraţi. E greu să ne ridicăm; ceaţă şi fum plutesc deasupra noastră, nimeni n-ar înţelege că vrem să capitulăm, poate că nici nu vrem – în asemenea momente nu-ţi dai seama de astfel de lucruri. Auzim apropiindu-se exploziile grenadelor de mână. Mitraliera noastră bate peste tot semicercul din faţă; apa de răcire s-a evaporat; trecem grabnic rezervoarele din mână în mână, fiecare urinează în ele, avem astfel din nou apă şi putem continua să tragem. Dar, în spatele nostru, împuşcăturile se aud tot mai aproape. Peste câteva minute vom fi pierduţi.

Deodată, la o foarte mică distanţă, începe să pârâie o altă mitralieră. Se află în pâlnia de lângă noi; a adus-o Berger. Şi, cum în acelaşi moment, începe un contraatac din partea alor noştri, scăpăm din împresurare şi luăm contact cu trupele dindărăt.

Mai târziu, ajunşi într-un adăpost mai de doamne-ajută, aflăm din gura unuia dintre oamenii care au cărat cazanele cu mâncare că la o distanţă de câteva sute de paşi se află un câine-curier rănit.

— Unde e? întreabă Berger.

Omul îi indică locul. Berger se pregăteşte să plece ca să aducă dulăul sau să-l împuşte. Nu mai departe decât acum şase luni istoria asta l-ar fi lăsat rece şi Berger şi-ar fi văzut de treabă. Acum încercăm să-l oprim. Dar el nu se lasă şi porneşte; enervaţi, spunem doar: „Ţicnit!” şi-l lăsăm în plata Domnului. Căci aceste isterii de front devin periculoase când omul nu poate fi trântit imediat la pământ şi stăvilit în acţiunile sale. Însă Berger e o namilă de un metru şi optzeci, cel mai voinic soldat din companie.

Fapta lui e într-adevăr ţicnită, căci îl sileşte să treacă prin perdeaua de foc. Însă faimosul „trăsnet” care ne pândeşte

pe toţi cei de-aici l-a fulgerat acum pe el şi l-a scos din minţi. Pe alţii, trăsnetul acesta îi face să se zbuciume ca nişte turbaţi sau s-o ia la goană; ba a fost şi unul care, cu mâinile, cu picioarele, cu dinţii, a căutat să se îngroape cu tot dinadinsul în pământ.

Bineînţeles că, de multe ori, asemenea lucruri se şi simulează; dar însăşi simularea e un indiciu. Berger, care a plecat să împuşte câinele, e adus înapoi cu bazinul zdrobit – şi până şi unul dintre oamenii care-l transportă se alege cu un glonţ în picior.

*

Müller e mort. O rachetă luminoasă, trasă din apropiere, l-a lovit în stomac. A trăit încă o jumătate de oră cu mintea lucidă şi cu dureri îngrozitoare. Înainte de-a muri, mi-a predat portvizitul său şi mi-a dăruit cizmele – aceleaşi pe care le-a moştenit el însuşi de la Kemmerich. Le încalţ şi-mi vin foarte bine. După mine le va căpăta Tjaden; lui i le-am făgăduit.

Pe Müller l-am putut îngropa, e adevărat, dar multă vreme nu va rămâne netulburat. Liniile noastre se retrag tot mai departe. Dincolo s-au adus prea multe regimente proaspete, engleze şi americane. E o adevărată abundenţă de carne conservată şi de făină albă. Şi sunt prea multe tunuri noi. Prea multe avioane.

Iar noi suntem jigăriţi şi înfometaţi. Hrana noastră e atât de proastă şi subţiată cu atâtea surogate, că începem să ne îmbolnăvim. Fabricanţii din Germania s-au îmbogăţit – nouă, dizenteria ne putrezeşte maţele; prăjinile de la latrine sunt toată vremea înţesate. Celor de acasă ar trebui să li se arate aceste feţe pământii, galbene, jalnice şi resemnate de aici, aceste făpturi gheboşate, cărora pântecăraia le stoarce sângele din trup şi care ştiu, cel mult, să mai rânjească unii la alţii, cu buzele crispate şi încă tremurând

de durere: „La ce bun să ne mai tragem pantalonii?”

Artileria noastră e redusă la tăcere – are prea puţine muniţii – iar ţevile sunt atât de uzate, că trag nesigur şi ne împroaşcă şi pe noi. Avem prea puţini cai. Trupele noastre noi sunt compuse din băieţandri sfrijiţi care ar avea nevoie de întremare; nu pot duce o raniţă în spinare, dar ştiu să moară. Cu miile. N-au habar de război, pornesc doar la atac şi se lasă împuşcaţi. Un singur aviator a secerat în glumă două companii alcătuite din asemenea băieţandri proaspăt debarcaţi din tren, mai înainte ca vreunul dintre ei să ştie ce-i aia adăpost.

— În Germania n-o să mai fie în curând nici ţipenie de om, spune Kat.

Am pierdut speranţa că războiul se va sfârşi cândva. Gândurile noastre nici nu mai ajung până la o asemenea perspectivă. Putem fi loviţi de un glonţ şi murim; sau putem fi răniţi şi atunci lazaretul e următorul popas. Dacă scăpăm neamputaţi, încăpem azi sau mâine pe mâna unuia dintre medicii de stat-major care, cu Crucea meritului de război la butonieră, decretează:

— Cum, pentru piciorul ăsta puţin scurtat? Pe front nu trebuie să alergi, dacă ai curaj. Omul acesta e bun pentru front. La stânga-mprejur!

Kat istoriseşte una dintre anecdotele care fac ocolul frontului, din Vosgi şi până în Flandra – despre colonelul-medic care, la recrutare, citeşte numele de pe tabel şi, când apare omul, spune fără a se uita la el:

— Bun pentru front! Avem nevoie de soldaţi în tranşee.

Intră unul cu picior de lemn şi medicul recrutor decretează din nou: „Bun pentru front!”

— Dar atunci – zice Kat ridicând glasul – omul îi răspunde: „Un picior de lemn am; dacă plec acum pe front şi mi se retează capul, cer să mi se pună un cap de lemn şi să mă fac medic recrutor”.

Toţi suntem extrem de satisfăcuţi de acest răspuns.

Or fi existând şi medici buni, şi mulţi şi sunt; dar la sutele de revizii prin care trece, fiecare soldat începe cel puţin o dată pe mâna unuia dintre aceşti numeroşi creatori de eroi, care se străduiesc să transforme pe lista lor cât mai mulţi inapţi definitivi şi inapţi provizorii în apţi pentru front.

Circulă multe asemenea anecdote şi unele sunt şi mai muşcătoare. N-au însă nimic de-a face cu răzvrătirea şi cu defetismul; sunt sincere şi spun lucrurilor pe nume; căci în militărie există multă înşelăciune, nedreptate şi ticăloşie. Nu e oare de ajuns că, totuşi, regiment după regiment intră în lupta aceasta din ce în ce mai lipsită de orice speranţă şi că se dă atac după atac de pe un front care se retrage şi se fărâmiţează tot mai mult?

Tancurile, la început subiect de batjocură, au devenit o armă de bază. Se apropie, blindate, în şir lung, şi întruchipează pentru noi, mai mult decât orice altceva, grozăvia războiului.

Tunurile care ne bombardează concentric sunt invizibile, şirurile de atac ale inamicului sunt oameni ca şi noi – însă tancurile acestea sunt maşini, şenilele lor se rotesc nesfârşit ca şi războiul: nimicesc totul, când alunecă nesimţitoare în pâlnii şi urcă apoi din nou, irezistibil – o flotă de cuirasate, numai urlet şi fum, monştri de oţel care nu pot fi vătămaţi şi strivesc morţi şi răniţi... Ne chircim când apar, ne ghemuim în pieliţa noastră subţire. În faţa forţei lor uriaşe, braţele noastre devin fire de paie, iar grenadele noastre de mână, chibrituri.

Obuze, aburi de gaze, flotile de tancuri – sfârtecare, mistuire, moarte.

Dizenterie, gripă, exantematic – icnet, ardere, moarte.

Tranşee, lazaret, groapă comună – alte posibilităţi nu există.

*

În cursul unui atac, cade Bertinck, comandantul companiei noastre. A fost unul dintre acei admirabili ofiţeri de front care se găsesc în prima linie oriunde situaţia e mai complicată. Doi ani a stat în mijlocul nostru fără să fie măcar rănit serios; trebuia deci să-i vină şi lui odată rândul.

Suntem într-o pâlnie, împresuraţi din toate părţile. Împreună cu fumul prafului de puşcă vine spre noi duhoare de ulei sau de petrol. Descoperim doi oameni cu un aruncător de flăcări; unul duce lada în spinare, iar celălalt ţine furtunul din care ţâşneşte focul. Dacă ajung destul de aproape de noi, ca flăcările să ne atingă, suntem pierduţi, căci înapoi, din pricina încercuirii, nu ne putem da.

Deschidem focul împotriva lor. Totuşi ei se apropie mai mult şi situaţia devine gravă. Bertinck e cu noi în pâlnie. Văzând că nu-i nimerim – ceea ce e şi firesc, căci la un bombardament atât de violent trebuie să avem grijă de propria noastră piele – ia o armă, iese din groapă şi ocheşte culcat, sprijinit în coate. Trage – în acelaşi moment un glonţ se izbeşte de ceva – Bertinck e atins. Rămâne totuşi culcat şi continuă să ochească – o dată ia arma de la ochi, dar îndată după aceea ţinteşte din nou; în sfârşit auzim detunătura. Bertinck lasă arma jos, zice: „Bine!” şi se târăşte înapoi. Unul dintre aruncătorii de flăcări, cel din spate, e rănit, cade, furtunul scapă din mâna celuilalt, focul ţâşneşte în toate părţile şi omul e înghiţit de flăcări.

Bertinck e rănit la piept. După câteva minute, o schijă îi sfărâmă bărbia. Aceeaşi schijă mai are puterea să sfâşie şoldul lui Leer. Leer geme şi se propteşte în braţe, îşi pierde repede tot sângele, nimeni nu-i poate veni în ajutor. După câteva minute, se înmoaie ca un burduf deşertat şi se face mototol. La ce îi mai foloseşte acum că la şcoală a fost un matematician atât de bun?

*

Lunile se înşiruie unele după altele. Vara anului 1918 e cea mai grea şi mai sângeroasă. Zilele se înfiripă ca nişte îngeri înveşmântaţi în aur şi albastru, inexplicabili deasupra cercului distrugerii. Toţi cei de-aici ştim că pierdem războiul. Nu se vorbeşte prea mult despre lucrul acesta, vedem doar că ne retragem şi că nu vom mai putea ataca după această mare ofensivă; nu mai avem oameni şi nu mai avem muniţii.

Totuşi războiul continuă – şi soldaţii continuă să moară…

Vara anului 1918… Viaţa, cu toată înfăţişarea ei sărăcăcioasă, nu ni s-a părut niciodată atât de ispititoare ca acum: – macul roşu de pe câmpul din faţa cvartirelor noastre, gâzele lucioase de pe firele de iarbă, serile calde în odăile umbrite şi răcoroase, copacii negri, misterioşi, din amurg, stelele şi clipocitul apei, visele şi somnul îndelungat – o! viaţă, viaţă, viaţă!

Vara anului 1918… Niciodată nu s-a suferit în tăcere mai mult decât acum, în clipa plecării pe front. Zvonurile frenetice şi aţâţătoare despre armistiţiu şi pace, care au apărut, tulbură inimile şi fac plecarea mai grea ca oricând.

Vara anului 1918… Niciodată viaţa din primele linii n-a fost mai dureroasă şi mai cumplită ca în ceasurile de bombardament din zilele acestea, când feţele noastre palide răsar din noroi şi mâinile ne sunt încleştate într-un unic: „Nu! Nu! Nu acum! Nu în ultima clipă!”

Vara anului 1918… Adiere de speranţă care suflă peste câmpiile pârjolite; febră delirantă, amestec de nerăbdare şi decepţie; fiori dureroşi ai morţii; întrebare mai presus de înţelegerea omenească: De ce? De ce nu se sfârşeşte odată? Şi de ce flutură totuşi zvonurile acestea despre sfârşit?

*

Sunt atât de mulţi aviatori aici şi au atât de multă

siguranţă, încât vânează şi oameni izolaţi, unul câte unul, ca pe nişte iepuri. Fiecărui avion german îi corespund cel puţin cinci aparate engleze şi americane. Fiecărui soldat german, flămând şi obosit, din tranşee, îi corespund cinci ostaşi proaspeţi şi vânjoşi pe frontul inamic. Fiecărei păini cazone germane îi corespund dincolo cincizeci de cutii de conserve de carne. Nu suntem învinşi, căci avem ostaşi mai buni şi mai încercaţi; suntem doar striviţi şi împinşi înapoi de marea superioritate numerică a inamicului.

Au trecut câteva săptămâni de ploi – cer cenuşiu, pământ cenuşiu chiftind de apă, moarte cenuşie. Când pornim spre primele rânduri, umezeala ne pătrunde prin mantale şi uniforme – şi rămâne acolo tot timpul cât stăm în tranşee. Nu reuşim să ne uscăm. Aceia dintre noi care mai au cizme le căptuşesc sus cu săculeţe de nisip, pentru ca lutul apos să nu poată pătrunde atât de repede în carâmbi. Puştile prind coajă, uniformele prind coajă, totul e lichefiat şi curge – o masă mustoasă, jilavă, cleioasă de pământ, în care licăresc băltoace galbene cu rotocoale roşii de sânge şi unde morţii, răniţii şi supravieţuitorii se scufundă încet.

Vijelia ne biciuieşte, grindina de schije smulge din împestriţarea de cenuşiu şi galben ţipetele ascuţite, ca de copii, ale celor loviţi, iar noaptea, viaţa sfâşiată geme din ce în ce mai stins, gata-gata să amuţească.

Mâinile noastre sunt pământ, trupurile noastre humă, iar ochii noştri scursori de ploaie. Nu ştim dacă mai trăim.

Apoi zăpuşeala se năpusteşte ca o meduză, umedă şi grea, în gropile noastre – şi într-una dintre aceste zile de vară târzie, aducând mâncarea, cade Kat. Suntem singuri, numai noi doi. Îi leg rana; fluierul piciorului pare a fi sfărâmat. A fost împuşcat în os şi Kat geme deznădăjduit:

— Tocmai acum… tocmai acum!

Îl consolez:

— Cine ştie cât o să mai ţină tărăşenia! Deocamdată tu ai scăpat.

Rana începe să sângereze violent prin bandaj. Aş încerca să aduc o brancardă, dar nu pot să-l las pe Kat singur. De altfel nici nu ştiu dacă există vreun post sanitar în apropiere.

Kat nu e prea greu; de aceea îl iau în cârcă şi plec cu el către spatele frontului, la punctul de pansare.

În drum, facem de două ori popas. Din pricina scuturăturilor, Kat are dureri mari. Nu vorbim mai nimic. Eu mi-am descheiat gulerul de la tunică şi suflu greu, asud şi faţa mi-e umflată de oboseala căratului. Totuşi stăruiesc să mergem mai departe, fiindcă terenul e periculos.

— Crezi c-o să poţi, Kat?

— N-am încotro, Paul.

— Atunci hai.

Îl salt în sus, el se sprijină pe piciorul nevătămat şi se ţine de un copac. Apoi apuc cu băgare de seamă piciorul rănit, Kat îşi face vânt, iar eu iau sub braţ şi genunchiul piciorului sănătos.

Drumul devine mai anevoios. Uneori, ţiuind, se apropie câte un obuz. Înaintez cât pot de repede, căci sângele din rana lui Kat picură întruna. Ne e foarte greu să ne ferim de proiectile, pentru că, înainte de a ne putea adăposti, au şi trecut.

Ca să mai răsuflăm oleacă, ne pitulăm într-o pâlnie mică. Îi dau lui Kat ceai din bidonul meu. Fumăm câte o ţigară.

— Aşa, măi Kat – spun mâhnit – iată că acum tot trebuie să ne despărţim.

El tace şi se uită la mine.

— Îţi mai aduci aminte, Kat, cum am rechiziţionat gâsca? Şi cum m-ai scos din foc când eram încă boboc şi am fost rănit pentru prima oară? Atunci, ce-am mai plâns; sunt aproape trei ani de când s-a întâmplat.

El dă din cap.

Teama de singurătate începe să mă roadă. După ce-l vor duce pe Kat, nu voi mai avea niciun prieten aici.

— Kat, dacă s-o face cu-adevărat pace înainte de întoarcerea ta aici, trebuie să ne revedem neapărat.

— Crezi c-o să mai fiu vreodată apt pentru front – cu osul ăsta spart? întreabă el cu amărăciune.

— O să-l vindeci în tihnă. Încheietura n-are nimic. Şi poate că tot vom reuşi să ne întâlnim.

— Mai dă-mi o ţigară, zice el.

— Poate că după război o să putem înjgheba ceva împreună, Kat.

Sunt foarte trist; e cu neputinţă ca prietenul meu Kat – Kat cu umerii căzuţi şi cu mustaţa moale şi rară, Kat pe care-l cunosc în alt chip decât pe oricare alt om, Kat cu care am fost împreună în toţi aceşti ani – e cu neputinţă să nu-l mai văd niciodată pe Kat.

— Dă-mi adresa ta de acasă, Kat, pentru orice eventualitate. Şi iat-o şi pe a mea; ţi-o scriu aici.

Îi vâr bileţelul în buzunarul de la piept. Ce părăsit mă simt de pe acum, deşi Kat e încă lângă mine! Să mă împuşc repede în picior, ca să pot rămâne cu el?

Kat scoate deodată un gâlgâit şi se face verde şi galben la faţă.

— Să mergem! bâiguie.

Sar în picioare, arzând de dorinţa de a-l ajuta, îl salt în spinare şi o iau din loc cu paşi rari şi întinşi, ca într-o cursă de durată, pentru ca piciorul să nu i se bălăbănească prea tare.

Gâtul mi-e uscat, pete roşii şi negre îmi joacă în faţa ochilor când, după un marş îndârjit şi fără cruţare, ajung în sfârşit la postul sanitar.

Acolo mă nărui în genunchi, am totuşi încă destulă putere să cad în partea unde se află piciorul sănătos al lui Kat. După câteva minute, mă ridic încet. Picioarele şi mâinile îmi tremură cumplit; trebuie să fac o sforţare ca să-mi găsesc bidonul şi să iau o înghiţitură. Buzele îmi pâlpâie pe când beau. Dar zâmbesc – Kat e la adăpost.

După câtva timp, deosebesc un amestec tulbure de glasuri ce-mi pătrunde în urechi.

— De oboseala asta te puteai scuti, zice un sanitar.

Îl privesc fără a înţelege. Sanitarul îl arată pe Kat:

— Nu vezi că e mort?

Nici acum nu pricep.

— E rănit la fluierul piciorului, îi explic.

Sanitarul se opreşte:

— Da, fireşte, şi acolo.

Mă sucesc. Ochii îmi sunt încă tulburi; m-a trecut un nou val de sudori şi broboanele îmi curg peste pleoape. Le şterg şi mă uit la Kat. Stă nemişcat.

— Leşinat, zic eu repede.

Sanitarul fluieră încet:

— Las’ că mă pricep eu mai bine. E mort. Fac orice prinsoare.

Scutur din cap:

— Imposibil! Acum zece minute am mai vorbit cu el. E leşinat.

Mâinile lui Kat sunt calde; îl apuc de umeri ca să-l frecţionez cu ceai. În aceeaşi clipă îmi simt mâinile umede. Când le scot dindărătul capului său, sunt pline de sânge. Sanitarul fluieră din nou printre dinţi:

— Ai văzut?

Fără ştirea mea, pe drum, Kat a fost lovit de o schijă în cap. E o găurică minusculă; trebuie să fi fost o schijă mică de tot, rătăcită de cine ştie unde. Dar a fost de ajuns. Kat e mort.

Mă ridic încet.

— Vrei să-i iei livretul şi lucrurile? mă întreabă fruntaşul.

Dau din cap şi mi le dă.

Sanitarul e uimit:

— Sunteţi cumva neamuri?

Nu, nu suntem neamuri. Nu, nu suntem neamuri.

Umblu? Mai am picioare? Înalţ ochii, îi rotesc împrejur şi

mă învârtesc împreună cu ei, în cerc, în cerc, până ce mă opresc. Totul e ca de obicei. Numai soldatul Stanislaus Katezinsky e mort.

După aceea, nu mai ştiu nimic.

XII

E toamnă. Dintre oamenii vechi n-au mai rămas mulţi aici. Eu sunt ultimul dintre cei şapte din clasa noastră.

Toţi vorbesc de pace şi armistiţiu. Toţi aşteaptă. Dacă va fi din nou o decepţie, oamenii se vor prăpădi; speranţele sunt prea puternice, nu mai pot fi spulberate fără să se producă o explozie. Dacă nu se va face pace, va izbucni revoluţia.

Am paisprezece zile de repaus, pentru că am înghiţit ceva gaze. Stau toată ziua la soare, într-o grădiniţă. Armistiţiul nu mai e departe; acum sunt şi eu convins. Atunci vom pleca acasă.

În acest punct, gândurile mele se poticnesc şi nu vor să meargă mai departe. Ceea ce mă atrage cu toată puterea spre casă şi totodată mă aşteaptă acolo sunt sentimentele. E pofta de a trăi, e dragostea de patrie, e legea sângelui, e beţia rămânerii în viaţă. Dar nu sunt ţeluri.

Dacă ne-am fi întors la vetre în 1916, desigur că vehemenţa suferinţelor noastre şi a evenimentelor trăite până atunci ne-ar fi făcut să dezlănţuim o furtună. Întorcându-ne acum, suntem obosiţi, destrămaţi, secătuiţi, dezrădăcinaţi şi fără speranţe. Nu ne vom mai putea adapta.

Nici nu vom fi înţeleşi – căci înaintea noastră avem o generaţie care a trăit, ce-i drept, împreună cu noi, anii de

aici, dar care a avut pe vremuri cămin şi profesie şi se întoarce acum la vechile ei rânduieli, unde va uita războiul – iar după noi creşte o generaţie, asemenea nouă în trecut, dar care ne va fi străină şi ne va da la o parte. De altfel, noi ne suntem nouă-înşine de prisos; vom creşte, unii se vor adapta, alţii se vor supune, iar mulţi vor fi dezorientaţi – anii se vor scurge şi în cele din urmă ne vom duce de râpă.

Dar poate că toate lucrurile la care cuget acum pornesc numai din melancolie şi depresiune şi se vor risipi de îndată ce mă voi afla sub plopii de acasă şi voi asculta fâşâitul frunzişului lor. Nu se poate să fi dispărut toată acea dulceaţă care ne-a tulburat, tot ce a fost nebulos, uluitor, în devenire, miile de feţe ale viitorului, melodia din vise şi cărţi, foşnetul femeii şi presimţirea fiinţei ei; nu se poate ca toate acestea să fi pierit în urletul bombardamentelor, în deznădejdea noastră şi în bordelurile soldăţeşti.

Copacii de aici sunt bălţaţi şi aurii, boabele sorbilor presară pete roşii în frunziş, şoselele aleargă albe spre orizont, iar în cantine zbârnâie, ca în nişte stupi, zvonurile de pace.

Mă ridic.

Sunt foarte calm. Lunile şi anii pot veni; nu-mi vor mai lua nimic, n-au ce să-mi mai ia. Sunt atât de singur şi atât de lipsit de speranţă, că pot aştepta fără teamă venirea lor. Viaţa care m-a purtat de-a lungul acestor ani e încă în mâinile mele, în ochii mei. Nu ştiu dacă am încheiat toate socotelile cu ea. Dar câtă vreme va mai exista, va căuta să-şi facă drum – fie că va voi, fie că nu – acel ceva ce spune în mine „Eu”.

*

A căzut în octombrie 1918, într-o zi care s-a scurs atât de liniştit pe întregul câmp de luptă, încât comunicatul oficial s-a putut mărgini la fraza:

„Nimic nou pe frontul de vest”.

A fost găsit cu faţa în jos, răsturnat în ţărână, ca şi cum ar fi dormit. Când l-au întors, au văzut că nu s-a chinuit mult; trăsăturile lui aveau o expresie atât de senină, încât părea aproape mulţumit.

Sfârşit